

سلیم خان گمی

رتے ریتا

رَت تے ریتا

رَت تے ریتا

سلیم خاں گمی

رَت تے ریتا..... ناول..... سلیم خان گیمی

عبداللہ جی نے نوید حفیظ پر لیس، لاہور، توں چھپوا کے
سُلایکھ بک میکرز، مدینہ ٹاور، فیروز پور روڈ، لاہور، توں ٹوری۔

دوبجی وار : 2020ء
چھپائی آہر : شگفتہ گمی لوڈھی
ٹائٹل آہر : افضل ساحر
ایڈیٹنگ : اعجاز
تعداد : 300
مُل : 300 روپے

Rat te Raita

(Punjabi Novel by Saleem Khan Gimmi)

Copyright © 2021 - 2nd Edition

Printed by:

Naveed Hafeez Press, Lahore.

Price:

Pakistan: Rs. 300.00

Abroad: US\$ 10.00, Euro: 9.00, Poundsterling 8.00

ISBN: 978-969-7863-25-9

Sulaikh
bookmakers

printing • publishing • editing
67 2nd Floor Madina Tower Muslim Town, Lahore.
+ 92 300 44 30 626 sulaikh@gmail.com

دوشبدر

سلیم خاں گمی دا مڈھلا جیون گورداس پور ضلعے دے اک نلکے جیسے پنڈ جین پور وچ گزریا۔ اوہ جھبکری دے دینا پور دے مدرسیاں وچ پڑھن دے نال نال نومنی تے اُھیریاں راتاں نوں شکار کھیڈا، راوی دے بیلیاں وچ ساویاں چراند، ڈنگر چاردا، روہیاں وچ خرگوشاں تے گدڑاں مگر بھجدا۔ نیڑے نیڑے دے پنڈاں وچ موسی، نیم موسی، مذہبی تے غیر مذہبی میلے، راساں اتے نقلان دیکھیاں اچے جوانی دی سردل تے پہنچیا ہی سی کہ دیش دی ونڈ ہوگئی۔

’رٹ تے ریتا‘ سلیم خاں گمی دا دوجا ناول ہے جس وچ ناول کار نے 1947ء دی پاک بھارت ونڈ توں مگروں دے سمیں دی گل کیتی ہے۔ اوس نے اچھے سماج، سھیا چار دی بات پائی ہے جس وچ ونڈ توں پہلاں دے سکھ مسلم بھائی چارے وچ پنے پیار دیاں گنڈھاں ہور پیڈھیاں ہوندىاں نظر آؤندیاں ہن۔ جتھے ایس ناول توں پہلاں ’سائجھ‘ ناول وچلا برتانت 1947ء دی ونڈ تے آکے سماپت ہوندا ہے اوتھے ’رٹ تے ریتا‘ وچلا برتانت 1947ء دی ونڈ توں مگروں آرنجھ ہوندا ہے۔ دوجے شہداں وچ جے ایہنوں ’سائجھ‘ دا اگلا پاسارا آکھیا جاوے تاں اوس وچ کوئی برائی نہیں ہووے گی۔ ’رٹ تے ریتا‘ وچلا برتانت اوس سماج، سھیا چار دی ترجمانی کردا ہے جس وچ 1947ء دی ونڈ توں پہلاں دے بھراتری بھاؤ نوں نہ کیول برقرار رکھیا گیا ہے بلکہ دکھ سکھ وچ شریک ہو کے ہور وی گوڑھا کیتا گیا ہے۔

ناول دے برتانت دا مڈھ تاجے سمگلر راہیں چڑھدے پنجاب توں کرتار کور دے دتے اوس رقعے نال ہو جاندا ہے جو اوہنے پاکستان پہنچ کے چاچے شفیق نوں سُنایا۔ رُتعا

ملن اپرنٹ چاچے دے سامنے 1947ء دا اوہ منظر آکھلوتا جس وچ اوہ قتل ہونوں بچدا ہے۔ چاچے شفیقے نوں بچاؤن والے سنت سنگھ رگل نوں چڑھدے پنجاب وچ قتل کروا دتا جاندا ہے۔ ناول دے برتانت راہیں ناول کار نے اوس پرپرک سبھیاچارک قیمت دی ترجمانی کیتی ہے جس وچ اک پاسے بھراتری بھاؤ آتے دوجے پاسے چاچے آتے اوہدے پریورنوں بچاؤن آتے صحیح سلامت پاکستان اپڑاؤن دے احسان دا بدلا؛ چاچا کسے نہ کسے طرحاں لاہنا چاہندا ہے۔ ایہہ موقع اوہنوں اپنے پر پیارے مترسنت سنگھ دی موت دا بدلا لین راہیں سرحد پار کر کے سنت سنگھ رگل دی پتی کرتار کور دے گھر رہ کے اوس قتل دے بدلے دی ویونت راہیں اپنی جان دی بازی لا کے وی سرے چڑھاؤندا۔

چاچے شفیقے دا سروکار اوہناں مسلماناں دے طبقے نال ہے جو 1947ء دی پاک بھارت ونڈ سمیں گورداس پور، امرتسر آتے جالندھر ولوں لٹ پٹ کے پاکستان پنچے۔ اوہوں اوہ بارہاں منگا دے بارہاں پنڈاں وچ آباد ہوئے۔ ایہناں لوکاں نے مکاناں آتے زمیناں تے قبضا پہلاں کیتا ہویا سی آتے الاٹمنٹ بعد وچ کروائی۔ قصبے دیاں دو پیتیاں بسو تے بزرگی نوں ملا کے جیہڑا قصبہ بنیا اوہناں بارہاں منگا خاص پے گیا، جتھے چاچا شفیقا اپنے پریور سمیت رہندا ہے۔

چاچے دا چڑھدے پنجاب وچ اپنا پنڈ میانی سی آتے اوہدے جگری دوست سنت سنگھ دا نہال گڑھ۔ اوہ، سلطان، طالب فراڈیا آتے گھنگر و نوں نال لے کے غنی کوچوان دے تانگے راہیں انڈین کرنسی آتے ہتھیار لے کے راوی پار کر کے گورداس پور دے بس اڈے اپڑدے ہن۔ اوہ تھے اوہ اپنے ناں تبدیل کر کے پولیس کانسٹیبل نوں سکھاں والے ناواں نال اپنی شناخت کروا کے نہال گڑھ سنت سنگھ دی حویلی اپڑدے ہن۔

پنجابی سماج، سبھیاچار وچ زمیناں دے معاملے تے جٹاں وچ آپسی جھگڑے، پھٹ آتے مارکاٹ اکثر ہوندى رہندی ہے۔ سنت سنگھ دی موت کچھے وی چاچے نوں پہلاں اجہیا ہی کارن جا پدا ہے پرگروں جا کے چاچے نوں اپنے دوست سنت سنگھ دی موت دے اصل کارن دا پتا لگدا ہے۔ سنت سنگھ دا پتر مشتاق جالندھر جس کالج وچ پڑھدا ہے اوسے کالج وچ گرمیل سنگھ دی دھی سکھونت کور پڑھدی ہے آتے دوہاں دے آپسی پیار سنہندھاں

کر کے جدوں گرمیل سنگھ اپنی دھی دا رشتا دین لئی سنت سنگھ نال گل کردا ہے تاں ایس دوارا
کیتا انکار اوہدی موت دا کارن بن جاندا ہے۔

چاچا شفیقا اوس موت دا بدلا لین لئی گرمیل سنگھ دی حویلی تے حملہ کر کے حویلی نوں
اگ لا دیندا ہے اتے گرمیت سنگھ نوں موت دی نیند سواں دیندا ہے۔ ناول کار ناول نوں
اچانک اک وکھرے موڑ تے لیا کھلاردا ہے۔ گرمیل سنگھ نوں قید کر کے سنت سنگھ دی حویلی
لیاندا جاندا ہے۔ اوتھے کرتار کور نوں مختار اتے سکھونت کور دے پیار سنبدھان کارن قید
کیتے گرمیل نوں چھڈنا پیندا ہے۔ پتر موہ اگے پتی دی موت دا بدلا لین دی بھوانا دم توڑ
دیندی ہے۔

دو جے پاسے چاچا شفیقا سنت سنگھ دے اصل قاتل ڈاکو ایسر رندھاوے نوں ہر حال
وچ قتل کر کے اپنا بدلا لینا چاہندا ہے۔ ایس بھوانا تحت اوہ جعلی طریقے نال پاسپورٹ بنا
کے لندن گئے رندھاوے دا پچھا کردا ہے۔ ناول کار نے ایس ناول وچ تن دھراتلاں
دے سبھیا چار دی پیش کاری کیتی ہے جو کئی تھاواں تے بھانویں موقع میل دی لگدی ہے، پر
ایہہ اوہدی کلاء دا کمال وی آکھی جاسکدی ہے۔

ناول کار نے لندن دے اوس سماجک سبھیا چار دی پیش کاری کیتی ہے جس وچ
عورت، مرد دے ویاہ باہرے سنبدھان نوں وی گھلے کے پیش کیتا ہے۔ اتھے ناول کار
ایہہ وی درشاؤندا ہے کہ اوس سبھیا چار دے اثر توں چاچا شفیقا اتے ڈاکو ایسر رندھاوا وی
نہیں بچدے۔ ایس طرحاں ناول مڈھ توں انت تیک روچکتا نال بھر پور ہے۔ ناول کار نے
چھوٹے آکار دے ایس ناول وچ بہت کجھ سمو دتا ہے۔

ڈاکٹر سورن جیت کور

(پارکھ تے استاد)

ایس ناول تے اک چنگی فلم بن سکدی ہے

چاچاشفیا 1947ء ویلے بھارت توں پاکستان جا وسیا سی۔ 1962 وچ اوس نوں بھارت رہندے اپنے دوست دی گھروالی دا خط ملدا ہے جس وچ اوہ دسدی ہے کہ اوس دے دوست (جس نے چاچے شفیعے اتے اوہدے پریوار دی سن سنتالی ویلے جان بچائی سی) دا قتل، نال دے پنڈ دے گرمیل هوراں نے ڈاکوواں نال مل کے کر دتا ہے۔ اوہدا گھر لٹ کے لے گئے۔ ٹریکٹر لے گئے۔ ہُن اوس دے منڈے نوں مارن لئی پھر دے ہن۔ قتل کرن دے دو کارن سی؛ اک تاں مر بے بندی ویلے جیہڑی زمین گرمیل هوریں اپنے بندے نوں پواؤنا چاہندے سن اوہ چاچے شفیعے دے دوست نوں پے گئی۔ دوسرا کارن شفیعے دے بھارتی دوست دا منڈا 'گرمیل' دی گڑی نوں پیار کردا ہے۔ دوویں اکٹھے کالج پڑھدے ہن۔ گرمیل هوری گڑی دا رشتا منڈے نوں کرنا چاہندے ہن، پر منڈے دا باپ مندا نہیں؛ جس دے نتیجے وچوں گرمیل هوریں شفیعے دے دوست دا قتل کر دیندے ہن۔ شفیا اپنے دوست دے قتل دا بدلا لین لئی کجھ بندے لے کے، راوی پار کر کے بھارت آؤندا ہے۔

ایدھر آ کے چاچاشفیا، گرمیل هوراں اتے ڈاکوواں توں رکیں بدلا لیندا ہے۔ ایہہ ایس ناول دی کہانی ہے۔

پرگٹ سنگھ ستوج

(ناول کار)

کن کٹے چاچے شفیق نے سائیں سپ دے حقے دا پہلا سوٹا لایا تے اوس نوں
 تاجے سمگلر دی کن کھڑی گھوڑی شوٹ وٹ کے اوہدے ول دوڑ دی نظر آئی۔ اوہ دھوڑ دا
 بدل اڈاؤندی او جڑے پئی آؤندی سیٹے بیجسن لئی ویلھی پئی ورھیاں دی نمی چٹی چٹی
 مٹی پوڈر بن کے گھوڑی دے آلے دوالے چک پھیریاں لے رہی سی۔ گھوڑی اُتے اک
 بندہ کچھو کچھو ہو کے بیٹھا ہو یا سی۔ اوہ تاجا سمگلر آپ ای سی۔

چاچے نے حقے دی نژی پرانہہ گھنگھر وول کیتی تے صف اُتوں اُٹھ کھلوتے سائیں
 سپ نے اک اکھ کھول کے ویکھیا تے بولیا ”جاندے او؟“

سائیں سپ دو گز پرانہہ وچھی ہوئی صف اُتے حاقو بن کے لمان پیا ہو یا سی۔ بھنگ
 دے دو پیالیاں دا اثر اُتر رہیا سی تے اوہدا سریرٹٹ رہیا سی۔ اوس نوں چاچے دے جان
 دا غم نہیں سی۔ غم ایہہ سی پئی چاچا کتے سکا ای نہ تُر جاوے۔ چاچے نے جیب وچوں دو
 روپے کڈھے تے گھنگرو نوں پھڑا دتے!

”اک میرا تے اک سائیں سپ دا ہے؟“ گھنگرو بولیا۔

”ہاں جی!“ چاچے نے بے دھیانی وچ آکھیا۔ گھوڑی اوہدے ساہمنے آکھلوتی۔
 تاجا سمگلر چھڑپا مار کے تھلے اُتریا۔ اوہدا مونہہ متھا باسکٹ بال ورگا سی۔ فرق صرف اینا کہ
 باسکٹ بال دیاں مچھاں تے اکھاں نہیں ہوندیاں اوہنے ڈب وچ ہتھ پھیر دیاں ہو یاں
 آکھیا ”چاچا کیہ حال اے؟“

چاچے نے اوہدے سوال دا جواب نہ دتا۔ سگولوں الٹا سوال کیتا۔ ”ڈب وچوں کیہ
 سپ کڈھن لگا ایں؟“

”چاچا سپ نہیں رقعہ۔ تیری بھر جائی کرتارو نے دتا اے۔ میں دس دن انڈیا پھر ٹر
 کے آیا واں فلم ویکھن گیا ساں۔“

”چاچا جی، اج کل مندا اے، سبز لاپچی دا مل ڈگ پیا اے۔ سچے موتیاں وچ رلا
 اے۔ بارڈر پولیس سخت اے۔ سکھ وی ہندو بندے جا رہے نیں۔ بہتی قدر نہیں کردے۔
 ویسے اللہ دا بڑا فضل اے۔ دال روٹی چلدی اے۔ ایہہ لٹو رقعہ۔“
 ”گورکھی وچ اے۔ یا اردو وچ اے سوہری دیا؟“

”دوواں وچ اے۔ بھر جائی کرتارو کول بولدی گئی سی تے میں لکھدا گیا ساں۔
 اٹھویں پاس ہون دا ایہہ فائدہ ضرور اے جے رقعہ شقہ لکھ سکناں واں!“

”چل ہن پڑھ دے سوہری دیا، تینوں پتا اے، میں اُن پڑھ بندہ آں۔“
 ”گڑھے ہوئے تے ہے او ناں۔“ تاجا بولیا تے رقعہ سدھا کر کے اکھیاں ساہمنے
 رکھ کے اک وار پھر کہن لگا ”میں نہال گڑھ نہیں سی جانا، پر تیتھوں ڈر آؤندا سی چاچا۔ میں
 پھر آکھیا مناں! جے توں نہال گڑھ نہ گیا تے چاچے نے پچھنا ایں تے جے توں جھوٹھ
 بولیا تے چاچے نے پچھان لینا ایں جے سچ بولیا تے چھترول.....“

”اویں رقعہ پڑھ، کیہ مراثیاں وانگن کلیان شروع کردتے نیں، سوہری دیا۔“
 ”ہلا لٹو فیرو، بھر جائی بولدی گئی سی تے میں لکھداں گیا ساں، لکھیا اے۔
 بھرا جی تیرا جن تے میرا گھر آلا سردار سنت سنگھ گل میانی والے گرمیل سنگھ تے
 گرمیت سنگھ نے ڈاکوواں ہتھیں مروا دتا اے۔ جو اترتا سنتو کھ سنگھ حوالا ت وچ اے۔ ٹریکٹر
 چوری ہو گیا اے۔ گھر سنھ لگ گئی اے۔ پتر مشتاق سنگھ کالج توں گھر آ گیا اے۔ خطرہ سی
 کتے اوس نوں ویری جالندھر شہر وچ نہ مروا دین۔ میرے انگ ساک بھلے مانس تے
 شریف لوک نیں۔ اوہ وی گرمیل سنگھ تے گرمیت سنگھ کولوں ڈردے نیں۔ پلس وی
 ایہناں بد معاشاں نال رلی ہوئی اے۔ جے گجھ کر سکنا ایں تے کر۔“

نیا نیاں نوں پیار۔

تیری بھر جائی..... کرتارو کور.....

چاچا لک تے ہتھ رکھ کے پیراں اُتے ہی بہہ گیا تے سر گوڈیاں وچ لے لیا۔
 ”چاچا! میں جاواں؟“ تاجا سمگلر بولیا۔

”کوئی چاء پانی؟“ چاچے نے اوسے طرحاں پیٹھیاں پچھیا۔

”نہیں چاچا مہربانی۔ میں دس پندرہ دن تیک فیر جاواں گا۔ نہال گڑھ کوئی سنبھاپتا؟“
”کوئی نہیں۔ میں خورے تیتھوں پہلاں او تھے اپڑ جاواں۔ کدے اودھر آویں تے
میانی پتا کر لینا۔ ہاں شام نوں اپنا لوگر پستول تے کجھ انڈین کرنسی نوٹ بھجوا دینا۔ سوہری
دیا۔ نال گولیاں دی۔“

”ہلا چاچا!“ تاجے نے رقعہ پاڑ کے تھلے سٹیا تے پیراں نال مدھولیا۔
اوہ چنگی پٹ کے گھوڑی اُتے چڑھیا تے گھوڑی پچھوڑ پرت کے ہوگئی! چاچا اُٹھیا
تے گھر نوں تڑپیا۔ گھنگرو مرانی اوہدے کچھے کچھے سی سورج دا رتا تھاں، بوڑھ دے ہرے
پتراں اولھے کنب رہیا سی۔

چاچے نے بارہاں منگے جاندے ہوئے دوواں ہتھاں نال اپنے کن محسوس کیتے۔
اوہ تے 1947ء وچ سکھاں نے کپ چھڑے سن۔ ہن تے کن پٹیاں تھلے دو مورییاں باقی
سن۔ چاچے نے اپنے مضبوط ہتھاں دیاں تلیاں اوہناں مورییاں اُتے گھٹ کے رکھ دتیاں
پر بھر جائی کرتارودی کوک تے اندروں آ رہی سی۔ باہروں نہیں۔

کن کئے چاچے نون 1947ء دی گل 1964ء وچ یاد آئی۔ دلی اندر لارڈ مونٹ بیٹن، قائد اعظم محمد علی جناح، پنڈت نہرو تے دو بے لیڈر ہندوستان نون ونڈن واسطے اکٹھے ہوئے سن۔ ایہہ جون دا مہینہ سی۔ ایسے مہینے وچ سکھ لاہور دے نیڈو ہوٹل وچ اکٹھے ہوئے سن۔ ایہناں دا آگو ماسٹر تارا سنگھ سی۔ لال اکھاں والا تھرڈ گریڈ ماسٹر تارا سنگھ مسلماناں دا ڈھڈوں ویری سی۔ اوس نے مارچ 1947ء وچ مسلم لیگ دا جھنڈا ساڑ کے تے کرپان اُلا ر کے ”راج کریگا خالصہ آ کی رہے نہ کو“ داعرہ لایا سی تے ہر پاسے ہرجلا پے گئی سی۔ قلام تے وڈھ ٹک عام ہو گئی سی۔ جون وچ سکھاں دے اکٹھ وچ تقریر کردیاں ہویاں اوس نے اک وار آکھیا سی۔

”سکھو! جاپانیاں تے نازیاں وانگر مرن واسطے تیار ہو جاؤ۔ ساڈی دھرتی تباہ ہون والی اے۔ ساڈیاں سوانیاں دی عزت لٹی جانی اے تے اک وار فیہر مغل دھاڑوی نون تباہ کر دیو۔ دھرتی ماتا سانوں ساڈے خون لئی آواز دے رہی اے۔ اسیں دھرتی ماتاں دی تریہہ لہو نال بجھاواں گے۔ اپنے تے اپنے ویریاں دے لہو نال۔

جد 1947ء دے اٹھویں مہینے پاکستان بنیا۔ اودوں ماسٹر تارا سنگھ دی کرپان دے نال بہت سارے سکھاں دیاں کرپاناں وی میان وچوں باہر آ گئیاں۔ جالندھر دے اک پنڈ میانی اُتے آلے دوالے دے خونی سکھاں دے مار دھاڑ کرن والے اک جتھے نے حملہ کیتا، بہت سارے مسلمان چریاں کما داں وچ لک گئے۔ بہت سارے مارے گئے۔ چاچا شفیقا اودھی تیویں گہراں تے اودھا پتر جان لیوا سکھاں دی اک خونی ٹولی دے قابو آ گئے۔

اک سکھ گبھرو نے تھلے ڈگے چاچے دے حالے دوکن وڈھے ای سن تے سردار سنت سنگھ اپنے بندے لے کے اپڑ گیا۔ بے اودہ نہ آؤندا تے چاچے شفیے نون اوہناں بیرہ بیرہ

کر کے ٹکنا سی۔ نلے چپے اکرم نون برچھی اُتے ٹنگنا سی تے کُبراں نون تنکلیاں کر کے اوہدے
اُتے بندے چھڈ دینے سن تے بعد وچ لوتھ کسے روڑی اُتے سٹ دینی سی۔ سردار سنت سنگھ
فرشتہ بن کے آیا سی تے اوس نے خونئی سکھاں نون لکار یا سی تے اپنیاں بانہواں دے نال
چاچے شفیع، کُبراں تے اکرم نون بچا کے پاکستان گھلن دا پر بندھ کیتا سی۔
ہن اوہدا بجن سردار سنت سنگھ گل کچھ ہور خونئی سکھاں نے رل کے مار دتا سی۔
بھر جائی کرتارودی گوک ہور لکھی تے اُچی ہو گئی تے چاچے شفیع دے متھے اُتے
تریلی آ گئی۔ غصے تے غم نال۔

بارھاں منگا بارھاں پنڈاں دے مجموعے دا ناں اے بارھاں منگا پکے دو منزلاں
 مکاناں تے پکیاں گلیاں دا قصبہ اے، جس دی آبادی دس ہزار دے قریب اے۔ جریپال،
 گھوڑگاں، جنگل، دریا، پنڈی منہاساں، بسو، بزرگ تے ڈیرہ، اوہ پنڈ نہیں جیہڑے
 بارھاں منگا نوں بارھاں منگا بناؤندے نیں۔ ایہناں پنڈاں وچ ہندو راجپوت، ہندو کھتری
 تے ہندواں دیاں دو جیاں ذاتاں گوتاں رہندیاں سن۔ مسلمان کمی کمین تھوڑی جہی تعداد
 وچ سن۔ جد پاکستان بنیا تے گورداسپور، امرتسر تے جالندھر ول دے مسلمان لٹ پٹ
 کے آئے تہ اوہ بارھاں منگا دے باراں پنڈاں وچ آباد ہو گئے۔ اوہناں مکاناں تے
 زمیناں تے پہلے قبضہ کیتا تے پھر الاٹ منٹ کروائی۔ چاچا شفیقا تے اوہدے خاندان دے
 کچھ لوک بارھاں منگا خاص آکے آباد ہو گئے۔ قصبے دیاں دو پیتاں دے ناں بسو تے
 بزرگ نیں۔ پر دوواں نوں ملا کے جیہڑا قصبہ ابھریا اوہدا ناں بارھاں منگا خاص پے گیا۔
 اتھے ہی چاچے دا دو منزلہ مکان تے اوہدے ساہمنے ایک منزلی حویلی سی۔

چاچا حویلی وچ وڑیا تے سلطان خاں اگے ای کرسی اُتے بیٹھا، دو دن دا پرانا اخبار
 پڑھ رہیا سی۔ لاہور دا اخبار دو دن بعد منگے اپڑ داسی۔ سلطان دی عمر ویہہ سال سی۔ اوہدے
 وال کالے سن۔ پر بہتے کالے نہیں سن۔ انج گدا سی جیویں کسے نے اوہدے والاں وچ
 سونے دا دھوڑا بُور دتا ہووے۔ مٹھا چوڑا سی تے بھرواں، چہرہ گول۔ مچھاں نکلیاں
 تے لکیاں۔ اکھاں موٹیاں جیویں خیبر ایجنسی دے پٹھاناں دیاں ہونڈیاں نیں۔

دُہرا قد۔ چہرے تے سدا کھٹن والی مسکان۔ انج گدا سی جویں نیپال دا فٹ بالر
 ہووے، یار چنا دواب دا شہسوار۔ گل وچ گیروے رنگ دے کھدر دا گرتا تے تیز چیر مین
 لٹھے دا تہند پیراں وچ تکھے مونہہ والی جتی جس اُتے جھوٹے تلے دے تار میلے ہو گئے
 ہوئے سن!

چاچے نوں وکھ کے سلطان نے اخبار دوجی کرسی اُتے سُٹی تے چاچے دے
 بھنڈے چہرے ول وکھ کے ہس کے بولیا۔ ”چاچا! چہرے اُتے بڑا روپ اے۔ کیہ غصے
 وچ او یا تُشی وچ؟“

چاچے ہولی جہی کرسی کول وچھے میلے نواری پلنگ اُتے بیٹھ کے سلطان ول تکیا تے
 بولیا! ”یار سلطان میرا اک یارسی انڈیا وچ۔ سردار سنت سنگھ گل۔ اوس نوں قتل کردتا اے
 اوہدے دشمنان نے۔“

”تہانوں کس دسیا اے چاچا؟“

”تاہجے سنگھ نے! میں اوس نوں آکھیا سی کہ جے کدے اوہ انڈیا جاوے تے سنت
 سنگھ نوں ملے تے سلّا دا پتا لیاوے۔ اج اوس نے بھر جانی کرتار کور دا رقعہ لیاندا اے۔ اوہدے
 وچ لکھیا ہو یا سی سنت سنگھ نوں سوہری دے گرمیل سنگھ نے ڈاکوواں ہتھوں مروا دتا اے۔“
 ”انڈیا وچ اک شخص سنت سنگھ مر دا اے تے چاچا شفیقا پاکستان وچ غمگین ہو جاندا
 اے۔ کمال اے نہ اوہ اپنے دیس دا نہ اوہ اپنے مذہب دا۔ نہ اسیں اوہدا کجھ بنا سکے آں
 نہ وگاڑ سکے آں۔ کیہ اوہدا ہن ختم شریف کروائیے چاچا؟“

چاچے نے گہریاں اکھاں نال سلطان ول ویکھیا۔ اوہدیاں چُجھاں کنب رہیاں سن۔
 سکیاں گلھاں دی چڑی ترخ رہی سی۔ تک وی کنیلی سرخ ہو گئی سی۔ پگڑی دے ول ڈھلے
 ہو گئے سن، اوہدیاں اکھاں وچ غصہ گھٹ تے افسوس زیادہ سی۔

پگڑی دے لڑنال اکھاں پونجھدیاں ہو یاں چاچا موٹی گلوگیر آواز وچ بولیا۔

سنت سنگھ نہ ہوندا تے اج چاچا شفیقا نہ ہوندا۔ چاچی کُبراں نہ ہوندی تے اکرم نہ
 ہوندا۔ پاکستان بنن ویلے جالندھر دے اک پنڈ میانی وچ ساڈی جان تے عزت بچائی
 سی۔ میں اوہدے قتل دا بدلہ ضرور لوواں گا۔ ضرور!

چاچا پلنگ توں اُٹھ کھلوتا۔ سلطان نوں وی اُٹھنا پیا۔ گھنگر وحقہ تازہ کر کے لیا یا۔ پر
 چاچے نے اوہدے ول دھیان نہ کیتا۔ مونہہ چک کے دھریک دے پیتاں نال لڑن والی
 دُبدے سورج دی پیلی دُھپ نوں ویکھدا رہیا۔

”اسیں اج رات انڈیا جاواں گے۔ غنی کوچوان نوں آکھ دے کہ اوہ عشاء دی نماز

دے بعد تا نگہ تیار رکھے۔ طالب فراڈیا ساڈے نال جاوے گا توں اپنے مرے پیو دی تھری ناٹ تھری رفل نوں چیک کر لے۔ تنگی دے خنجر دی دھار تکھی کر لے۔ تا جا سمگلر شام نوں لوگر پستول گولیاں تے کجھ انڈین کرنسی دے جاوے گا۔ ڈھڈ وال دے چوہدری اسماعیل توں برین گن لے لوں گے۔“

”باوا جی! کھونڈ وی ہونا چاہیدا اے۔“ گھنگرو نے سونا لالا کے ٹکڑ کیتی۔

”سوہری دیا کھونڈ دی لوڑ پئی تے نہال گڑھ توں لے لوں گے!“ چاچا بولیا۔

”ایہہ کیہڑی تھاں اے.....؟“ سلطان نے پچھیا۔

”ایہہ سنت سنگھ دا پنڈ اے۔ اوہدے نال ساڈا پنڈ اے میانی۔“

”کفن لئی چالھی گز لٹھا وی فی آدمی لے چلیے۔ باوا جی پچھوڑ پرتن دی کوئی آس نہیں۔“ گھنگرو بولیا۔

چاچے نے حقہ پیندے گھنگرو ول تکیا۔ گھنگرو دا چہرہ پکڑوڑ تے سنجیدہ سی۔ چاچا حویلی وچوں ترپیا۔

”چاچا کدھر؟“..... سلطان بولیا۔

”بازار چلیا واں۔ چالھی گز لٹھا خریدن کفن لئی۔“ چاچا بولیا۔

”گدا اے چاچا لڑن لئی نہیں جا رہیا۔ مرن جا رہیا اے۔“ سلطان نے ہس کے آکھیا۔

”بندہ لڑن جائے تے مرن مارن نال ہوندا اے۔“ چاچا بولیا!

”لٹھے دی لوڑ پئی تے اوہ وی نہال گڑھ توں ای مل جائے گا۔“ سلطان دی گل سن کے چاچا سوچیں پے گیا۔

”چاچا اساں انڈیا نہیں جانا۔ کل نبی پورا کرم دی منگنی کرن جانا ایں۔“ گھنگرو نے چاچے نوں دسیا۔

”اکرم دی منگنی آ کے کراں گے۔ چل جوآن۔ تیاری پھڑ۔“ چاچا سلطان ول دیکھ کے بولیا۔

”میرا بی۔ اے وچوں پرچارہ گیا اے۔ میں اوہدی تیاری کرنی اے۔ میں انڈیا نہیں جانا۔ سلطان نے رکھا جواب دتا۔

”چلو ٹھیک اے۔“ چاچے نے آکھیاتے گھنگرو ول تکلیا۔
 ”چاچا سلطان تینوں چھڈ سکدا اے میں نہیں۔ میں تیرے نال آں۔ میری تیاری
 بس اپنی اے کہ میں حقہ پھڑ کے تیرے نال ترپینا اے میرا کیہ اے نہ رن نہ کن!“
 ”شباباشے گھنگرو تیرے۔“ چاچا خوش ہو کے بولیا۔ سلطان حویلی دے بوہے ول
 ودھیا۔ اگول مومی نے ادہاراہ ڈک لیا۔

”ہیلو سلطان۔ میں تیری آواز سنی تے آگئی۔“
 ”مٹھ رکھ کے ٹیلیفون تے آواز سنی سی۔“ گھنگرو ہولی نال بولیا۔
 ”وٹ؟“ اوہ گھنگرو ول غصے نال وکھ کے بولی۔

مومی دا اصل ناں ممتاز سی اوہ چاچے دے اک دوست ایوب خاں دی دھی سی۔ ماں مر
 چکی سی۔ پوئلندن دی اک فیکٹری وچ الیکٹریشن سی۔ مومی لندن وچ جد جوان ہوئی تے ایوب
 خاں نے اوس نوں بارہاں منگے چاچے کول بھیج دتا کہ کتے لندن وچ رہ کے خراب نہ ہو
 جائے۔ نالے ادہاراہ ویاہ وی ایوب خاں اپنے دلیس دے کسے گھرو نال کرنا چاہندا سی۔ لندن
 وچ جوان کڑیاں نوں رشتے وی نہیں ملدے تے جے ملن تے شرابی کبابی ملدے نیں۔
 چاچے دا اک فرینڈ انڈیا وچ قتل ہو گیا اے مومی۔“ سلطان نے مومی نوں دسیا۔ اوہ
 ڈھاکاں اُتے ہتھ رکھ کے کھلوتی ہوئی سی۔ اوس نے پتلون تے جیکٹ پائے ہوئے سن۔
 اوہ گھرتے حویلی ولایتی کپڑے پاؤندی سی۔ پر جد باہر جاندی سی۔ شلواری میض پاؤندی سی۔
 لیڑے ولایتی ہون یا دیسی مومی دے دکھڑ جوان قد اُتے ڈاڈھے پھدے سن۔ گورے گول
 گول چہرے اُتوں غصے دی اگ اُتری تے افسوس دی تریل پے گئی۔ اوہنے چھتے جھٹک
 کے آکھیا۔

”کیوں انکل ٹھیک اے؟“

”ہاں پترا! میرا اک بیلی سنت سنگھ انڈیا وچ قتل ہو گیا اے! اوس نے پاکستان بن
 ویلے میری تے تیری چاچی دی جان بچائی سی۔ اوہ نہ آؤندا تے سکھاں نے سانوں
 جانوں مار دینا سی اکرم سمیت۔“

”ویری سیڈ۔ مینوں بہت افسوس اے۔“ اوہ ہولی ہولی لفظ توڑ توڑ کے پنجابی بولدی

سی تے چت لگدی سی۔

”چاچا ہن انڈیا جائے گا رب چاہے اپنے فرینڈ دے قتل دا بدلہ لین۔“ سلطان نے مومی نوں دسیا۔

”میں وی جاواں گی۔“

”ضرور! چاچا پیدل جاوے گا۔ تے توں ہوائی جہاز تے جاویں۔ کیوں جو تیرے کول برٹش پاسپورٹ جو ہو یا۔“ گھنگرو نے جگت کیتی۔

”میں تینوں ماراں گی مسٹر گھنگرو۔“ مومی غصے نال بولی۔

”ایہہ اچھا آدمی اے۔ بس ذرا مٹولیا اے“ چاچے نے مومی نوں تسلی دتی۔

تسین دوویں چاچا بھتیجی سنت سنگھ دے قاتلاں کولوں بدلہ لین جاوے تے مینوں گھر جان دیو، امی اڈیک رہی ہوئے گی۔“ سلطان نے سپاہی وانگوں سینہ تان کے کھلوتی مومی نوں آکھیا تے سچے ہتھ نال دھکا دے کے باہر گلی وچ آ گیا۔

”ایہدا پیو وی بڑا غصے والا سی۔ بالکل پیو تے گیا اے سوہری دا۔“ چاچا مومی ول وکھ کے بولیا۔

”مینوں سلطان نال نفرت اے۔“ اوہ غصے وچ بولی۔

”ساری دنیا نوں پتا اے کہ توں سلطان نال نفرت کرنی ایں؟

گھنگرو نے ہولی نال آکھیا۔

مومی اگے ودھ کے گھنگرو دے چپڑ مارن والی سی تے چاچی گمراں حویلی وچ وڑی۔

”کیہ ہو رہیا اے ممتاز؟“ کیوں میرزا دے تے اُلر رہی ایں؟“

”چاچی، ایہہ کہندا اے میں سلطان نال نفرت کرنی آں۔“

”کتھے گیا اے سلطان؟ میں تے اوہدی آواز سنی سی۔“

”اوہ گھر چلا گیا اے۔ اوہ جد وی مومی نوں ویکھدا اے۔ گھر چلا جاندا اے۔“

گھنگرو ہس کے بولیا۔ چاچی دے آؤن کارن اوہ دلیر ہو گیا سی۔

”بڑا شرماکل اے ممتاز۔ کجھ خیال کریا کر، ایہہ لندن نہیں بارھاں منگا اے۔ کجھ

عادتاں بدل۔ تیرے پیو نے تینوں ساڈے کول تیریاں عادتاں بدلن واسطے گھلیا اے۔“

چاچی کُبراں بولی۔

”کیہ توں کڑی دے مگر پے گئی ایں سوہری دیئے۔ جا دھیے گھر! تے میرے واسطے
چاء دا اک کپ بنا کے لیا۔“

چاچے دی گل سن کے سولھاں سال دی مومی چنگلی پٹ کے گھر ول ٹر پئی۔ اوہ گئی
تے اکرم آ گیا۔ چاچے نے اپنی بیوی کُبراں تے پتر اکرم نوں ساری گل سنائی۔
”اکرم دی کل منگنی سی۔“ کُبراں بولی۔

”میںوں پتا اے۔ ایہدے سوہریاں ول بندہ بھیج دینا کہ میںوں کوئی لا ضروری کم پے گیا
اے۔ تے منگنی دس، پندرہاں دن بعد کراں گے“ چاچے نے کُبراں نوں ہدایت کیتی۔
”اچھا جی۔“ اوہ بولی۔

”مومی دا خیال رکھنا۔ اوہ امیر پو دی دھی اے۔ نالے انگریزاں وچ جی پئی اے۔
بہتی نوک ٹوک ٹھیک نہیں۔“

”اچھا جی کُبراں نے دوجی وار آکھیا۔

”گھر دا نہ پھکا واہوا اے۔ خرچ لئی پیسے ہیگے نیں۔ فیرو دی لوڑ پے جاوے تے شیخ
لطیف کولوں اکرم نوں بھیج کے منگوا لینا!
”اچھا جی!“ کُبراں تہجی واری بولی!

”کریم بخش پٹواری نوں سو روپے دے دینا۔ اوہنے میرے والی زمین دی نشان
دہی دتی سی تے ایہہ سو روپیہ اوہدے چاء پانی واسطے اے۔“
”اچھا جی۔“ کُبراں چوتھی وار بولی۔

”میں دس پندرہاں دناں تیک پرت آواں گا۔ رب چاہے میرے نال طالب فراڈیا
تے گھنکرو وی جاوے گے۔“

پررات نوں عشاء دی نماز دے بعد جد اوہ غنی کوچوان دے تانگے وچ بیٹھے، اوہ چار
سن۔ سلطان خاں، تاجے سمگلر کول جا کے لوگر پستول، گولیاں تے اک ہزار روپے دی
انڈین کرنسی لے آیا سی۔ اکتوبر دے آخری دناں دی ماڑی ماڑی مٹھی مٹھی ٹھنڈ پے رہی سی
تے اوہ تانگے وچ بیٹھے کوٹ نیناں ول جا رہے سن۔ اوہ کوٹ نیناں جیہڑا بارڈرتوں دو

میل ایدھراے۔ اوس توں اگلا پنڈ صرف اکو اے تے اوہاناں اے ٹڈھوال۔
 ٹڈھوال اوہ ادھی رات نوں اپڑے۔ تا نگہ چھڈیا۔ حویلی وچ سٹے چوہدری اسماعیل
 نوں جگایا۔ اوس نوں چاچے نے ساری گل سنائی، برین گن لئی، گولیاں دا تھیلا لیا۔ حقے
 وچ اگ دھری تے فیر کنگو دی بانگ توں پہلاں کانے کائی ایرے تے منیشی دے جنگل
 وچ وڑ گئے۔ برین گن تھری نٹ تھری رفل تے دو جا اسلحہ رُوں دی بوری وچ سی جیہڑی
 سلطان نے چکی ہوئی سی۔ دو گھنٹے بعد بچدے بچاوندے اوہ راوی دا گوڈے گوڈے پٹ
 پٹ پانی لنگھ کے تموں پتن اپڑے تے سورج نکلن توں پہلاں او تھوں پہلی بس پھڑ کے
 گورداسپور دے اڈہ لاریاں اپڑ گئے۔ او تھوں نہال گڑھ جانا مشکل نہیں سی صرف 30 میل
 دا فاصلہ سی۔

گورداسپور دے اڈا لاریاں تے اپڑ کے سلطان نے رُوں دی بوری آپ بس دی
 چھت اُتے چڑھ کے تھلے اتاری تھلے طالب فراڈیا کھلوتا ہو یا سی۔ گھنگرو دے ہتھ وچ حقہ
 سی تے اوہ سہمی سہمی بوری نوں وکھ رہیا سی۔ چاچا شفیاء بس ول پٹھ کر کے کھبے سچے تک
 رہیا سی۔ بس سواریاں چکدی، اتاردی پونے گھنٹے وچ گورداسپور اپڑی سی تے حالی سویر
 دے سوا چھ وچ رہے سن۔

روں دی بوری ہن طالب فراڈیے دے سر اُتے سی تے سلطان بس توں اُتر آیا۔
 چاچے نے اک پاسے اشارہ کیتا اوہ سارے ٹاہلیاں دے اک جھنڈ ول تڑ پئے۔ جھنڈ
 اڈے دی چہل پہل توں الگ تھلگ سی فراڈیے نے بوری اک ٹاہلی دے مڈھ رکھی تے
 اوس داسرا ہنا بنا کے لمے پے گیا۔ اوہدے اُلٹ پاسے سلطان نے سر رکھیا تے اوہ وی لمے
 پے گیا۔ چاچا تے گھنگرو لاریاں دے اولھے ہو کے دو بے پاسے تڑ پئے۔

طالب فراڈیے دی عمر چاچے نالوں پندرہاں گوسال گھٹ سی۔ چاچا پنجاہ سال دا
 سی تے فراڈیا پینتی سال دا۔ اوہدیاں اکھاں نکلیاں سن جد اوہ گل کردا سی اور ہور نکلیاں ہو
 جاندیاں سن۔ سوئی دے نکلے ورگیاں پر ایہناں اکھیاں اندر اللہ ولوں لیزریم لگی ہوئی سی۔
 جد فراڈیا کسے بندے ول تکدا ایہہ لیزریم ساہمنے کھلوتے بندے داسریر پاڑ کے دو بے
 پاسے نکل جاندی۔ فراڈیا جھوٹھ نوں سچ تے سچ نوں جھوٹھ بنان دا ماہر سی۔ اوہ پیسے دا یار
 سی۔ پیسے دیوتے بھوویں۔ اوہدے کول اوہدی ماں دے خلاف گواہی لے لئو۔ قد پنج فٹ
 پنج انچ سی۔ داڑھی اُسترا پھری نک تھلے کھسی مچھ۔ اکھیاں جیویں ڈونگھیاں موریاں۔ متھا
 اگے ودھیا ہو یا۔ ٹلھے ورگا۔

جد چاچا تے گھنگرو حلوہ پوٹیاں لے کے آئے۔ سلطان سُتا ہو یا سی۔ تے طالب
 فراڈیا ٹاہلیاں اندر بولدی گھنگھی نوں وکھ رہیا سی۔ اوہدے چہرے توں لگدا سی اوہ اپنی

لیزریم مار کے گھگھی نوں بھن کے تھلے سٹے گاتے لون لا کے کھا جاوے گا۔
 ”سلطانیا! بڑی نیند آ وندی اے۔ اُٹھ حلوہ پوڑی کھا لے۔“ چاچے نے اوس نوں
 ٹھوکر مار کے جگایا۔

”چاچا توں دخت ای پائیں گا۔ ساری رات جاگدے رہے آں سون دیندوں“
 سلطان اکھیاں ملدا اُٹھیا۔ ”بیگانے دیس اندر اینا لا پرواہ ہو کے توں ای سوں سکنا این
 بھانیا، ساڈی تے ہمت نہیں۔“ چاچے نے سر اُتوں کن لوٹین والا پرنا اتار کے سلطان
 دے سائےن وچھایا تے سردے ہلارے نال طالب فراڈیئے نوں سلطان والے پاسے بلایا۔
 ”چاچا میں سُنتا نہیں ساں، اصل وچ اکھیاں میٹ کے سوچ رہیا ساں۔“ سلطان
 نے سالم پوری وچ حلوہ پا کے بُرک مارن توں پہلاں آکھیا۔

”کیوں ہا بڑیا دا ایں! پوڑی دیاں چار بُرکیاں کر۔ اک نہ کر۔ چاچا گھبرا کے بولیا۔“
 ”میرا خیال اے سانوں ناں بدل لینے چاہی دے نیں۔“ فراڈیا بولیا۔
 ”میں تے اپنا ناں نہیں بدلنا باواجی۔ میں نکا ہوندا گھنگرو پیریں پا کے نچدا ساں تے
 میرے ماں بیو نے تے یاراں بیلیاں نے میرا ناں گھنگرو رکھ دتا۔ ویسے میرا ناں خورشید
 احمد اے۔“ گھنگرو نے دسیا۔

”چاچے دا ناں کھڑک سنگھ ہونا چاہی دا اے۔ نال ایمان دے۔“ فراڈیا بولیا۔
 ”میرا ناں دلجوت سنگھ ٹھیک رہے گا۔“ سلطان ہس کے بولیا۔ ”دلجوت سنگھ ورک،
 مونا سکھ ٹھیک اے چاچا۔“

”ٹھیک اے سوہری دیا، مینوں کیہ اعتراض ہو سکدا اے۔ پر میرا ناں کجھ زیادہ
 کھڑک دارا اے۔“ چاچا بُرکی مونہہ وچ پاؤندا کہہ اُٹھیا۔

”مینوں شعر یاد آ رہیا اے۔ سلطان ہس کے بولیا۔ فیراوس نے شعر سنایا۔

کھڑک سنگھ کے کھڑکنے سے کھڑکتی ہیں کھڑکیاں

کھڑکیوں کے کھڑکنے سے کھڑکتا ہے کھڑک سنگھ

اوہ سارے ہس پئے۔

”میرا ناں کیہ ہوسی؟“ فراڈیئے نے پچھیا۔

دلدرستگھ جی۔ گھنگرو ہس کے بولیا۔
 ”مونہہ چنگا نہ ہووے تے گل ای چنگی کرنی چاہی دی اے۔“ فراڈیا تلخ ہو کے بولیا۔
 ”جے توں ناراض ایں تے فیر تیرا ناں سُندرستگھ ٹھیک اے۔“ گھنگرو ہس پیا۔
 ”میںوں ایہہ ناں پسند اے۔ طالب نوں وی پسند ہووے گا۔“ سلطان نے آکھیا۔
 ”ٹھیک اے طالب دا ناں سُندرستگھ!“ چاچے نے فیصلہ کیتا۔
 ”سُندرستگھ جی اپنے حصے دا حلوہ میںوں دے دیو۔“ گھنگرو نے ٹچکر کیتی۔
 ”نہ تنگ کر گھنگرو سنگھاں نوں بہت غصہ آؤندا اے۔ سُندرستگھ کتے گولی نہ مار
 دیوے تیتوں“ سلطان ہس پیا۔
 ”پستول تے گولی حالی روں دی بوری وچ اے تے روں دی بوری سرہانا بنی ہوئی
 اے۔“ ایہہ گھنگرو سی۔
 ”اک سکھ کانٹیبیل ہولی ہولی خُردا اوہناں ول آیا۔ چاچا چھیتی نال اٹھیاتے کانٹیبیل ول
 ددھ کے ہتھ جوڑ کے زور دے نال بولیا۔ ”شری واگرو جی دا خاصہ شری واگوروجی کی فتح!“
 سکھ کانٹیبیل نوں ہتھ جوڑن لئی ڈنڈا، کچھ وچ لینا پیا۔ ایس کارن اوس نے ذرا دیر
 نال فتح بولی۔
 ”آؤ کرڑاہ پرشاد چکھو۔“ چاچا اوہدا موڈھا پھڑ کے بولیا۔ سلطان پر نے سمیت پچیا
 کھچیا حلوہ پوری لے کے اوہناں کول آ گیا۔ سکھ کانٹیبیل نے اک بُرکی مونہہ وچ پائی تے
 پچھن لگا۔ ”کتھوں آئے اوتے کتھے جانا ایں؟“
 ”مڈھوال توں آئے آں تے نہال گڑھ جانا اے۔ اوتھے میرا ماسی دا پتر بھرا سردار
 سنت سنگھ گل پورا ہو گیا اے۔“ چاچے نے آکھیا۔
 ”تہانوں میا نی پٹھاناں والے پتن دی بس مل جاؤ گی۔ پتن تے اتر کے یکہ لے
 لینا۔ ست میل پنیڈا اے۔ یکہ دو روپے سواری لوے گا۔“
 کانٹیبیل نے راہ دسیا۔
 ”بڑی کرپا۔“ چاچا بولیا۔
 ”لگدا اے نسین رات سفر کیتا اے۔ لک سدھا کر لوؤ۔“

”دلجوٹ سنگھا سردار بھرا ٹھیک کہندا اے، سانوں لک سدھا کر لینا چاہی دا اے۔“
 ”ویسے اوہ دیکھو میانی پٹھاناں دی بس تیار کھلوتی اے، جانا اے تے جاسکدے
 او۔“ کانٹھیل نے دسیا۔

”بھاء کھڑک سیاں! سانوں جانا ای چاہی دا اے۔“ فراڈیے نے اُچی نال آواز دتی۔
 ”ہلا سندر سنگھ، تیار ہو جاؤ۔“ چاچے نے حکم دتا۔

کانٹھیل مچھاں پونجدا تے داڑھی تے ہتھ پھیردا بساں دے اڈے ول پرت گیا تے
 سلطان سر اُتے بوری رکھ کے اوس پاسے ول خڑ پیا جس پاسے کانٹھیل نے اشارہ کیتا سی۔
 کھڑک سنگھ، سندر سنگھ تے گھنگرو اوہدے پچھے پچھے سن۔

دوپہرتوں پہلاں اوہ بس تے بہہ کے نوشہرہ پتن راہیں بیاس ٹپ کے نہال گڑھ اپڑ
 گئے۔ ایہہ پکیاں مکاناں دا عام پنجابی پنڈ سی۔ پنڈ وچ دو گلیاں سن جیہڑیاں لہندے
 چڑھدے تڑ دیاں سن۔ پنڈ وچ چار خراس تے دو کھوہ سن۔ بہت سارے گھراں اندر نلکے
 سن، بجلی آئی ہوئی سی۔ سنت سنگھ دا گھر چڑھدے پاسے سی تے گھرتوں ادھ میل پنڈوں
 باہر حویلی سی، جس وچ تن پکیاں اٹاں دے کمرے سن۔ اک کمرہ وڈا سی تے اوتھے اک
 نواری پلنگ تے پنج سانے پلنگ سن، اک چھوٹا کمرہ سی جس وچ اک نواری پلنگ، اک
 صوفہ سیٹ سی، چار کرسیاں تے اخروت دی بنی ہوئی اک میز سی۔ خورے ایہہ افسراں دا
 کمرہ سی۔ اک سب توں وڈا کمرہ سی، ایہہ ڈنگراں دا کوٹھا سی۔ حویلی سے اندر نکالتے بجلی
 وی سی۔ چاچے دے سوا سارے پلنگاں اُتے موڈھے پے گئے۔

چاچا حویلی وچوں پو لے پیریں نکلیا تے سنت سنگھ دے گھر ول تڑ پیا، جداوہ حویلی وچ آئے سن، حویلی دے باہر جنڈرا لگا ہو یا سی۔ جیہڑا سلطان نے اٹ مار کے توڑیا سی۔ فیر اندر دے کمرے دا جنڈرا وی اوسے اٹ نال توڑیا سی۔ اندر نہ کوئی ڈنگر سی تے نہ کوئی بلی کتا، لگدا سی حویلی مہینے بھر توں ویران اے۔ حویلی نہال گڑھ توں ڈھلوان جان والے کعبے پاسے سی۔ ایس دا بوہا چڑھدے پاسے۔ ایس واسطے اوہناں نوں جنڈرا توڑ دیاں وی کسے نہ دیکھیا۔

چاچا کرتار کور دے گھر اڑیا۔ اوس نے دروازہ کھولنا چاہیا۔ پر اوہ اندروں بند سی۔ اوہنے ہتھ مار کے دروازہ کھڑکایا۔

”کون اے؟“ سکھ گھرو دی گھبرائی ہوئی آواز آئی۔

”میں ہاں تیرا ماما، کھڑک سنگھ بوہا کھول۔“

”بی بی! ماما کھڑک سنگھ آیا اے۔“ دور ہوندی آواز بولی۔

”کون کھڑک سنگھ، کتھوں آئے او جی؟“ ایہہ زنانی دی آواز سی۔

”کرتارو، میں آں شفیق۔ پاکستان توں آیاں واں، بوہا کھول۔“

بوہا کھلھ گیا تے چاچا لنگھ کے بوہا بند کرن لگ پیا۔ فیر کرتارو نے اوہدے لک نال جیھی پالی سی تے اوہدے لک اُتے سر مار مار کے رو رہی سی۔ چاچے نے اپنی دھنی اُتوں کرتارو دے ہتھاں دا جنڈرا کھولیا تے کرتارو دے موڈھیاں اُتے ہتھ رکھ کے ہولی ہولی تڑدا برانڈے ول چلیا، اوہ رو رہی سی تے ہچکیاں نال اوہدا سریر کنب رہیا سی۔ سامنے کھلوتے مشتاق سنگھ تے امرت کور وی ہولی ہولی رو رہے سن۔ اک سنت سنگھ دا پترسی تے اک دھی۔ بنو نوکرانی حیران ہو کے نوں مامے ول دیکھ رہی سی۔

چاچا اک منجے اُتے بہہ گیا تے کرتارو دو جے منجے اُتے۔ اوہدے آلے دوالے مشتاق سنگھ تے امرت کور بہہ گئے، بنو رسوئی خانے وچ چلی گئی۔

”سال پہلاں نہال گڑھ چک بندی ہوئی۔“ کرتارو نے گل شروع کیتی۔ چاچے نے اوہدے ول ویکھیا، اوہ چالھی سال دی سوانی سی۔ پر چہرے اُتے اپنے سرتاج دی موت دا دُکھ لے کے بیٹھی ہوئی سی، لگداسی اوہ اک بہادر عورت اے جیہڑی مشکل حالات دا مرداں وانگ مقابلہ کردی اے۔ اوہدا رنگ چٹاتے چہرہ گول سی۔ اوہ مصیبت وچ وی رعب دار سوانی لگدی سی۔

”سال پہلاں چک بندی ہوئی۔ مرن والے نے پٹواری نال مل کے چنگی زمین پوا لئی۔ گر میل سنگھ تے گرمیت سنگھ اوہو زمین جیہڑی مشتاق دے باپونوں ملی، نہال گڑھ دے اک ہور بندے نوں دوانا چاہندے سن۔ اوہ اوس بندے کولوں پنج ہزار روپے وی لے چکے سن، پر اوہناں دی پیش کوئی نہ گئی۔ فیر اوہناں اک لاوارث لاش مرن والے اُتے پا دتی، پر تھانیدار کلونت سنگھ نے ظلم نہ ہون دتا، فیر اوہناں ساڈا ٹریکٹر چوری کر لیا، فیر ساڈے گھرنوں سنھ لائی۔ تے جد پولیس نے پچھ پر تیت شروع کیتی تے گر میل سنگھ تے گرمیت سنگھ نے ایسر رندھاوے کولوں حویلی تے حملہ کروا کے مشتاق دے باپونوں مروا دتا۔ تھانیدار کلونت سنگھ بدل گیا سی، نوں تھانیدار نوں اوہناں ویہہ ہزار روپیہ دتا تے رپورٹ اپنے خلاف نہ ہون دتی۔ ڈاکو ایسر رندھاوے، سلہریے، بمبوساںسی تے دربارا سنگھ داناں تھانے دی پہلی رپورٹ وچ اے۔ پر گر میل تے گرمیت داناں نہیں تے اوہ چارے ڈاکو نہیں سارے پنجاب وچ ڈاکے مار دے پھر دے نیں۔ پلس مگر پوے تے پہاڑاں ول نکل جاندے نیں۔ ہن اوہ مشتاق سنگھ نوں مروانا چاہندے نیں۔

سنتو کھ سنگھ نوں چوری دے اک مقدمے وچ بھسسا دتا اے اوہ ڈھلواں تھانے اندر اے۔ سنتو کھ سنگھ ساڈی کاکی امرت کور نال منگیا ہويا اے۔ اوہدا قصور ایہہ اے پئی اوہ ساڈی حویلی کیوں رہندا اے۔ میں تے مشتاق نوں گھرای رکھنی آں، ایہدا بیوی حویلی وچ ماریا گیا سی۔ میں ایس نوں حویلی بھیجاں تے کیہ پتا اے، اوہ ایس نوں مروا دین۔
بتو چوری کٹ کے لے آئی سی۔ ڈھوڈھا شکر تے اصلی دیسی گھیونال دُدھ دا گلاس۔
”مقامی پلس دا کیہ رویہ اے مشتاق؟“ چاچے نے پچھیا۔

”اوہ پلس نال رلے ہوئے نیں۔ انسپکٹر تے۔ ایس، پی تیک اوہناں دی ملاقات

اے۔ مقامی تھانیدار درشن سنگھ بندہ بہت ودھیا اے۔ پرافسر بھیڑا اے۔ روپے پیسے دایار
اے۔ روپے دیوتے جو جی کر دا اے کروا لو۔“ مشتاق سنگھ نے دسیا۔
”توں اج کل کیہ کرنا ایں؟“

”کچھ وی نہیں۔“ کرتارو بولی۔ گھر رہندا اے، جالندھر پڑھدا سی۔ بی اے وچ
میں گھر بلا لیا۔ مینوں خطرہ سی پئی ویری کتے جالندھر شہر ایس نوں گولی مار کے مروا نہ دین۔
اوہ ساڈے ویر ای پے گئے نہیں بھراوا۔ سردار نوں مار کے وی اوہناں دی تسلی نہیں ہوئی۔
اکو اک میرا پت اے۔“ ایہہ کہہ کے کرتارو نے دوپٹے وچ مونہہ لگا لیا۔

”جی برانہ کر بھر جائیے۔ رب سچا سبھ ٹھیک کردے گا۔ میرے بارے تساں کسے نال
گل نہیں کرنی جے کوئی پچھے تے کہہ دینا، مشتاق دا ماما اے۔ مشتاق اج توں گھر نہیں بیٹھے
گا۔ میرے نال پھرے تڑے گا۔ میرے نال تن ہو رہندے نیں۔ اوہ حویلی نیں، اوہناں
دی روٹی مشتاق حویلی لے آؤنا۔ میں ہن چلنا واں۔“

”حویلی نوں جندرے وجے ہوئے سن۔“ مشتاق نے پچھیا۔ ”اوہ اساں توڑ لئے
سن۔“ چاچا بولیا تے اٹھ کھلوتا۔“

چاچا جد حویلی آیا تے اوہنے ویکھیا، حویلی دا باہرا بوہا، چوڑ چوہٹ گھلھا اے تے اندر دے بوہے وی کھلھے ہوئے نیں۔ سورج دا رتتا تھاں حویلی دے اُپر پوری آن بان شان نال چمک رہیا سی اکتوبر دے آخری دنوں وچ سورج دی دُھپ بے مہر نہیں ہوندی۔ وڈے کمرے اندر طالب فراڈیا تے گھنگروستے ہوئے سن چاچا نکلے کمرے ول ودھیا، کمرے دا بوہا بند سی، اوں نے بوہا کھولیا تے پیر اندر پٹیا اک ہتھ دروازے دے پچھوں ودھیا تے پستول چاچے دی کینٹی اُتے نشانہ لے کے اُلریا ہویا سی۔

”میں کالج وچ ملٹری سائنس رکھی ہوئی سی۔ نالے بی اے وچوں فیل ہون دے بعد میں پولیس وچ اسٹنٹ سب انسپکٹر بھرتی ہو گیا ساں تے سرگودھا والے پلس ٹریننگ کالج وچ چھ مہینے قانون پڑھن ڈرل کرن دے نال نال وپین ٹریننگ وی لئی سی۔ تیرے وانگر تجربے نال ہتھیار چلاؤنا نہیں سی سکھیا۔“

سلطان نے پستول کچھے کیتی تے اک کرسی اُتے بہہ گیا۔ چاچا میز دے دوہے پاس اوہدے سامنے کرسی اُتے بہہ کے بولیا، ”دروازے کھلے نہیں سی رکھنے چاہیدے پُترا۔“

”اسیں دروازے کھلے رکھن آئے آں۔ ساڈے آؤن توں پہلاں دروازاں اُتے جندرے لگ گئے سن۔ اسان جندرے توڑے نیں تے ہن دروازاں تے کھڑکیاں راہیں تازہ ہوا آؤن لگ پئی اے اسیں سنت سنگھ دی حویلی تے گھر اندر نویں زروئی ہوالے کے آئے آں۔ گھٹن نوں ختم کراں گے۔ ایہہ گھٹن خوف دی پیداوار اے۔ اسیں خوف دے خلاف جہاد واسطے آئے آں۔“

”اج توں بہت سوہنیاں گلاں کر رہیاں ایں۔“ چاچا خوش ہو کے بولیا۔

”چاچا میں نہیں سی آؤنا۔ امی کہن لگی، پتر تیرے چاچے نوں جے تیری لوڑ اے تے چلا جا۔ نالے میں مومی دی بچی کولوں تنگ پے گیا ساں۔ ہر ویلے اُپر چڑھدی رہندی سی۔“

علاقے وچ بدنام کر چھڈ یا سو!

”اوہ تیرے نال پیار کردی اے سلطان۔“ چاچا ہس کے بولیا۔

”میںوں پتلون تے جیکٹ پاؤن والی گڑی نال پیار نہیں ہو سکدا۔ ایہو جہی گڑی میںوں

ٹیار نہیں گھوڑی جا پدی اے جس اُتے سواری تے ہو سکدی اے، پر پیار نہیں ہو سکدا۔“

اوس نے غصے نال پستول دی نالی وچ پھوک ماری۔

”اخیر اوس نے تیری بیوی بنا ایس۔“

”اوہ کس طرحاں؟ میں اپنا ویاہ اپنی مرضی نال کرنا اے چاچا تیری تے امی دی مرضی

نال نہیں۔ میں گھوڑا نہیں جس اُتے توں کاٹھی پا لوں گا۔“ اوہ رومال نال پستول نوں

مانجن لگ پیا۔ چاچا اُٹھ کھلوتا۔

”اسیں غیر تھاں آئے ہوئے آں، پر دیس وچ، دیس بہت پچھے اے جس مقصد

واسطے آئے آں۔ اللہ اوہ پورا کرے۔“ چاچے نے باہر کھلن والی کھڑکی وچوں باہروں

دیکھیا، نہال گڑھ دھپ وچ بھجا ہو یا سی۔

”سانوں اچ تک ایہہ وی پتا نہیں، اسان کس نال لڑنا مرنا ایس۔“ اوہ کھڑکی بند

کر کے بولیا۔

”اچ رات تیک ایہہ پتا لگ جانا چاہیدا اے۔ ایس توں پہلاں ساڈے جن

ساڈے اُتے حملہ کرن۔ سانوں ایہناں اُتے حملہ کرنا ہووے گا۔“ سلطان وی اُٹھ کھلوتا۔

”مشتاق سنگھ روٹی لے کے آوے گا تے اوہناں دے تھاں تھتھے دا پتا لگ جاوے

گا۔ سجاں دے مہاند ریاں دا وی اوس کولوں پتا لگے گا۔“

چاچا کمرے وچوں گیڑالا کے وڈے کمرے وچ آ گیا۔ فراڈیا تے گھنگرو سٹے ہوئے سن۔

”ایہہ اچے تیک سٹے ہوئے نیس؟“

”چاچا! میں آپ ہی ایہناں نوں اکھیا سی رج کے سوں لوو۔“

”سلطان حویلی پسند آئی۔“

”حویلی شاندار اے، سنت سنگھ یقیناً بے وقوف نہیں سی! حویلی دا وڈا بوہا چھدے

پاسے کھلدا اے تے کمرے دی کھڑکی پنڈ والے پاسے۔ بندے لہندیوں آؤن یا

چڑھدیوں، فوراً پتا لگ جاندا اے۔ وڈی گل ایہہ وے کہ ڈنگراں والے اندراک ہور کوٹھڑی اے، او تھے دو مچے ڈٹھ سکدے نیں۔ اوہ پتا نہیں شراب بناون واسطے مخصوص سی!“

”چل مینوں وکھا“ چاچے نے آکھیا تے اوہ کوٹھڑی دیکھن واسطے ڈنگراں والے اندر وڑ گئے۔

تھوڑی دیر بعد اوہ باہر آئے تے چاچا بولیا ”اسیں اتھے ہتھیار وی رکھ سکے آں تے بندے وی لگا سکے آں۔“

”بندے؟ اتھے تے دو گھوڑے وی لگائے جاسکدے نیں چاچا۔“

مشتاق سنگھ روٹی لے آیا سی۔ اوہناں ساریاں نے وڈے اندر بہہ کے ٹکر کھادا، پروٹھے، اچار، دہی، موگی دی دال۔

”اج رات میانی مجرا ہور ہیا اے۔ گرمیل سنگھ دی حویلی وچ۔“

ایہہ اوہو حویلی اے جیہڑی پاکستان بنن توں پہلاں مامے دی سی تے گرمیل وی مامے دے گھرای رہندا اے۔“ مشتاق نے دسیا۔

”ماما کون؟“ سلطان بولیا۔

”میں مشتاق دا ماما واں۔“ چاچا بولیا۔

”ماما شاما کوئی نا۔ چاچا، تو جگت چاچا ایں۔ ایس واسطے مشتاق دا وی چاچا ایں۔“

سلطان نے فیصلہ کیتا۔

”ٹھیک اے بھائی! ناراض نہ ہو، میں مشتاق دا وی چاچا ای سہی۔ لے وئی مشتاق میں تیرا چاچا کھڑک سنگھ۔ ایہہ اے سلطان یعنی دلجوت سنگھ تے ایہہ اے طالب خاں عرف سندر سنگھ تے ایہہ گھنگھرو۔“

”کھڑک سنگھ، دلجوت سنگھ، سندر سنگھ تے گھنگھرو۔“ مشتاق نے اک اک دل دیکھ کے اوہناں دے ناں یاد کیتے۔

”اسیں وی مجرا دیکھن جاواں گے، گرمیل سنگھ دی حویلی۔“ سلطان بولیا۔

”ویلاں وی دیاں گے۔“ سندر سنگھ بولیا۔

”بے سُرے ہوئے تے میں ٹوک وی دینا ایں باوا جی۔“ گھنگھرو نے مونہہ نال طبلہ

وی وجایاتے فیر سارے ہسن لگ پئے۔ مشتاق سگھ دے چہرے اُتے رونق آ گئی۔
”یا بے ایمانی تیرا آسرا۔“ گھگرو اٹھیاتے حقہ تازہ کرن لگ پیا۔
”چاچا رات نوں کیہ کھاؤ گے۔“ مشتاق نے پچھیا۔
”سانوں لُون مرچ، دال چول تے بھانڈے دے جائیں۔ اسیں آپ پکا لواں
گے۔“ چاچا بولیا۔
”نہیں میں اٹھ و بے رات دال چول لے آواں گا۔“ مشتاق باہرول تڑ پیا، اوہدی
چال وچ حوصلہ سی۔

جدرات دے اٹھ وجے، کرتارکورتے مشتاق سنگھ دال چول دہی تے شراب دیاں
چار بوتلاں لے کے حویلی آئے۔ خالی حویلی باں باں پئی کردی سی۔ ماں پُت ایہہ دیکھ
کے حیران سن کہ حویلی دے اندروں باہروں سارے دروازے کھلے نیں اوہناں نکلے
کمرے دی بجلی جگائی تے بھانڈے تے بوتلاں رکھ کے اڈیکن لگ پئے۔

سلطان نے مٹی دے تیل دا ٹین گرمیل سنگھ دی حویلی دے برانڈے اندر اک
نکرے رکھیا تے چادر دا منڈا سا سواہرا کر کے حویلی توں باہر آ گیا فراڈیا اوہدے پچھے پچھے
سی۔ حویلی دے باہر میدان وچ پڑ بچھ چکا سی تے سکھ گبھرو دیسی شراب پی کے کھپ پا
رہے سن۔ ایہہ چھتر روٹی دی تقریب سی۔

کسے سکھ مُنڈے دا ویاہ ہو یا سی تے اوس نے پنڈ دے لوکاں نوں ضیافت تے بلایا
سی۔ ایس قسم دیاں ضیافتاں وچ روٹی گھٹ خرچ ہوندی اے۔ تے شراب زیادہ۔ شراب
پین کارن آپو وچ جھگڑا ہوندا اے تے فیر جھگڑا ڈانگ سوٹے تک اپڑ دا اے۔ ایس نوں
چھترول یا چھتر چلن وی آکھدے نیں۔ ایس کر کے ایس قسم دے ویسے نوں سکھ چھتر
روٹی داناں دیندے نیں۔

سلطان نے پڑ وچ وڑ کے بوتل پیندے سکھ گبھرو کولوں بوتل پھڑی تے مونہہ نال لا
کے دو تن گھٹ پیئے، اوس نوں توں نال قے آؤن والی سی، پر اُس نے جبر کر کے تے
روکی، بوتل گبھرو نوں پھڑائی تے بانہواں سروں اتانہہ الار کے بڑھک ماری تے فیر بکرا
بولیا۔ ظاہر سی سارے اوہدے ول دیکھن لگ پئے۔ فیر وہ بھمبیاں پون لگ پیا تے نچدا
نچدا طالب فراڈیئے نوں جیہا مار کے بھڑکن لگ پیا۔

اک شراب پیندا سکھ گبھرو اٹھیا تے اوہنے بوتل سلطان ول ودھائی۔ سلطان نے
فراڈیئے نوں چھڈیا تے بوتل پھڑائی تے مونہہ نال لالی۔ بوتل والا سکھ جوان کن تے ہتھ

رکھ کے ہیک لا کے بولیا!
 ادھی راتیں پانی منگدا..... میں تے آرسی دا کول بنایا
 مترا اوئے!
 سلطان نے بوتل بولی پاؤن والے جوان نوں پھڑائی تے اوہدے وانگ کن تے ہتھ
 رکھ کے ہیک لا کے بولیا۔
 سرمہ تہر دی گولی..... بلیاں اکھیاں نوں
 میرے مترا
 ہن سکھ جوان دی واری سی۔
 سُرمہ کیہڑیاں اکھیاں وچ پاواں..... اکھیاں وچ یار وسدا
 میرے مترا
 سلطان نے بوتل پھڑی سروں اتانہ چکی تے بولی پائی۔
 سُرمہ نورتیاں..... ڈاک گڈی وچ آیا
 میرے مترا اوئے
 سکھ منڈے نے چھان تے ہتھ پھیریا تے بولیا۔
 چچی رنگ دے لارا میری..... تے اسی دے پھل ورگی
 میرے مترا اوئے.....
 سلطان نے بوتل وچوں اک گھٹ پیتا تے بولی پائی۔
 سُتی پی دی زنجیری کھڑکے..... گبھر و دا ڈولے کالجیا
 میرے مترا.....
 سکھ جنے نے ڈیک لا کے بوتل مکائی تے اوس نوں اک پاسے سٹ کے بولیا:
 تیرے کھیسے کھڑکدے پیسے..... ہتھاں نوں چڑھا دے چوڑیاں
 میرے مترا.....
 شراب دا اثرسی یاں بولی دا، پڑ دے آلے دوالے کھلوتے جواناں نے رولا پا کے
 داد دتی۔ سرداراں دا منڈا بولیا:

بازو بند چندرا گہنا..... چھٹی پایاں چھنک پوے

میرے مترا.....

پڑ دے آلے دوالے ہاسی کھنڈ گئی۔ سلطان نے ہانہواں اُلا ر کے بولی پائی۔

کڑتی سوادے مترا..... جیہڑی سودی سوا گز آوے

تیری خیر ہووے مترا.....

”اُوئے کیہ کھپ پادتی اے منڈیو۔“ اک موٹی آواز آئی۔

”باپو، بولیاں دا مقابلہ ہو رہیا سی ایس جنے نال۔“ بولیاں پاون والا گھرو بولیا۔

”پریتیم سنگھ! ایہہ کون اے گھرو؟“

”میراناں سندر سنگھ اے تے ایہدا دلجوت سنگھ۔“ طالب فراڈیا اگے ہو کے بولیا۔

”میراناں گرمیل سنگھ اے، کوئی پانی دھانی چھکیا یاں نہیں سندر سیویں؟“ گرمیل

نے پچھیا۔

”بڑی کر پاجی۔ اسماں سبھ کجھ کیتا اے، ہن موج میلہ دیکھن دی واری اے۔“

فراڈیا نیوں کے بولیا۔

”ہلا فیہ شروع کرو۔ کتھے گئے نہیں ناچے۔“

گرمیل سنگھ نے آکھیا تے اک پاسے وچھے ہوئے پلنگ اُتے بہہ گیا۔ پلنگ دے

آلے دوالے کرسیاں تے موڑھے سن۔ گرمیل دے نال کئی سیانے بندے آئے سن تے

ایہناں دیاں نظراں توں پتا چل داسی اوہ دودو بوتلاں پی کے آئے سن۔

ڈھوکی سٹیج اُتے کھڑکن لگ پئی تے الاپ شروع ہو گیا۔ ناچے حالی سٹیج تے نہیں سن

پرگھنگھرواں دی آواز نیڑے آ رہی سی ڈھوکی دی تھاپ گھنگھرواں دی آواز دے درمیان

پتا چلدا سی کہ حویلی دی چھت اُتے سوانیاں تے ٹیاراں پٹھیاں ہویاں گلاں کر رہیاں

نیں، رات دے ساڈھے نو وچ رہے سن۔

اچن چیت حویلی توں فرلانگ پرانہہ اک گھر وچ لورا اُٹھیا تے فیہ بھانہ بھن لگ

پیا، گرمیل سنگھ تڑبھک کے اُٹھیا تے اوہدے نال ای پڑ دے کئی گھرو دارو دا نشا بھل

گئے۔ گھٹ ودھ سارے لوک پنڈنوں دوڑ پئے، ایس بھاجڑ وچ سلطان تے فراڈیا حویلی

دے اندر وڑے۔ فراڈیے نے مٹی دے تیل دے ٹین نوں چکیتے برانڈے اندر پئے
 ہوئے منجیاں گُریاں، میزاں، بستریاں اُتے تیل دا تروکا دین لگ پیا۔ فیروہ حویلی دی
 گٹھ وچ کھلوتے موسل ول آیا تے اوہدے اُتے تیل سٹیا۔ فیروہ گھیرے ول آیا تے
 اوہدے تے تیل چھڑکیا۔ حویلی وچ اک گڈاوی کھلوتا ہویا سی۔ بچیا ہویا تیل اوس گڈے
 اُتے روڑھ دتا۔

”میرا کم مک گیا، تیرا شروع نال ایمان دے۔“ فراڈیا بولیا۔

سلطان نے تیلوں دی ڈبلی کڈھی تے بولیا۔ ”گھوڑی کھول کے اوس نوں کھتی دے
 لے تے سواری کر لے، میں تیرے پچھے بیٹھاں گا۔“

ایہہ کہہ کے اوس نے منجیاں، پلنگاں، کرسیاں، میزاں، موسل گھیرے تے گڈے نوں
 اگ لائی تے پلاکی مار کے گھوڑی اُتے بہہ گیا۔ جد بھانہ بڑ کندھاں توں اُچا ہویا۔ اوہ دونوں
 گاؤ شالہ دے ذخیرے وچ سن تے چاچا شفیقا تے گھنگرو اوہناں نوں اڈیک رہے سن!
 اوہناں گھوڑی ذخیرے وچ چھڈی تے نہال گڑھ نوں او جڑے پے کے تڑ پئے؛ چاچا
 ایس علاقے دے اک اک اچ توں واقف سی۔ گھنگھر ودے اُتے ٹونب چھلے دی اک کئی
 جیہی بوری سی جیہڑی سلطان نے ذخیرے توں باہر نکل کے آپ موڈھے اُتے چک لئی۔
 جد اوہ سنت سنگھ دی حویلی وڑے، کرتار کور تے مشتاق اوہناں نوں اڈیک رہے سن،
 پر دال تے چول ٹھنڈے ہو چکے سن۔

ٹھنڈی دال تے ٹھنڈے چول کھانڈیاں چاچے نے وارتا شروع کیتی۔ گرمیل
 میرے گھر رہندا اے۔ میں تے گھنگرو گلی وچوں دی لنگھ کے جد گھر آ کے اپڑے تے
 ساڈے لاگے نہ چڑی سی نہ کاں۔ گلی وی سنجی سی، اسان اندر باہر دے چندرے توڑے،
 ٹرنک تے سوٹ کیس پھولے، ٹومب چھلا سا نہویا، ویہہ ہزار نقد لبھا اوہ قابو کیتا تے فیروہ
 دے تیل دے ٹین دا مومہہ کھول کے اوس نوں دانے بھریاں کوٹھیاں تے بھڑولیاں اندر منجی
 بسترتے گھر دے اندر دو بے ساز و سامان تے چھڑکیا۔ ہاں یاد آیا بجلی دے کنکشناں تے
 تاراں اُتے وی تیل سٹیا تے اگ لاکے گلیو گلی پے کے گٹھ شالہ دے ذخیرے ول آ گئے۔
 جد سلطان نے اپنی کارروائی سنائی تے کرتار کور نے اگے ودھ کے سلطان دیاں

دوواں گلھاں نوں اپنے گوریاں ہتھاں وچ رکھیا تے اوہدا متھا چھیا۔
 ”آئی۔ ایہہ تے ٹیراے۔ اصل فلم تے حالی چلنی ایس۔“ سلطان بولیا۔
 بھر جائیے! سانوں اپنی نوکرانی دے دے اوہ ساڈی روٹی پکاوے گی۔ اسیں نہیں
 چاہندے، توں یا مشتاق روٹی جک کے حویلی لیاؤ۔ انج لوکاں نوں ساڈا پتا لگ جاوے گا۔
 تے اسیں حالی الم نثرح نہیں ہونا چاہندے۔“ چاچے نے آکھیا۔
 ”مطلب اخباراں دی سرخی نہیں بننا چاہندے۔“ گھنگرو بولیا۔
 ”بنوکل آ جاوے گی تے باقی چیزاں وی۔“ کرتارو بولی۔
 ”چنگا ہن گھر جاؤ، سلطان جا اپنی ماسی تے بھرا نوں چھڈ آ۔“ چاچا اٹھ کھلوتا تے
 باقی وی۔ رات دے بارھاں وچ رہے سن۔

تھانا ڈھلواں دا تھانیدار درشن سنگھ اپنے گھر داڑھی کُنج رہیا سی تے کسے نے اوہدا بوہا
 کھڑکایا، جد بوہا کھولیا ساہمنے دو بندے کھلوتے ہوئے سن، اک سیانا تے اک گھبرو۔
 سیانے بندے نے ہتھ جوڑ کے فتح بلائی، درشن سنگھ نے جواب دتا تے اندر آؤن دا اشارہ
 کیتا۔ دوویں اندر وڑے تے سیانا بندہ بولیا۔

”میراناں کھڑک سنگھ اے تے میرے نال دلجوت سنگھ اے میرا بھتیجا، ایہہ تو دس
 ہزار اسماں رات میانی دے گرمیل سنگھ دا گھرتے حویلی پھوک دتی اے۔ دس ہزار رکھو، دس
 ہزار اک دو دناں اندر پہنچ جاوے گا، رپٹ نہ لکھنا تے جے لکھو تے لکھنا ڈاکو کھڑک سنگھ
 تے اوہدے ساتھی اُتے شبہ اے۔“

درشن سنگھ دا مونہہ کھلھے دا کھلھلا رہ گیا۔ ایس توں پہلاں کہ اوہ بولدا کھڑک سنگھ
 بولیا۔ ”سرگباشی سنت سنگھ دا ہون والا جوئی، تھاڈی قید وچ اے اوس نوں اج چھڈ دیو۔“
 ”تھاڈا مطلب سنتو کھ سنگھ توں ایس۔“ درشن نے پچھیا۔

”اوہدے ناں دا پتا نہیں اوہدے نال سنت سنگھ دی دھی دی گڑمانی ہوئی دی اے۔“
 چاچے دسیا۔

سلطان نے نوٹاں دیاں دتھیاں میز اُتے سٹیاں تے اوہ دوویں بیٹھک وچوں باہر آ گئے۔
 باہر سورج چمک رہیا سی۔

ناشتہ کر کے جد درشن سنگھ تھانے اڑیا گرمیل آیا بیٹھاسی۔
 ”رات کسے نے میرا گھر تے میری حویلی پھوک دتی اے تے میں رپٹ درج
 کراؤن آیا واں۔“ اوہ بولیا۔
 ”کن پھوک اے حویلی تے کن لائی اے گھرنوں اگ۔“ درشن نے پچھیا۔
 ”مینوں کسے اُتے شبہ نہیں۔“
 ”اسیں رپورٹ نہیں لکھ سکدے، رات اوتھے مجراسی، کسے شرابی نے تیرا گھر تے
 تیری حویلی ساڑ دتی ہووے گی۔“
 ”سنتو کھے ساڑی ہووے گی۔“ گرمیل بولیا۔
 ”یادیں۔ سنتو کھ تے حوالات وچ اے، چوری دے الزام وچ اے، توں آپ ای
 تے اوہدے اُتے الزام لایا سی۔“
 ”تھاڈی گل ٹھیک اے، میں بھل گیا ساں، مشتاق سنگھ ہو سکدا اے۔“
 ”مشتاق کالج دا ودیا تھی اے، اوہ ایہہ کم نہیں کر سکدا۔“
 ”رپٹ بہر حال لکھ لوو۔“ گرمیل بولیا۔
 ”رپٹ، لکھن نوں تیار آں، پر اگ کن لائی؟ ہو سکدا اے آپ ای لگی ہووے۔“
 ”حویلی تے گھرا کو ویلے آپ نہیں سڑ سکدا۔“
 ”پھر کسے داناں لوو۔“
 ”کس داناں لوواں؟“
 ”فیر میں رپٹ نہیں لکھاں گا، تہاں مینوں سنتو کھے نوں گرفتار کرن لئی پنج ہزار دتا
 تے فیر ایس پی نوں وی دس دتا۔ ایہہ چنگی گل تے نہیں، میں بہر حال ٹیلی ویژن ایس پی
 دے گھر بھجوا دتا سی میرے کول پنج ہزار وچوں کیہ پچیا، تھن؟“

”گرمیت سنگھ دا قصور اے۔ اوس نے مورکھ پنے توں کم لے کے ایس پی دے
ریڈرنال گل کردتی۔“
”کچھ دی ہووے میری تے بدنامی ہوگئی۔ ریڈر نے ای مینوں آکھیا سی، صاحب
ٹیلی ویشن سیٹ منگدا اے تے میں پہنچا دتا۔“
”میں پنج ہزار روپیہ بھجوا دیاں گا تسیں چنتا نہ کرو۔“
”مینوں چنتا کوئی نہیں، نہ مینوں پسیاں دی لوڑ اے۔“
”گرمیل جدتھانے وچوں باہر آیا، اوہدے اک گھنٹے بعد سنتو کھ وی باہر سی، اوہنے
شوٹ وٹ کے دوڑ لائی تے اک گھنٹے وچ مڑھکو مڑھکی نہال گڑھ اپڑ گیا۔“

جد اوہ حویلی آیا تے اوہنے ویکھیا اندرتتاں پلنگاں اُتے تن بندے سُتے ہوئے میں
تے بٹو کوچی نال گڑوا دھور ہی اے۔ اوہنے کمرے وچ کھڑاک سُنیا تے اندر وڑیا، سلطان
برین گن نوں تیل لا رہیا سی۔ اوہ سنٹو کھ نوں ویکھ کے بولیا۔
”آ سنٹو کھ سیہاں، میرا ناں دلہوت سنگھ اے، مینوں چاچے نے تیرا ناں دیسی سی۔“
سلطان نے اُٹھ کے سنٹو کھ نال ہتھ ملایا۔ سنٹو کھ ہتھ ملا کے ویرھے وچ گڑوا مانجھدی
بٹو کول آ گیا۔

”ایہہ کون لوک نیں؟“

”اک امرت کور دا ماما اے تے تن اوہدے ساتھی نیں۔“ اوہ بولی۔

”امرت کور دا ماما تے مرچکا اے۔“ اوہ حیران ہو کے بولیا۔

”مینوں کیہ پتا اے، امرت کور دا ماما مرگیا اے یا جیوندا اے، مینوں اینا پتا اے کہ
ایہناں رات گرمیل دا گھر تے حویلی پھوکی اے تے تینوں چھڈایا اے، امرت کور دا ماما نہ
ہونداتے اینا کجھ کیوں کردا؟“

بٹو نے اپنیاں موٹیاں موٹیاں اکھاں جھپکا کے سنٹو کھ نوں سوال کیتا۔ بٹو دی عمر ۲۱،
۲۲ سال ہووے گی۔ پکا پیڈا جُٹ، جیویں اٹھارھاں گھنٹے کم کرن والیاں تیویاں دا ہوندا
اے۔ پنیاں تے پٹ انج جیویں گھوڑ سواراں دے ہوندے نیں، چست غلیل وانگر کسے
ہوئے۔ چھاتی چوڑی تے بھرویں، جیویں کوڈی پاؤن والے کھڈاری دی ہوندی اے، دند
چٹے ددھ جویں سچے موتی۔ بھہ گلے تے سلے جیویں انار رس چوندا اے، نک وچ تیلی۔

”میرا خیال اے ماسی نے کوئی چکر چلایا اے۔“ سنٹو کھ بولیا۔

”وے جا، اے ماسی نے چکڑ چلایا اے، ماسی نوں پتا وی نہیں۔ اوہ تے آپ

حیران وی اے تے خوش وی اے۔“ بٹو نے گڑوا دھو کے دُھے رکھیا تے بولی۔

”پروٹھے اچار تے دارودی اک بوتل پئی ہوئی اے۔ کھاپی لے۔“ بنو نے ڈنگراں والے اندر ول اشارہ کیتا۔

سنو تھک اندر آیا، اوہنے دیکھیا، اندر صاف ستھرا اے۔ بھوتے گوئے دی ذرا بو نہیں، بنو نے بڑی محنت کیتی ہوئی سی، اوہ پیڑھی اُتے بہہ کے گلاس وچ دارو پاؤن لگ پیا۔ جد اوہ دارو پی کے اچار نال دو پروٹھے کھا کے ڈکار ماردا ویڑھے وچ آیا تے بنو چول کھلا رہی سی اوہ حویلی تے بوہے وچ جا کھلوتا۔ تازہ ہوانے اوہدے سریر وچ زندگی دی لہر پیدا کردتی اوہدا جی کیتا، اوہ بنو دی بانہہ پھڑے تے اوس نوں ڈنگراں والے اندر لے جاوے تے چھما مار کے اوس نوں تھلے سٹے تے ہتھ ودھا کے پر اوہدیاں اکھیاں دے ساہمنے ست گھوڑیاں سن تے گھوڑیاں تے بندے سن تے بندے ہتھیار بند سن تے اوہناں دا آگو گرمیل سنگھ سی اوہنے چھیتی نال دروازہ بند کیتا تے زور نال بولیا۔

”بنو اندر چلی جا۔ گرمیل آ گیا۔“

سنو تھک دی آواز سن کے چاچا، فراڈیا، گھنگرو تے سلطان باہر آ گئے۔

”اسیں چور کوٹھری وچ جا رہے آں۔ ساڈے ولوں نہ دسنا تے بوہا کھول دیو۔“

چاچا بولیا تے ساریاں نوں ہک کے ڈنگراں والے اندر چلا گیا۔ تھوڑی دیر بعد گرمیل سنگھ تے اوہدے بندے حویلی وچ آ گئے۔ گھوڑیاں ہنکن لگ پیاں تے گرمیل اُچی دتی بولیا۔

”کون کون اتھے اے؟ گرمیت تلاشی لے اندروں باہروں۔“

گرمیت گھوڑی توں اُتریا تے تے کمرے دیکھ کے پرت آیا۔

”اندر کوئی نہیں بھا۔“

”بالکل کوئی نہیں؟“ گرمیل نے پچھیا۔

”بنو اندر اے، نوکرانی۔“ اوس دسیا۔

”اوس نوں چک لینے واہوا گرگری اے۔“ بمبوسا نسی بولیا۔

”نہیں اوئے بمبو۔ اسماں تیویاں نوں گجھ نہیں کہنا۔“ ایسر رندھاوے نے بمبونوں ٹوکیا۔

ایسر رندھاوا بندہ نہیں سی جن سی، بھرویں داڑھی، بھرویاں چھماں بھرویں بھروٹے،

بھرویں آواز تے وڈے ہتھ، سر اُتے پگڑ، لال گٹھڑ اکھاں، جیویں بلن مشالاں، گل وچ کارتوساں دے ہار۔ اک ہتھ وچ تھری نٹ تھری دی رفل، دوجے ہتھ گھوڑی دی لگام۔
 ”نوکرانی نوں نہیں چکنا تے ایس جے نوں چک لوؤ، کوئی کارروائی تے پاؤ۔“ بمبو ساسی اک وار غیر بولیا۔

”ایہہ کون اے؟“ سلہریے نے پچھیا۔
 ”ایہہ سنت سنگھ دا ہون والا جوئی اے، تکھا منڈا اے۔“ گرمیل بولیا۔
 ”جوئی نوں چکدیاں مینوں تے شرم آؤندی اے۔“ سلہریا بولیا۔
 اوہ کلین شیوسی پر چُھاں اُلے اٹھے وانگوں اُتاناہہ نوں اُٹھیاں ہویاں سن۔ لگداسی اوہ کوئی پہاڑی راجہ ہووے سروں ننگا سی تے چیرنکیا ہویا سی اوہدے کول پستول سی۔
 ”چلو فیڑ چلیے“ بمبو بولیا۔ لگداسی اوہ کسے جلا دی اولاد اے، کالا مدھرا، جیویں کالے لوہے دا انسان ہوئے۔ جیویں کالے ڈھول نوں سری لگی ہووے۔
 ”توں کدوں آیا ایس حوالا توں۔“ گرمیل نے نفرت نال پچھیا!
 ”اج سویرے!“ سنتو کھ نے ہولی نال جواب دتا۔
 ”نکرلاں گا درشن سنگھ نوں۔ کئے پیسے دتے نے تھانیدار نوں“ گرمیت بولیا۔
 اوہ لم سلما بندہ سی اوہدی ہر چیز تکھی سی، لگداسی بندہ نہیں سر مچو اے۔
 ”میں تے کوئی پیسہ نہیں دتا۔“ سنتو کھ نے دسیا۔
 ”گرمیل سنگھ جی جے ایس نوں مارنا اے تے دسو، جے نہیں مارنا تے چلو چلیے۔ کیہ نانیاں وانگ سوال جواب کر رہے او۔“

بوہاروک کے دربار سنگھ نے زور نال آکھیا۔ اوہ شکل شباہت توں کسے غلہ منڈی دا آڑھتیا لگداسی۔ ڈھلا ڈھڈ پھلایا ہویا، کُپے وانگر چھوٹے چھوٹے ہتھ پیر جے اوہ ڈاکو نہ ہوندا تے کسے گردوارے وچ گرنتھی ہوندا۔ اوہدی داڑھی وچ کالے وال گھٹ تے دھولے زیادہ سن، غالباً اوہ اپنی سروں دے تیہہ سال پورے کر چکا سی تے ریٹائرمنٹ دی عمر اُتے اپڑ گیا سی۔

گرمیل دے اشارے اُتے اوہ سارے پلٹ گئے، جدھروں آئے سن، اودھر نکل

گئے۔ سنتو کھ نے اندر جا کے چاچے نوں دسیا۔ اوہ چارے واپس آ گئے، بٹو وی اندروں باہر آ گئی۔ اوہ دارنگ پہلے اُسی دے پھل وانگ کاسنی سی، ہن کپاہ دے پھل وانگ پیلا سی۔
 ”چاچا جی کردا اے تینوں برین گن دا برسٹ مار کے بھن دیاں۔“ سلطان نے غصے وچ آکھیا۔ چاچا ہسیاتے بولیا۔

”مینوں پتا اے سوہری دیا تینوں غصہ اے۔ پر اسیں راتیں آئے آں تے حالی ساڈے پیر نہیں نکلے۔ میں نہیں چاہندا ساں، ساڈے اک دو بندے دو جے دن ای اللہ نوں پیارے ہو جان۔ گرمیل پوری تیاری کر کے آیا سی، ہو سکدا سی لڑائی وچ اسیں سارے مارے جاندا تے اسیں کا کارن نہیں آئے، مارن آئے آں۔“
 ”توں ایس گھرو تے کڑی دی جان داء اُتے لا دتی سی چاچا۔ سلطان فیر غصے وچ بولیا۔
 ”نہیں اوئے سلطانیا۔“ چاچے دی خوش طبعی دی تھاں غصہ سی۔ ”گرمیل نے جوائی اُتے ہتھ نہیں سی چکنا۔“

”چاچا، اوہ ظالم آدمی اے۔ ایہدے نالوں تے ایسر رندھاوا تے اوہدے ڈاکو ساتھی چنگے نکلے، سنتو کھ بولیا۔
 ”میں حیران آں، اوہناں سنتو کھ نوں کیوں نہیں ماریا۔ تے بٹو نوں چک کے کیوں نہ لے گئے۔“ سلطان دا غصہ اوہ سے طرحاں سی!

”اوہ فیر پلٹ آئے نیں“ بٹو نے باہر پیلیاں وچ وکھ کے آکھیا!
 سلطان نس کے دروازے ول گیا، چھ ست گھوڑیاں دوڑیاں آ رہیاں سن۔ پر اوہناں دا مونہہ حویلی ول نہیں، پنڈ ول سی!
 ”اوہ سردارنی دے گھر حملہ کرن جا رہے نیں۔“ بٹو گھبرا کے بولی۔

سلطان دوڑیا تے وڈے اندر دے کمرے وچوں دی ہو کے پنڈ ول نسیا۔ ست گھوڑیاں شوٹ وٹ کے پنڈ ول جا رہیاں سن۔ اک بندہ برین گن لے کے پیلیاں دی دھدل وچ انھا بورا ہو کے دوڑ رہیا سی۔ ست گھوڑیاں، اک بندہ عجیب منظر سی۔ فیر سلطان مونہہ بھار ڈگیا تے کہنیاں بھار ہو کے اوہنے گولیاں دا چھٹہ ماریا!
 اک بندہ تے دو گھوڑے ڈگے۔ باقی گھوڑے ہنکے تے چوکھری ابھرے سلطان نے

گولیاں دا دوجا برسٹ ماریا۔ پر گولیاں دھدل وڈاوندیاں زمین وچ دھس گیاں۔ گولیاں دی آواز پنڈ اُتے گونجی تے گونجی رہی۔ گُرمیل تے ڈاکو پرت گئے سن۔ سلطان نے ویکھیا جیہناں دے گھوڑے ڈگے سن، اوہ دو بے دوسواراں دے کچھے بڑی مشکل نال سوار ہوئے سن۔ سلطان اُٹھیا تے جتھے بندہ ڈگیا پیاسی دوڑ کے اپڑیا۔ بمبوساںسی دو گولیاں سینے وچ کھا کے مر گیا سی۔ اوس نے اوہدی تلاشی لئی، اوہدے لک نال دو تھیلیاں سن، تھیلیاں وچ نوٹ ای نوٹ۔ اوہنے بمبو دا پستول تے تھیلیاں لئیاں تے پچھوڑ حویلی ول دوڑیا جد مٹی گھٹا نتریا اوہ اپنے کمرے وچ سی۔ اوہدے آلے دوالے چاچا، فراڈیا، گھنگرو تے سنتو کھ تے بنو کھلوتے ہوئے سن۔ اوہنے کھڑکی بند کیتی تے ہولی نال بولیا۔

”بنو! مینوں کڑاگی چاء دا اک کپ دے، پر میں کپ دے پیسے دیاں گا۔“
 ایہہ کہہ کے اوہنے اک تھیلی وچوں نوٹاں دی مُٹھ بھر کے بنو دی ہک اُتے کھلے دوپے وچ پادتی۔ اوہ کھڑکھڑا کے ہس پئی۔ چاچا اگے ودھیاتے سلطان دا مونہہ چُمن لگا۔
 ”مینوں اے وی تیرے اُتے غصہ اے چاچا“

چاچے نے مونہہ ودھا کے اوہدا متھا چُمتا تے بولیا۔ ”سوہری دانہ ہووے تے۔“
 تھوڑی دیر بعد سنتو کھ نے مٹی دے تیل دا پپا بمبوساںسی دی لوتھ اُتے سٹ کے اگ لادتی۔

شام نوں تھانے دار درشن سنگھ آیا تے کھڑک سنگھ کولوں دس ہزار روپیہ لے کے پرت گیا۔ اوہنے اپنی ڈائری وچ لکھیا، کھڑک سنگھ ڈاکو نے، بمبوساںسی ڈاکو نوں جانوں مار دتا اے۔ ڈائری نوں ضمنی وی آکھیا جاندا اے۔

امرت کور دے سوا اوہ سارے حویلی وچ بیٹھے ہوئے سن۔ کرسیاں تے پلنگاں اُتے چاچے نوں اپنی بیٹی زندگی یاد آ رہی سی۔ اوہ سنت سنگھ دیاں گلاں سنا رہیا سی۔

”سنت سنگھ واقعی سنت آدمی سی۔ بڑا پڑھیا لکھیا پراج کل دے بی اے، ایم اے دے منڈیاں وانگ نہیں، اوہ مینوں دسدا ہوندا سی۔ اسلام تے سکھی وچ دھارمک طور تے کوئی فرق نہیں۔ سگوں بہت سانجھ اے۔ اسلام اک اللہ نون منن تے زور دیندا اے۔ ایسے طرحاں سکھی وی اک اللہ نون منن واسطے زور دیندی اے۔ ساڈا اللہ اک تے اوس نوں فنا نہیں۔ ایس طرحاں اکال پڑکھ نوں وی فنا نہیں۔ اسیں رسول پاک نوں مننے آں۔ سکھ وی رسول پاک نوں من دے نیں تے آپ نوں حضرت محمدؐ کہندے نیں۔ مسلمان وی بتاں دی عبادت نہیں کردے، سکھ وی بتاں دی عبادت نہیں کردے۔ سکھ وی بتاں نوں نہیں من دے۔ ساڈے وچ ذات پات دا وکھریواں نہیں سکھاں وچ وی نہیں۔ گورو دانگتر ایس دا عملی ثبوت اے۔ ہاں یاد آیا بابا نانک نے نماز وی پڑھی، وضو وی کیتا، بانگ وی دتی تے حج وی کیتا، اوہ اک سال تیک مکہ شریف رہے۔ گورو گوبند سنگھ دا کمانڈر انچیف پیر بدھ شاہ سی۔ تے پیر بدھ شاہ دے دو پتر گورو گوبند لئی لڑدے ہوئے مر گئے سن۔ پیر بدھ شاہ دے پنج سومرید وی گورو گوبند لئی لڑے سن۔ غنی خاں، بنی خاں نے آپ گورو گوبند سنگھ نوں بچایا سی۔ ساڈا بابا قاندا عظیم وی سکھاں نوں چنگا جان داسی۔ اوس نے سکھاں نوں سیالکوٹ گوجرانوالہ تے شیخوپورے دے ضلعے وی دتے سن۔ پر ماسٹر تارا سنگھ نے گڑبڑ کردتی۔ ماسٹر مورکھ آدمی سی، اوہنے سکھاں دی بیڑی ڈوب دتی۔ لوو میں کدھر سیاست ول ترپیاں۔ میں گل کر رہیا سی سنت سنگھ دی۔ اوہ بڑا گیانی آدمی سی۔ اوہ بہادر وی سی، اوہنے اپنی جان دی بازی لا کے مینوں تے میرے ٹبر نوں بچایا سی، اوہ نہ ہوندا تے آج میں نہ ہوندا تے نہ میری گھر والی تے نہ میرا پتر اکرم، میں اوہدی نیکی دا بدلہ نہیں

دے سکدا۔“

چاچے دیاں اکھاں دے کوئے گلے ہو گئے۔
بنو چاء لے آئی تے اوہ ہولی ہولی چاء پیندے رہے۔
”بھراوا! توں نہ آؤندا تے پتا نہیں ساڈا کیہ حشر ہوندا۔“ کرتار کور بولی!
”آئی! وہی ہوتا ہے جو منظور خدا ہوتا۔“ سلطان بولیا۔
”ٹھیک اے پتر پر فیروہی بندہ بندے دا داردو ہوندا اے۔!“ اوہ پیار نال بولی۔
”آئی، دارو توں یاد آیا، کل رات مجرے وچ ادھی بوتل دارو پی گیا ساں۔ میرا جی
تے نوں چاہندا سی۔ پر میں حوصلہ کر کے ڈٹیا رہیا۔ میرے نال گورمیل سنگھ دا پتر پر تیم سنگھ
بولیاں پارہیا سی۔ اسان دوہاں نے واہوا کھپ پائی۔“
”توں بہت شاندار ایکٹنگ کیتی سلطانیہ۔“ فراڈیا بولیا۔
”اصل وچ ایکٹنگ تے اوہ ہووے گی، جدوں میں گورمیل سنگھ نوں گولی ماراں گا۔“
سلطان نے کوپ بنو نوں پھڑاؤندیاں ہویاں آکھیا۔ ”بہت ددھ پیایا چاء وچ بنو۔
میری امی وی چاء دی بجائے مینوں ددھ پتی پیاؤندی اے۔“
”تینوں تیری ماں نے آؤن کس طرحاں دتا؟“ کرتارو نے پچھیا۔
”میری امی چاچے دی بھین بنی ہوئی اے۔ اوہنے آکھیا بھرا نوں تیری لوٹا اے۔
توں وی جا۔“

ایس واسطے میں چلا آیاں۔“

”ایہہ سوہری داتے میرے نال لڑکے چلا گیا سی۔“ چاچا ہس کے بولیا۔
”چاچے دے گھراک چڑیل رہندی اے۔ میں ادہدے کولوں اک کے وی تہاڈے
کول آیا واں۔“ سلطان ہس کے بولیا۔
”کون اے چڑیل بھراوا؟“ کرتارو نے پچھیا۔

”بھر جائیے، میرا اک دوست اے۔ ایہدی برادری دا، ایوب خاں، اوہ لندن اے۔
اوتھے اوہدی دھی ممتاز جوان ہو رہی سی، لندن دی رہت بہت خراب اے نا۔ اوس نے
مومی نوں میرے کول بھیج دتا، پئی میں ادہدے لئی کوئی در لبھاں۔ مومی لئی سلطان دا جوڑ

بہت ودھیا اے۔ پراہیہ نہیں من دا۔ پنڈے تے ہتھ نہیں رکھن دیندا۔“ چاچے نے نکھیرا کر کے دسیا۔

”کیوں سلطان بھرا کیہ کہندا اے؟“ کرتارو ہس کے بولی۔
”آئی مینوں پتلون پاؤن والی کڑی چنگی نہیں گدی۔ میں بی۔ اے وچوں فیمل
آں، ہن میتھوں بی۔ اے نہیں ہونا۔ میں اپنا زمیندارا کرنا ایں پتلون والی کڑی میری
تریمت کج بن سکدی اے؟ تسیں آپ سیانے او۔ سو؟
کرتارو کچھ دسدی۔ اپنے وچ چاچا بولیا۔

”مومی ایہدے نال پاگلاں وانگ پیار کردی اے، فیر اوہ حور لگدی اے۔“
”حوراں پتلوناں نہیں پاؤندیاں، انگریزی نہیں بولدیاں، چھتے نہیں بلاؤندیاں،
مُنڈیاں دے موڈھیاں تے نہیں چڑھدیاں۔“ سلطان نے اپنی آنٹی نوں دسیا۔
”تسیں اوہنوں نال لے آؤنا سی۔“ بنتو ہوئی نال بولی۔
”ٹھیک اے، اسیں وساکی ویکھن آئے آں نا۔“ گھنگرو نے طنز کہیتی۔
”لنو وئی ہن گلاں چھڈو، رات واہوا لنگھ گئی اے، سلطان، توں ٹومب چھلا اپنی ماسی
نوں دے دے۔ اوہناں وچ امرت کور دے داج دیاں ٹومباں دی ہون گیاں۔
گرمیل نے چوری کروا کے دھی امرت کور دا زیور وی اپنے گھر سٹ لیا سی۔ چاچے
نے دسیا۔

”سلطان، توں ٹومباں رہن دے۔ مومی دے کم آؤن گیاں۔“
کرتارو کور بولی۔
سلطان ہس پیا۔ ”آئی! توں وی چاچے ول ہو گئی ایں۔ میرا تے مومی دا ویاہ ہوا
نہیں سکدا، میں اوس جل ککڑی نال ویاہ کرا کے تپ دق نہیں لوانی۔“
اوہ اٹھیا تے اندروں ٹومباں دا بھکا موڈھے اُتے رکھ کے تڑ پیا۔
”چلو آؤ میرے نال! تہانوں چھڈ آواں۔ دشمن بات کرے انہونی کوئی پتا نہیں
گرمیل سنگھ جی ساڈا راہ ڈکن لئی کئے نکرے کھلوتے ہون۔“
”کچھ ہتھ وچ لے جا سلطان۔“ چاچا بولیا۔

”میری ڈب وچ تاجے سمگلر دا پستول اے۔“ اونہ آکھیا تے دروازے توں باہر ہو گیا۔
کرتار کورتے مشتاق اوہدے مگر گرتڑ پئے۔
”میں سنتو کھ تے بتولئی وچھاؤ نے مشتاق ہتھ بھیج دیاں گی۔ بنو، تہاڈے کول رہے
گی رات نوں چاء پانی دی لوڑ پے سکدی اے۔“ کرتارو بولی تے پتر نوں نال لے کے
سلطان دے کچھے کچھے تڑ پئی۔

اک وجے رات سنتو کھ نے سلطان نوں اوہدے کمرے وچ آ کے جگایا تے آپ
وڈے اندر چاچے، فراڈیے تے گھنگرو کول آ کے سوں گیا۔

سلطان نے بنو نوں جگایا تے اوس نوں چاء دا کوپ تیار کرن لئی آ کھیا۔ بنو جھٹا پٹ
خوشی خوشی چاء تیار کرن لگ پئی تے سلطان موڈھے اُتے برین گن پا کے تے ہتھ وچ تنگی
دانخجر پھڑ کے حویلی دے آ لے دوالے چکر لاؤن لگ پیا۔

نہال گڑھ سٹا ہو یا سی۔ گلیاں وچ دور دور بجلی دے بلب اکھاں جھپک رہے سن، بجلی
دی لوء نال سارے پنڈ اُتے نمھانمھا چاننا سی، دور لہندے چن ڈب گیا سی پر اپنی چاننی دی
دھوڑ چھڈ گیا سی۔ میانی والے چڑھدے پاسے ہنیرا سی۔ تے نومنی ولوں گدڑاں دیاں
آوازاں آ رہیاں سن۔ ہو دے ایس سے وچ اوس نوں مومی یاد آئی۔ ”میں کد تیک
ایکنگ کردا رہواں گا کہ مینوں مومی نال پیار نہیں اے۔ مومی نالوں جئے دے اعتبار نال
کبھڑی ٹیار ودھ ہو سکدی اے۔ تعلیم وچ وی اوہ اگے اے۔ اوہدا پیو وی امیر اے۔
چاچے تے امی دی وی خواہش اے تے سبھ توں وڈی گل ایہہ پئی اوہدے اپنے دل دی
خواہش وی اے۔“ اوہنے سوچیا تے فیر آ کھیا میں کتھے آ پھسیا ایں۔ گرمیل سنگھ دا گھر گل
سڑ گیا اے، ڈاکواں دا اک ساتھی مر گیا اے۔ دوویں دھراں بدلہ ضرور لین گیاں جان دا
اُتے لگ گئی اے۔ بچ گیا تے مومی نال ضرور ویاہ ہووے گا۔ جے ایس بگانی جوہ وچ ماریا
گیا، تاں مومی پاگل ہو جائے گی، مر جائے گی۔ مینوں مومی واسطے اپنی جان بچاؤنی اے پر
کوہیں؟ ایہدا مینوں نہیں پتا۔“

”سلطان بنو دی آواز آئی، اوہ اوہدے کچھے کھلوتی ہوئی سی۔“ چاء تیار اے تے
کمرے وچ اے۔“

اوہ کمرے وچ آیا، اوتھے دو کوپ بھرے پئے سن۔ اوہ بہہ گیا تے اوہدے ساہمنے

کرسی اُتے بنو کچھو مچھو ہو کے بہہ گئی۔ سلطان نے کوپ چکيا تے بوليا۔
 ”چک کوپ تے ٹکرا میرے کوپ نال، سمجھ لے اسیں دارو پی رہے آں۔“ کچھو مچھو
 بنو مسکرائی تے گلاب دے پھل وانگ کھڑ پئی۔ سلطان نوں لگا، بنو داسریر پھٹ گیا اے
 تے اوہدے وچوں کونبلیاں نکلن لگ پیاں نیں۔ اوس نے کوپ چک کے سلطان دے
 کوپ نال ٹکرایا تے گھٹ بھر کے اکھاں بند کر لئیاں۔

”چک بندی ساڈے ول وی ہوندى اے۔ پر بندے نہیں مردے مینوں تے سنت
 سنگھ تے گرمیل سنگھ دی دشمنی دی کہانی وی کوڑ لگدی اے، جھوٹھ لگدی اے۔ اصل کہانی
 کچھ ہو اے۔“ سلطان بولیا!

”تیرا خیال ٹھیک اے۔ مشتاق سنگھ تے سکھونت کور دوویں جالندھر کالج وچ
 پڑھدے نیں تے دوویں پیار کردے نیں، گرمیل نے سنت سنگھ نوں آکھیا سی، پئی دوواں
 دا ویاہ ہو جاوے پر سنت سنگھ نہیں سی منیا۔“ بنو نے دسیا۔

”کیوں نہیں سی منیا؟“ سلطان نے پچھیا!
 ”اوہ سکھونت کور نوں چنگی کڑی نہیں سی سمجھدا!“
 ”کیوں؟ کیہ نقص اے سکھونت کور وچ؟“
 ”نقص تے کوئی نہیں، سوتی اے، سلکھنی اے مونہہ چیت لگدی اے۔“ پر سنت سنگھ
 نوں پسند نہیں سی۔“

”ایہدی کوئی وجہ ہووے گی آخر؟“
 ”وجہ؟“ وجہ ایہہ پئی اوہدا مشتاق سنگھ نال یارانا اے۔“ بنو شرما کے بولی۔
 ”گل ہوئی ناں۔ سنت سنگھ گیانی بندہ سی۔ اوس نوں سکھونت کور ورگی پڑھی لکھی
 آوارہ نونہہ نہیں سی چاہیدی ہے نا؟“
 ”ایہہ گل اے۔“
 ”اجکل سکھونت کور کتھے اے؟“
 ”جالندھر پڑھدی اے تے مشتاق اتھے اے۔ سردارنی نوں ڈراے کتے مشتاق
 سنگھ نوں گرمیل مروانہ دیوے۔“

”ہن جد سنت سنگھ وچوں ہٹ گیا اے، سردارنی مشتاق دا ویاہ سکھونت کور نال من
 کے دشمنی مکا سکدی اے۔“

”تھاڈی گل ٹھیک اے، پر اوہدا سردا سائیں مرگیا اے تے اوہ گرمیل تے اوہدے
 نکلے بھرا گور میت نے مروایا اے۔ ایس واسطے صلح نہیں ہو سکدی۔“

”صلح بالکل نہیں ہو سکدی؟“

”نہیں بالکل نہیں، سردارنی دی کوشش اے گرمیل نوں سنت سنگھ وانگ مروا دتا
 جاوے، بھاویں اوہدی ساری جائیداد وک جاوے۔“

چاء مک گئی سی تے سلطان سوچیں پے گیا سی۔

”آ نئی گرمیل نوں مارنا چاہندی اے تے اسیں گرمیل نوں مارن آئے ہوئے آں
 پر گرمیل نوں مارنا آسان نہیں۔ اوہدے نال بڑے دھڑلے دار ڈا کوئیں۔ ایسر رندھاوا،
 سلہریا، دربارا سنگھ وغیرہ وغیرہ، کوئی گل نہیں جو کرے کرتار۔“

”توں جا کے ہُن سوں جا۔“

”نہیں میں نہیں سوں سکدی، میں دن نوں اکھ لالواں گی۔“

”ایہہ گل اے تے اُٹھ میرے نال پہرہ دے۔“ سلطان ہس کے بولیا۔ تے بتو
 ہس کے اُٹھ کھلوتی تے اوہ حویلی دے چکر لاون لگ پئے۔

کھتیاں چڑھ کے سر اُتے آگیاں سن، نہال گڑھ دے ٹانویں ٹاویں گھراں وچ
 کنگڑاں دیاں آوازاں آؤن لگ پیاں۔ چڑھدے پاسیوں چانن دی بھور پُنگر پئی۔
 سلطان تے بنتو حویلی دے آلے دوالے بُردو یُردی موڈھے نال موڈھا لاکے ہولی ہولی
 تڑدے رہے۔ اوہناں دیاں کناں وچ گدڑاں دیاں آوازاں آوندیاں رہیاں۔ بنتو دے
 پکے جسم دی واشنا سلطان تیک اپڑ دی رہی۔ اوس نے دو وار کڑاگی چاء سلطان نوں پیائی
 سی، تاں بے اوس نوں نیند نہ آوے!

”توں دارو کیوں نہیں پیندا؟“ اوہنے پچھیا سی!

”میں دارو پی کے جاگ نہیں سکدا۔ دارو نال مینوں نیند بہت آؤندی اے، فیہ دارو
 پی کے یاں لٹن نوں جی کردایاں کسے نال پیار کرن نوں جی کردا اے۔“
 اوہنے ہس کے آکھیا سی۔
 ”میں جو ہنگی آں دو آں کماں لئی۔“ بنتو ہس کے بولی۔
 ”چاچا مینوں زمین وچ گڈ کے کُتے میرے اُتے سٹ دیوے گا۔“
 اوہ وی ہسیا سی۔

اوہ دوویں چپ ہو گئے سن۔ اوہناں دے پیر تڑ رہے سن تے ذہن سوچ رہے سن،
 سلطان دیاں اکھاں تیز سن تے کن چوکس اوہدا سارا سریرا کھ تے کن بن چکا سی۔
 ”تیرا ماں پیو، بنتو؟“

”اوہ تے ونڈ دی ہرجلا وچ مارے گئے میری عمر او دوں پنج سال دی سی۔ میرا پیو
 ترکھان سی۔ اوہ گوجرانوالے توں آ رہے سن۔ ڈیرہ بابا نانک آ کے مارے گئے۔ ایدھر
 آ کے مینوں سنت سنگھ نے پالیا۔“
 ”کسے نال پیار ہو یا؟“

”ہاں اک نال ہو یا سی، ہر پریت سنگھ سی اوہاناں، ہو بہو تیرے ورگا سی۔ فیر اوہ
بجلی داکم سکھ کے ولایت چلا گیا، اج توں دو سال پہلاں، اج تیک کوئی چٹھی نہیں پائی۔
”جیوندا رہوے۔“

ایہناں دے پھر دیاں پھراندیاں لو لگ پئی۔ تے پنڈوں مشتاق سنگھ آ گیا۔ بنو
ڈنگراں والے اندر جا کے لمی پے گئی تے سلطان اپنے کمرے وچ آ گیا۔ اوں نے کمرے
دی اک نکرے نکی منجی ڈاھ لئی سی، برین گن سرہانے پٹھ رکھ کے ادھ دکھی بھار لیٹ گیا تے
گھراڑے مرن لگ پیا۔

یارھاں وجے اوس نوں چاچے نے جگایا، اوہ نلکے تھلے بہہ کے لال صابن مل کے نہاتا، جد پانی اوہدے سریر اُتے پیندا سی سوں سوں دی آواز آوندی سی۔ والاں نوں کوڑا تیل لایا، فیر چار آنڈیاں تے دودھ دے گلاس دا ناشتہ کیتا۔ درزی آیا بیٹھا سی۔ اوہنے اوہدا ماپ لیا تے پرت گیا۔ پتا لگا نوں کپڑے سیتے جا رہے نیں۔

اوہنے سنتو کھ دا پتا کیتا، اوہ کسے پنڈ گھوڑی خریدن گیا سی چاچے نے اوس نوں پیسے دتے سن، چاچا تے کرتارو مئے اُتے اندر بیٹھے ہوئے سن۔ گھنگرو اندروڑ کے لگڑو پکا رہیا سی تے بتولون مریج گھوٹ رہی سی تے مڑھکو مڑھکی ہو رہی سی۔ فراڈیا لاپتا سی۔

”چاچا، سندر سنگھ کدھراے؟“ سلطان نے مئے اُتے بہہ کے چاچے نوں پچھیا۔

”اوہ میانی گیا اے سُوہ لین۔“

”کتے پھڑیا نہ جاوے۔“

”اوہنوں میانی کوئی نہیں جاندا۔ اوہ مجھ خریدن دے بہانے گیا اے اوتھے۔“ چاچے

نے دسیا۔

”میں اج کپاہ نوں چونیاں لا دینیاں نیں۔“ کرتارو بولی۔

”ٹریکٹر دا ذکر سی رفعے وچ۔ اوہ کتھے وے۔“ چاچے نے پچھیا۔

”اوہ گرمیل کول اے۔ اوہدے ٹیوب ویل اُتے۔“ کرتارو نے دسیا۔

”کسے نوں ٹریکٹر چلاؤ تا آؤندا اے؟“ سلطان نے پچھیا۔

”ہاں مشتاق سنگھ چلا سکدا اے۔“ کرتارو بولی۔

”مشتاق تے مسلماناں والا ناں اے؟“ سلطان نے کہیا۔

”ایہہ ناں میں رکھیا سی۔“ چاچا فخر نال بولیا۔

”سکھاں دے ناں مسلماناں ورگے وی ہوندے نیں، مثال دے طور تے، مبارک

سنگھ، اقبال سنگھ۔“ کرتارو نے فخریہ انداز وچ آکھیا۔
 ”میں تے سکھاں دے ناں، ملتان سنگھ، پشاور سنگھ تے کشمیر سنگھ دی سُنے نیں۔“
 سلطان ایہہ کہہ کے ہس پیا۔
 ”کوئی حرج اے۔“ کرتارو نے سوال کیتا۔
 ”کوئی حرج نہیں سگوں خوشی دی گل اے۔ ساڈے ول وی پیر خاں تے ملتان خاں
 ورگے ناں ہوندے نیں۔“ سلطان نے جواب دتا۔
 ”ناں وچ کیہ پیا ہو یا اے۔ گلاب دے پھل نوں کسے ناں نال پکارو۔ اوس نے
 تے گلاب دا پھل ہی رہنا اے۔“ چاچے نے گل کیتی۔
 ”سچی گل اے پراجکل زر نال ذاتاں والی گل وی ٹھیک اے۔ گرمیل سنگھ کمبوہ اے
 پر، لٹ گھسٹ کر کے زمین پالٹی تے، ہن اُچ کوئی جٹ بن گیا اے۔“ کرتارو دے
 لہجے وچ گڑتن سی۔
 ”میں حیران آں گرمیل سنگھ دے ساتھیاں نے رات حملہ کیوں نہیں کیتا؟ اوہناں
 نوں بمبوسانسی دا بدلہ لینا چاہی داسی۔“ چاچے دے لہجے وچ فکرنہیں سوچ سی۔
 ”طالب فراڈیا ای کجھ دس سکے گا۔“ سلطان نے ٹیوہ لایا۔
 ”اج رات فیر اوہناں نوں اڈیکنا ایں، نہیں تے فیر کل ”دادم مست قلندر“ چاچا
 دادم مست قلندر نعرہ لا کے موڈھے مارن لگ پیا، کرتارو تے سلطان ہس پئے۔
 اوہ بیٹھے گلاں کر رہے سن تے فراڈیا آ گیا۔
 ”کیہ پتا لیاندا اے سندر سبھوں؟“ سلطان نے اندر آؤندے طالب فراڈیے نوں پچھیا۔
 ”میانی کوئی کھترانی رہندی اے، جس دا ناں روپو اے، اسیر رندھاوا رات اوہدے
 کول سی، دوہاں دا یارانا اے، گرمیل، گرمیت سلہریا تے دربارا سنگھ، رات گرمیت دی
 حویلی اوس نوں اڈیکدے رہے۔ پر اوہ دارو بہت پی گیا سی تے نالے روپو نے رات
 ہرکھ وی بہت کیتا۔“ فراڈیا، ڈھینٹھ بن کے بولیا۔
 ”سندر سنگھ ٹھیک کہندا اے۔ اسیر رندھاوا تے روپو دا ناں پہلے وی میں کئی واری سنیا
 اے۔“ کرتارو بولی۔

”ایہہ گل تینوں کن دسی؟“ سلطان نے پچھیا فراڈیئے کولوں۔
 ”گنگو چوہڑے نے، اوہ گرمیل دانو کراے۔ میں اوس نوں اک بوتل داروتے دس
 روپے دتے سن، اوس نے ساری گل سنا دتی۔ اوہنے مینوں اک دو مجھاں وی دکھائیاں۔
 میں اوس نوں دسیا سی۔ میں بیچ مجھاں خریدنیاں نیں تے میرے کول ایس ویلے پندرہاں
 ہزار روپے نیں۔ اوہ بولیا، لکھ وار خریدو، پر ایسر رندھاوے کولوں بیچ کے رہنا، ایتھوں فیہ
 اگے گل ٹر پئی۔ اج ادھی رات نوں ایسر رندھاواتے اوہدے ساتھی ساڈے تے حملہ کر
 رہے نیں ادھی رات تیک ایسر رندھاوا روپوکول ہووے گا۔“
 ”اوہدے ساتھی؟“ چاچے نے سوال کیتا۔
 ”گرمیت سنگھ دی حویلی۔“

”کیہ اوہ جاندے نیں کہ سنت سنگھ دے متر آئے ہوئے نیں۔“ کرتار کور نے پچھیا۔
 ”نہیں اوہ اینا جاندے نیں پئی کرتار کور نے باہروں، بد معاشاں دی دھاڑ منگوائی سی
 جیہناں گرمیل دی حویلی تے مکان ساڈے تے فیہ اوہدے گھر اُتے حملے نوں روکیا تے بمبو
 سانس نوں ہلاک کیتا۔ گرمیل، اج تھانے گیا سی، اوہ کجھ رقم درشن سنگھ نوں دے آیا اے۔“
 ”درشن سنگھ دے عیش ہو گئے اوہ دوواں پارٹیاں کولوں پیسے کھاوے گا۔“ سلطان نے
 آکھیا تے منجی اتوں اُٹھ کھلوتا۔ ”چاچا اُٹھ تے ہتھیار تیز کرتے کجھ کھاپی لے۔ رات
 بارھاں وجے مورچے تے کھلونا اے۔ اج رات ہتے یاں ہتے۔ یا بیٹ و سے یا بانگر۔“
 ”رات تیک کن اڈیکنا ایں سوہری دیا، تیاری کر رات بارھاں وجے توں پہلاں
 اساں گرمیت دی حویلی حملہ کرنا ایں۔“ چاچا وی منجی اتوں اُٹھ کھلوتا۔
 تھوڑی دیر بعد سنتو کھ سنگھ چتکبری گھوڑی لے کے حویلی وچ وڑیا، ساریاں نے
 گھوڑی نوں پسند کیتا، قیمت ست ہزار روپے نقد، گھوڑی کوتل گدی سی۔

جدرات دے نوں وجے چاچا، سلطان، فراڈیا، گھنگرو سنتو کھا ٹھاٹھے تے منڈاے
 بخھ کے میانی اپڑے۔ پیہیاں جنگل پانی پھر کے گھریں وڑ گنیاں سن۔ اوہ گلیوگلی پے کے
 لہندیوں چڑھدے پاسے گرمیت سنگھ دی حویلی اگے آ کھلوتے۔ حویلی دا بوہا اندروں بند
 سی۔ چاچا حویلی توں کجھ دور چنتکبری گھوڑی توں اتر گیا تے گھوڑی گھنگرو دے حوالے کر
 دتی سی۔

سبھ توں اگے فراڈیا سی جس دی ڈب وچ خنجر سی، اوہدے پچھے سلطان سی، جس دی
 بکل وچ برین گن سی۔ اوہدے پچھے چاچا لوگر پستول لے کے کھلوتا سی۔ تے اخیر تے
 سنتو کھ سنگھ موہہ سر لکا کے تیار کھڑا سی، اوہدے کول اپنا ریوالور سی، اوہ کیتوں اک گرنیڈ
 وی لے آیا سی۔

فراڈیے نے بوہے اگے کھلو کے زور نال آواز دتی۔
 ”سردار گرمیت سنگھ جی۔“

جواب وچ اک گھوڑی حویلی اندروں ہنکی۔ فیر کسے دے پیراں دی تھپ تھپ بوہے
 ول آئی۔

”کون اے ایس ویلے؟“ گرمیت سنگھ دی بجائے گنگو چوہڑا بولیا۔
 ”گنگو جی، میں آں سندر سنگھ لوہا توڑ۔“ فراڈیا بولیا۔ لوہا توڑ اوہنے اپنے کولوں لایا سی۔
 ”اچھا اچھا سردار سندر سنگھ مجھاں خریدن والا۔“
 ”ہاں جی۔ بڑی کرپا۔ اسماں سردار گرمیت سنگھ نوں ملنا ایں۔“
 ”گنگو نے بوہا کھولیا تے سدا دتا۔“ اندر آ جاؤ۔“
 ”نہیں، توں سردار گرمیت سنگھ نوں بھیج، میرے نال بندے نیں تے سانوں ذرا
 چھیتی اے بڑی کرپا۔“ فراڈیا خوش خلقتی نال بولیا۔

گنگو پرت گیا تے سردار گرمیت مچھاں تے داڑھی اُتے دوہاں ہتھاں دیاں نلیاں
نال تاء دیندا آیا، صاف ظاہر سی اوس نے شراب چوکھی پیتی ہوئی سی، اوہ قریب آ کے غور
نال دیکھن لگ پیا۔

”ہاں بھئی کیہ کم اے میرے نال۔“

فراڈیئے جواب وچ خنجر اُلا ریا تے اوہدے ڈھڈ اندر دھسا دتا، کئی جیہی ہائے
اُبھری۔ گرمیت دوہرا ہویا تے فراڈیئے نے دوہی وار خنجر دھسایا، فیر تہی وار، چوتھی وار لوڑ
ای نہ پئی۔ سلطان نے چادر دی بکل اتاری، چادر پرانہ سُٹی تے گرمیت دی لوتھ ٹپ
کے اگے ودھیا اوہدے کچھے کچھے چاچا تے سنتو کھ سن۔

”گھوڑیاں کھولو۔“ سلطان نے چھیتی نال آ کھیا۔ ایس دوران گنگو اندروں باہر آیا
تے گرمیت دی لاش دیکھ کے چکیا۔ ”اوہ آ گئے اوہ آ گئے۔“

سلطان نے برین گن دا برسٹ ماریا، گنگو ڈگیا تے حویلی دے اندر کھپ پے گئی۔
گھوڑیاں نچن پین لگ پیاں، چاچے فراڈیئے تے سنتو کھ نے تن گھوڑیاں حویلی وچوں باہر
کڈھ لیاں۔

”اوہ لگاماں تے لے جاؤ۔“ سلطان نے تیجا برسٹ مارن توں پہلاں آ کھیا۔ ڈاکو
حویلی دے پچھلگ بوہے راہیں دوڑ رہے سن۔

لگاماں آپ ای لے آ لہجہ کے۔“ چاچے نے آواز دتی۔

سلطان حویلی اندر وڑیا، جتھے تھوڑی دیر پہلے کھپ پئی سی، اندر کوئی نہیں سی۔ سوائے
بوتلاں تے سلونے والے بھانڈیاں دے، گلاس تے گلاسیاں ٹھیلے کھا کے ڈگے ہوئے
سن۔ لہو دے تیکے وی کھلے سن۔ گنگو زخمی حالت وچ دوڑ گیا سی۔ دری اُتے اک
پستول سی بھریا ہویا۔ اوہنے کبھے سچے دیکھیا، تن کلیاں اُتے لگاماں، ٹیکیاں سن؟ اوہنے چھیتی
نال لگاماں پھڑ کے موڈھے اُتے سٹیاں تے پستول چک کے دندان وچ لیا تے برین گن
دوہاں ہتھاں نال پھڑ کے پچھوڑا لے پیر چلیا۔

”اوئے چھیتی کر سوہری دیا۔“ بوہے وچوں چاچا بولیا۔

”چاچا لگاماں پھڑ پہلے۔“ سلطان پلٹ کے سدھے پیریں چاچے کول دوڑ آیا۔

چاچے نے لگاماں پھڑیاں تے حویلی دی کندھ نال ہنہناؤندیاں گھوڑیاں نوں اوہ سارے قابو کرن لگ پئے۔ سلطان کجھے سجے حویلی دے اندر، حویلی دے اُپر گولیاں دے چھٹے مارن لگ پیا۔ گولیاں دیاں آوازاں اِنج آؤندیاں سن جیویں پلٹناں لڑ رہیاں ہون۔
 ”بس کر آ جا ہن۔“ چاچا زور نال بولیا۔

اوہ گرمیت دی لوتھ ٹپ کے حویلی توں باہر آیا تے بوہے نال کھلوتی گھوڑی تے سوار ہو گیا، گھوڑی دوجی گھوڑیاں دے نال ہوا ہو گئی۔ سبھ توں اگلی گھوڑی اُتے سنتو کھ سی، اوہدے کچھے گھنگرو اوہدا لک پھڑ کے چڑیا ہو یا سی۔ اوہدے کچھے فراڈیئے، چاچے تے سلطان دیاں گھوڑیاں سن۔

جد اوہ نہال گڑھ کرتار کور دی حویلی وچ اپڑے سلطان دے دندان وچ بھریا ہو یا پستول بھسیا ہو یا سی تے اوہدے دند ڈکھ رہے سن۔ اوہ چنگھی مار کے تھلے اتریا، برین گن مشتاق نوں پھڑائی تے دندان وچوں پستول کڈھ کے بولیا۔
 ”اگ لاگئی جھانجھراں والی۔ لین آئی پانی دا چھتاں“

”آئی! نہ ملی روپو، نہ ملیا ایسر رندھاواتے گرمیت نوں اسیں گھیں کر آئے آں تے تن گھوڑیاں تے اک پستول بھنگے وچ پیا اے۔“

کرتار کور نے گل سنی تے بانہواں اڈ کے سلطان ول ودھی سلطان بانہواں کھول کے کھلو گیا اُتے کرتار کور نے ٹھاہ کر کے اوہنوں چھپی پالی تے بولی۔

”پُڑا جیوندا رہویں ٹھنڈا پادتی او۔“ سلطان دا متھاتے گھاسا چم چم کے نہال ہو گئی۔ مشتاق بنو، سنتو کھ تے دو بے تاڑیاں مار کے کرتار کور دی خوشی وچ شامل ہو گئے۔

”چاچا توں آئی نوں ساری گل سنا؛ تے میں تے بنو حویلی نوں باہر کھلو کے پہرہ دینے آں۔ پھڑاؤ میری برین گن تے گولیاں دا ہار۔“

سلطان نے بنو ول تکیا تے اوہ خوشی نال نہال ہو گئی۔ اوہ بولیا۔

”چھڈ کے دیس دوآ بہ..... امبیاں نوں ترسیں گی۔“

بنو ہسن لگ پئی۔

سردار گرمیل سنگھ اپنے نکلے بھرا سردار گرمیت سنگھ دے گھر لوتھ لدی منجی دی باہی پھڑ
 کے زمین اُتے بیٹھا ہو یا سی تے سوچ رہیا سی گھر سڑ گیا۔ ڈاکو گھر دا ٹونب چھلا تے ساری
 نقدی لے گئے۔ حویلی سڑ گئی۔ گنگو نوکر زخمی ہو گیا۔ بھرا مارا گیا۔ تن گھوڑیاں ہتھوں گیاں۔
 ایہہ سبھ کجھ دو دناں دے اندر ہو یا۔

تھانیدار سدھے مونہہ نہیں سی بولدا۔ انسپکٹر چو پڑے نے وی اوس دی گل کل ٹھیک
 طرحاں نہیں سی سنی۔ ڈی، آئی جی کرشن بھنڈاری نے ملن توں انکار کر دتا سی۔ اک وقت
 سی کرشن بھنڈاری اوس نوں ملن میانی آیا سی۔ تے ڈاکوواں دے خاتے لئی اوہدی سہاتا
 منگدا سی۔ پتا نہیں ہن کیہ ہو گیا اے۔ اک اشتہاری ڈاکو بمبوسا سی ماریا تن اشتہاری ڈاکو
 ایسر رندھاوا، سلہر یا تے دربارا سنگھ گرمیت دی حویلی وچوں پچھلے دروازے راہیں دوڑ
 گئے۔ ایہناں دیاں گھوڑیاں میری سڑی ہوئی حویلی وچ سن، نہیں تے ڈاکو اوہ وی لے
 جاندا۔ گنگو دی ٹیر تے گرمیت دیاں دوہاں گھوڑیاں دا مل دس ہزار توں گھٹ کیہ
 ہووے گا۔ مل نوں چھڈو، عزت اُتے جیہڑی کالک لگی اے، اوہ تے اوووں تیک نہیں
 دھل سکدی، جد تیک کرتارو تے اوہدی دھی امرت کور نال بد فعلی نہ ہووے تے سنتو کھ تے
 مشتاق دیاں ہکاں وچ مورییاں نہ ہون پر بھاڑ پاون والے کون نیں؟ مشتاق ددیارتھی
 اے اوہ ایہہ کجھ نہیں کر سکدا۔ سنتو کھ کما، پر اینا کما وی نہیں، فیر، فیر ایہہ دھاڑوی کون
 نیں، کتھوں آئے نیں؟ ایہہ کتے میری، میرے پتر پر یتم سنگھ دی، میری گھر والی سر جیت
 کور دی، میری دھی سکھونت کور دی تے بھر جائی بنداں دی جان نہ لے لین۔

گرمیل دا سارا سریر ایس خیال نال کنب گیا، فیر اوس نے سوچیا کا کی سکھونت کور
 تے جاندا ہر اے تے خطرے توں باہر۔ اوہ کالج وچ جا کے سکھونت کور نوں نہیں مار
 سکدا، میری انس نہیں مکا سکدا۔

اوس رات مشتاق سنگھ تے فراڈیا میانی گرمیت سنگھ دے ٹیوب ویل توں ٹریکٹر لین گئے تے لے آئے۔

سلطان دی تھاں سنتو کہ سنگھ باراں وجے پھرے تے کھلوتا تے کٹھ دی بانگ تیک پھرہ دیندا رہیا۔

بتو گھر چلی گئی تے امرت کور کول سٹی۔

کرتار کور ساری رات جاگدی رہی تے چاء بناؤندی رہی۔

چاچا گھوڑیاں نوں پٹھے کتر کے پاؤندا رہیا۔

سرگھی ویلے مشتاق سلطان دے کمرے وچ آیا تے اوس اعلان کیتا اوہ سکھونت کور نال عشق کردا اے، سلطان نے آکھیا سکھونت کور نال اوہدے ویاہ دی صرف اکو شرط اے، اوہ کیہ؟ مشتاق سنگھ اپنے ہتھ نال اپنے ہون والے سوہرے نوں قتل کرے۔ مشتاق بولیا سکھونت کور حاصل کرن لئی اوہ اپنے آپ نوں وی قتل کرن لئی تیار اے۔

سورج دے نال نال گئو شالا دے ذخیرے وچوں گرمیل سنگھ ایسر رندھاوا، سلہریا تے دربارا سنگھ نکلے تے گھوڑیاں دا مونہہ اوہناں سنت سنگھ دی حویلی ول کیتا۔ سلطان نے حویلی دے اُتوں دی ہو کے تھری نٹ تھری دا فائر کیتا۔ دربارا سنگھ ڈگیا، گرمیل پستول دے فائر کردا اگے آیا، سنتو کہ دا گرینڈ اوہدی گھوڑی دے پیراں وچ ڈگیا تے پھٹیا۔ تے گھوڑی تھاں اُتے ڈگی تے مر گئی۔ گرمیل سنگھ شاک نال بے ہوش ہو گیا تے چاچا اوس نوں چک کے ڈنگراں والے اندر کوٹھری وچ لیایا۔ اک طرحاں گرفتار کر کے ایسر رندھاواں تے سلہریا پھوڑ پرت گئے۔

دوپہر نوں درشن سنگھ آیا تے دربارا سنگھ دی لاش لے گیا۔ اوس نے اپنے کاغذاں وچ اندراج کیتا، اشتہاری ڈاکو دربارا سنگھ اک دو جے ڈاکو کھٹک سنگھ نال لڑدا ہو یا نہال گرٹھ دے باہر ماریا گیا۔ انسپکٹر چو پڑا دربارا سنگھ دی لاش جالندھرے گیا، تاں جے اوہدی فوٹو کھچو کے اخباراں وچ دیوے۔

شام نوں چاچا، فراڈیا، گھنگرو تے سنتو کھ گھوڑیاں تے کاٹھیاں پا کے گنوشالہ دے
ذخیرے ول نکل گئے۔ اوہ ایسر رندھاوے تے سلہریئے دے پچھے گئے سن۔ حویلی وچ
سلطان، کرتار کور، مشتاق، بنو تے امرت کور رہ گئے سن۔

امرت کور پہلی واری ڈیڑھ مہینے بعد حویلی آئی سی، اوہنے آکھیا سی میں اپنے باپو
دے قاتل نوں ویکھنا چاہنی آں، پر اوہ مشتاق، کرتار کور تے بنو کولوں سلطان دیاں گلاں
سن سن کے سلطان نوں ویکھن آئی سی۔ پر اوس نے پنج گرمیل سنگھ دالایا سی۔

جد اوہ ڈنگراں والے اندر آئی۔ اوہنے ویکھیا، گرمیل سنگھ کرسی وچ بیٹھا اے، پر
اوہدے ہتھ پچھے کرسی دے نال جکڑے ہوئے سن تے اوہدے مونہہ اُتے پینک سی۔
اوہدیاں اکھاں ویران۔ داڑھی کھلری ہوئی تے پگڑی ڈھٹھی ہوئی سی تے بل سکے ہوئے
سن تے اوہدے سامنے کالیاں والاں تے چٹے رنگ والا اک جرتیا ہویا گھرو بیٹھا ہویا سی
تے اوہدے ہتھ وچ پستول سی۔

امرت کور نے ہتھ جوڑ کے سلطان نوں سلام کیتا۔

”امرت کور، سردار سنت سنگھ دی دھی۔“ بنو نے تعارف کرایا۔

سلطان اُٹھ کھلوتا۔

”بیٹھے رہو۔“ امرت کور بولی۔ اوہدی آواز وچ لاکھ شہد دی مٹھاس تے نزوئے
مکھن دی نرمتا سی۔ اوہ کوار گندل وانگوں کولی۔ ملوک تے ہری سی۔ اوہدیاں اکھاں شرتی
سی۔ تے بھواں لمباں، اوہنے ٹویرے داسوٹ پایا ہویا سی۔ تے سر اُتے کاسنی دوپٹہ سی،
اوہدی گت اوہدیاں گھچیاں تیک لمک رہی سی۔ اوس نوں ویکھ کے سلطان دے سریر وچ
جھنجھنی آ گئی۔“ میں سکھ ہوندا تے ایس ٹیار نوں میلے وچوں چک کے لے جاندا۔“ اوہنے
دل وچ سوچیا۔

سلطان فیر کرسی اُتے بہہ گیا۔ تے گرمیل ول تک کے بولیا۔ ”سردار گرمیل سنگھ جی، کاہدے نال مر جانا چاہو گے؟ پستول دی گولی یا تھری نٹ تھری دی گولی یا برین گن دا برسٹ یا گرنیڈ۔ ساڈے کول ایٹم بم نہیں ہے گا۔ ہور سبھ کجھ اے، ساڈے کول تنگی دا خنجر وی اے۔ اوہدے نال تہانوں ذبح کیتا جاسکدا اے۔ جھٹکے دا وی انتظام ہو سکدا اے۔“

امرت کور کھڑ کھڑ کے ہس پئی، مشتاق سنگھ تے کرتار کور اوہدا ہاسا سن کے اندر آ گئے۔

”تیراناں کیہ اے؟“ گرمیل نے چہیہ نال بکھ گلے کر کے آ کھیا۔

”میراناں دلجوت سنگھ اے، میری ڈیوٹی تینوں مار کے امرت کور دے باپو دا بدلہ لینا ایں۔“

”مینوں نہ مار۔ میرا بھرا تساں مار دتا اے، سنت سنگھ دا بدلہ تسیں لے چکے ہو۔“

”سنت سنگھ نوں توں مار یا سی یا مروا یا سی۔ گرمیت سنگھ نے نہیں اوہ ایویں شامل واجبہ سی۔ اساں اوہنوں تے مارنا نہیں سی، مارنا تینوں سی، پر اوہ میری برین گن اگے آ گیا۔ میرا خیال اے پستول دی گولی ٹھیک رہو وے گی۔“ سلطان نے پچھیا۔

”مینوں جانوں نہ مار، میرا گھرتے حویلی تساں ساڈے، میرا گھرتساں لٹیا۔ میرا.....“

”بس بس تقریر نہ کر، توں وی سنھ لائی سی، توں وی ٹریکٹر چوری کیتا سی، توں وی گولیاں چلایاں سی، توں وی سنت سنگھ نوں مار یا سی۔“

”نہیں میں نہیں سی مار یا، اوہ ایسر رندھاوے نے اکلیاں مار یا سی۔“

”تیرے کہن اُتے ہے نا؟“ سلطان نے غصے نال آ کھیا۔

”ٹھیک ایہہ گل ٹھیک اے۔“

”کیوں مروا یا توں سنت سنگھ نوں۔“

”میں اوہنوں آ کھیا سی، مشتاق دا ویاہ سکھونت کور نال کردے، سکھونت کور میری دھی اے۔“

”اوہدے ایس مشتاق نال ناجائز تعلقات سن تے ہن وی نہیں ہے نا؟“

”ایہہ گل ٹھیک اے، سنت سنگھ نے انکار کیتا سی، انکار ای نہیں اوس مینوں تے میری دھی نوں بے غیرت آ کھیا سی۔“

”تے توں سنت سنگھ نوں مروا دتا، شادا شے، غیرت دا ثبوت دتا، تیراوس چلدا تے

توں مشتاق نوں وی مروا دیندا، پر ایس واسطے نہ مروایا، پئی تیری کلی کلی دھی سکھونت کور
ایہدے نال پیار کردی اے۔ توں سنت سنگھ نوں مارن توں بعد اوہدا ویاہ مشتاق نال کر
سکدا توں ایہہ سوچیا ہے نا؟“

”ہاں میں تیری گل نال بہت آں۔“

”توں میری گل نال اتفاق کریں یا نہ کریں، کوئی فرق نہیں پیندا، میری ڈیوٹی تینوں
مارنا ایں۔ میں تینوں مار کے آپ تھانے جاواں گا تے درشن سنگھ تھانیدار نوں آکھاں گا،
میں ماریا اے۔“

”نہ مینوں نہ مار دلجوت سنگھ میری جان بخش دے۔“

”ایہہ کم آئی کر تار کور ای کر سکدی اے، یا سکھونت کور یا مشتاق سنگھ۔“ سلطان
کرتی توں اٹھ کھلوتا۔ گرمیل نے کرتار کور ول دیکھیا۔

”میرے ہتھ بچھے ہوئے نیں، نہیں میں ہتھ جوڑ کے بھین تیتھوں اپنی جان دی امان
منگدا واں، تیرا پتر اے وی میری دھی نال پیار کردا اے۔“

”کیوں مشتاق؟ میں کیہ سن رہی آں۔“ کرتار کور غصے نال بولی۔ مشتاق نے گردن
نیوں کر لئی۔

”گرمیل سنگھ ٹھیک کہندا اے آئی، مشتاق سنگھ اے سکھونت کور نال پیار کردا اے۔“
”ایس نوں شرم نہ آئی اپنے مرے پیو دے لہو نال ایہہ سہرے دے پھل خریدنا
چاہوندا اے، ایہہ اوہدی مڑھی اُتے بہہ کے سکھونت کور نال چھھی پانا چاہوندا اے۔“
کرتار غصے نال بولی۔

”گرمیل سنگھ جے توں معافی منگ لویں تے آئی تینوں معافی دے دیوے تے میں
کون آں بولن والا۔“ سلطان نے آکھیا۔

”میں بھین کولوں معافی منگنا تے دھی داساک دینا واں، ایہہ چاہے تے میری دھی
دیاں لاواں مشتاق نال کرا دے یا تیرے نال۔“ گرمیل دیاں، اکھاں وچ اتھروسن تے
ایہناں اتھرواں دا اثر کرتار کور تے وی ہو یا تے امرت کور تے وی۔ امرت کور نے ہولی
نال ماں نوں کہنی ماری۔

”ٹھیک اے میں معاف کیئا۔“ کرتار کور بولی۔
 ”سکھونت کور دا ویاہ مشتاق نال طے ہو یا۔ ٹھیک اے آٹھی؟“
 ”تیری گل میں کیویں موڑ سکئی آں پُترا، تیرا فیصلہ سرمتھے اُتے۔“
 سلطان نے گرمیل نوں کھول دتا، بنو چاء دا کپ لے آئی، چاء پی کے اوہ دو بے
 کمرے وچ آگئے تے بہہ گئے۔

”اج رات گرمیت سنگھ نوں ساڑ سٹو۔ سکھونت کور نوں جاندرھروں بلوآ لئو، کل
 انگاں ساکاں نوں وی بُلا لئو تے پرسوں لاواں۔“ سلطان نے سیانے بندے ورگی گل
 کہیتی۔ امرت کور دوپٹے وچ مونہہ لے کے ہس پئی۔ مشتاق سنگھ اندروں باہر آ گیا۔
 ”ٹھیک اے جی، جو کہندے او، انج ای ہووے گا۔“ گرمیل بولیا تے فیر کھبے بچے
 وکھ کے آکھن لگا۔

”باقی بندے کتھے نیں۔ میرا خیال سی تسیں کوئی ویہہ ہتھیار بند ڈاکواو۔“
 ”اسیں ایس توں وی بہتے ہاں۔ ساڈے باقی بندے جنگل ول گئے نیں، ایسر
 رندھاواتے سلہریئے نوں مارن، آؤندے ای ہون گے۔“
 ”میں فیر جاواں ہن؟“ گرمیل نے پچھیا۔ گرمیت دی لوتھ پئی ہوئی اے گھرتے
 سکھونت کور نوں وی بلاؤنا اے۔“

”کاہدے تے جاویں گا۔“ کرتار کور نے پچھیا۔
 ”بھین میں ایہتھوں یکہ یا گھوڑا لے لوں گا۔“ گرمیل نے کہیا۔
 ”ٹھیک اے فیر رب راکھا، کوئی گڑ بڑ نہ ہوئے تے جے ہوئی تے نقصان تینوں ای
 ہووے گا، سردار گرمیل سنگھ جی، پلس ساڈی اے تے تیرے ڈاکو اسان اج رات نہیں
 تے کل شام تیکر مکا دینے نیں۔“

”مہاراج تسیں فکر نہ کرو۔ ہر کم تہاڈے وچار موجب ہووے گا۔“
 گرمیل سنگھ نے آکھیا تے پرنام کر کے حویلی توں باہر نکل گیا۔ مشتاق دوڑ کے آیا
 تے سلطان نوں چھما مار لیا۔

”بھرا جی کنا شوق اے ویاہ دا۔“ امرت کور بولی۔

”ویاہ دا نہیں سکھونت کوردا۔“ بٹو ہسی۔
”ایہہ تے بالکل پیودے الٹ نکلیا اے، ساجھی ودیا دا تصور اے نہ ایہہ جاندرھر
جاندا تے نہ سکھونت کورنوں ملدا۔“ کرتارو غصے ہوئی۔
”آئی، جے توں خوش نہیں تے میں ہن وی گرمیل نوں گولی مار سکنا واں حالی اوہ
دور نہیں گیا۔“
”نہیں پتر توں سوہنا فیصلہ کیتا اے۔ لڑائی جھگڑا مک گیا، فیر گرمیل دا سردی نیواں
ہو گیا۔“
”ساری عمر لئی آئی۔“ سلطان نے آکھیا تے مشتاق نوں چھہ ماریا۔ اوہ ساریاں
ہسن لگ پیاں۔

ادھی رات ٹٹ رہی سی، چاچا، گھنگرو تے سنتو کھ واپس آ گئے۔ چوتھی خالی گھوڑی اُتے دو لاشاں سن، اک سلہریئے دی۔ دوجی طالب فراڈیئے دی، حویلی وچ اوس ویلے بنو تے سلطان سی۔ امرت کور مشتاق تے کرتار کور رات نو وچے روٹی تک حویلی وچ کھا کے جا پکے سن۔ بنو نے لاشاں دیکھیاں تے ڈر کے سہم گئی۔ چاچے نے کوئی گل نہ کیتی۔ گھنگرو نوں نال لے کے قبر کڈھی تے فراڈیئے نوں نپ دتا۔ فیر اوہنے مونہہ ہتھ دھویا تے روٹی کھان بہہ گیا۔ اج فیر دال چول پکے سن۔ سنتو کھ نے پرالی اندروں کڈھ کے قبر اُتے وچھا دتی تاں جے قبر دا پتا نہ لگے۔

”کیہ ہو یا چاچا۔“ سلطان نے پچھیا۔

ایسر رندھاوا تے قابو نہ آیا۔ سلہریا مقابلے وچ ماریا گیا، پر اوس نے مرن توں پہلاں طالب خاں نوں چھانی کر دتا۔ اسیں طالب دا کوئی ذکر نہیں کرنا، سلہریئے دی لاش میں سویرے تھانے سٹ آواں گا، گرمیل دا کیہ حال اے؟“

آئی نے گرمیل نوں معاف کر دتا اے، گرمیل اپنی دھی سکھونت دا رشتہ مشتاق نوں دیوے گا، پرسوں ویاہ ہووے گا۔ اوہ ایتھوں جا چکا اے.....“

”پرسوں سنتو کھ نے امرت کور دا ویہ ہووے گا۔“ چاچے نے فیصلہ کن انداز وچ آکھیا۔

”پتا نہیں گرمیت مرن کارن گرمیل دھی دا ویاہ کر سکدا اے کہ نہیں، ہو سکدا ہووے گا۔ کیوں جے خاص حالات نیں تے اوہنے کیہڑا گرمیت دی دھی دا ویاہ کرنا اے۔“

”لگدا اے اسیں پاکستان توں ایتھے لڑن نہیں آئے، رشتے کراؤن آئے آں باوا جی! گھنگرو ہس کے بولیا۔

”بھر جائی نے گرمیل نوں معاف کر دتا اے تے اسیں کیہ کر سکدے آں، اوہدی

خوشی وچ ساڈی وی خوشی اے۔“ چاچا بولیا۔
 ”مشتاق تے سکھونت کور اکو کالج وچ پڑھدے نہیں تے اک دوہے نوں دن رات
 ملدے نیں۔“ سلطان نے دسیا۔
 ”یار سلطان میرا روٹی کھان نوں جی نہیں کردا۔“ چاچے بھانڈے پرانہہ کردتے،
 بنو آئی تے چک کے لے گئی۔ گھنگرو حقے دی ٹوپی وچ اگ دھرن تڑپیا۔ اوہدی وی بھکھ
 مرچکی سی۔

”میرا خیال اے رندھاوا اج رات ایہہ علاقہ چھڈ دیوے گا“ اوہدے تن ساتھی
 مارے گئے نیں تے اوہ تے اشتہاری نیں۔ سرکاری کاغذال وچ اوہناں نوں مارن والا اکو
 آدمی اے، ڈاکو کھڑک سنگھ۔“

”چاچا طنزیہ طور تے ہسیا۔ سنت سنگھ دے قاتل گرمیل سنگھ نوں مرنا چاہیدا سی۔“

”سنت سنگھ دا قاتل اسیر رندھاوا اے گرمیل نہیں۔“ سلطان نے دسیا۔

چاچا چونکا ہو کے بولیا۔ ”ایہہ کن دسیا؟“

”گرمیل نے سنت سنگھ نوں گرمیل نے ماریا سی، اکلے تے رات نوں۔“

”میں اج تیک سنت سنگھ دی مڑھی تے نہیں گیا، میں چاہوندا ساں میں گرمیل دی
 لاش دا تحفہ سنت سنگھ نوں دیندا۔ میں اوس نوں ویاہ اُتے یا ویاہ توں بعد مارنا سی، بھاویں
 پھاپے لگ جاندا، پر ایہہ توں نوں گل سنا دتی اے سلطان۔“ گھنگرو حقے لے آیا سی۔ چاچا
 حقے دا گھٹ لا کے سوچیں پے گیا فیر بولیا۔
 ”رندھاوا مرنا چاہی دا اے بھاویں کجھ ہو جاوے۔“

”تن ڈاکو مارے گئے نیں۔ گرمیت مر چکا اے، گرمیل دا گھر کلا سڑ گیا اے۔ اوہ
 نتھاواں ہو کے دھی دارشتہ دین تے مجبور ہو یا اے، ہور کیہ چاہوندے او باوا جی۔“ گھنگرو
 نے پچھیا۔

”میرزادے سنت سنگھ دا قاتل حالی آزاد فیر رہیا اے۔“

”چلو فیر اوہنوں لہن چلیے۔ گھنگرو ہس کے بولیا۔

”سلطان جائے گا۔“ چاچا فیصلہ کن انداز وچ بولیا، سلطان اٹھیا تے ہتھیار لہن لگ

پیا، اوہنے پستول ڈب وچ رکھیا تے خنجر ہتھ وچ پھڑیا تے گھوڑی نوں لگام دین لگ پیا، بنتو اوہدے کول آکھلوتی تے لگام دیندے نوں دیکھن لگ پئی۔

”کھیس لیا، تارو بناونا این تنگ دی پھڑ لیا بنتو۔“

بنتو کھیس تے تنگ لے آئی تے سلطان نوں دے کے بولی۔

”اکلا جاویں گا؟“

”ہاں۔“

”کتھے؟“

”جتنے رندھاوا اے۔“

”اوہ کتھے اے؟“

”پتا نہیں لہھنا پوے گا۔“

”میں دساں اوہ کتھے ہوے گا؟“

”ضرور دسو۔ ضرور دسو۔ پر میرا خیال اے..... اوہ اکلا رہ گیا اے، ایس واسطے ایہہ

علاقہ چھڈ کے ٹھنڈے ول جاوے گا۔ اصل وچ اوہ ٹھنڈے ول رہندا اے۔“

”نہیں اوہ تھے جان دی لوڑ نہیں، توں میانی جا اوہ تھے اوہ روپونوں ضرور ملن آوے گا،

انجیری وار۔“

سلطان نے پلٹ کے بنتو ول غور نال دیکھیا تے بولیا۔

”کڈی سیانی گل کیتی اے توں، میں تے تینوں بے وقوف سمجھدا ساں۔“

”اوہ اج روپوکول ضرور آوے گا، بھائیں گولیاں دی برکھا دے۔“

”ٹھیک اے میں روپوکول جانا واں، اوہ تھے اوس نوں دیکھاں گا۔“

”جے اوہ اوہ تھے نہ ہووے تے اوہدی اوہ تھے بہہ کے اڈیک رکھیں اوہ ضرور آوے گا اوہ تھے۔“

”تھینک یو۔ بنتو۔“

”آکھیں تے میں وی تیرے نال چلاں؟“ اوہ چاہ نال بولی

”اوکے۔ بیٹھ پچھے میرے۔“

سلطان نے گھوڑی اُتے سواری کیتی تے فیر بنتو وی کچھ وچ نیویاں ہو کے ہتھ پایا

اوہ اک پب بھار اُتری تے ترین لا کے سلطان دے پچھے بہہ گئی۔

”سر نیواں کر لے اگے دروازہ ای۔“ سلطان گھوڑی نوں اڈی لا کے بولیا۔ اوہ دوویں
حویلی وچوں سر نیواں کر کے باہر نکل گئے۔ دروازہ ٹپ کے گھوڑی ہیرے وچ ہوا ہو گئی۔ بنو
نے اپنے مضبوط ہتھیاں نال سلطان دے مضبوط لک نوں کڑنگڑی پائی ہوئی سی۔

میانی توں اک فرلانگ اُرانہہ سلطان کچے رستے میانی ول ودھ رہیا سی، گھوڑی دی
سپیڈ ٹٹ رہی سی تے پنڈوں کسے نے لکاریا تے فیر تھری نٹ تھری دی گولی سدھی اوہدے
سجے پٹ وچ دھس گئی۔ اوہدے مونہہ وچوں ہائے نکلی، اوہ تھوڑا نیواں ہویا، اوہنے گھوڑی
دیاں واگاں کھچیاں گھوڑی سر بھار ڈگدی ڈگدی رُکی۔ تے فیر بھوانٹی کھا کے مڑی۔ دوجی
گولی اوہدے سر اُتوں دی اُڈ گئی، فیر تڑ تڑ گولیاں چلن لگ پیاں پر گھوڑی دا مونہہ گٹو شالہ
والے ذخیرے ول سی۔ بنو ڈر کے سلطان نال ہور چہڑ گئی سی۔

گٹو شالہ دے ذخیرے قریب آ کے گھوڑی از خود ہولی پے گئی۔ اوہ ہونکن لگ پئی
تے جد ذخیرے دے اندر وڑی تے ڈگ پئی اوہ دوویں تھلے ڈگے تے سلطان دا سر ناہلی
نال کھڑاک کر کے وجا، اوہدیاں اکھاں ساہمنے تارے نچے۔ ذخیرے دا ہنیرا ہور گوڑھا ہو
گیا، اوہنوں لگا اوہ پورن بھگت وانگ انھے کھوہ وچ ڈگ رہیا اے پٹھاں ای پٹھاں۔
لے سفر اُتے روانہ اے۔ فیر اک مضبوط ہتھ اگے ودھیا، اس نے اوہدی شاہ رگ قابو کیتی
۔ اوہدا دم گھٹن لگ پیا، پر اوہ مر یا نہیں، دم سوکھلا ہو گیا۔ ہتھ شاہ رگ دی بجائے اوہدی
وینی اُتے آیا۔ اوسنوں انھے کھوہ وچوں باہر کڈھن لگ پیا۔ ایہہ بنو دا ہتھ سی۔
”دلجوت سنگھ، دلجوت سنگھ“

اوسنے اکھاں کھولیاں۔ سردی پیڑ مدہم ہوئی، پیٹ وچوں وگن والا خون بند ہو چکا
سی، پر گولی لگن نال جیہڑی موری ہوئی سی اوہدے وچ سل پے رہی سی۔ گھوڑی آخری
دماں اُتے سی۔ اوہدے ڈھڈ وچوں لہو دا پر نالا وگ رہیا سی۔ بنو دوپٹہ لے کے، تہ بند اُچا
کر کے اوہدی لت کس کے بنھ رہی سی۔

”اوہ ساڈے پچھے آسکدے نیں۔ چل چلیئے دلجوت۔“

سلطان ناہلی دا سہارا لے کے اُٹھیا، اوسنے جی لت تے بھار پایا۔ گھوڑی مر چکی سی۔

گولی اوبدی لت پار کر کے گھوڑی دے ڈھڈ اندر گھر کر چکی سی۔ اوبدا نگر سکھ گھوڑی دے سریر دے اندر کارا کر چکا سی۔

بتو اوس نوں سہارا دے کے ٹری پی۔ اوہ اوبدے پچھے روپے بندے وانگ ٹردا رہیا۔ بتو دا کاسنی دوپٹہ لہونال ہور کاسنی ہو گیا سی اوبدی چنی وچ خون چپ چپ کرن لگ پیا۔ فیراوہ زخمی لت چک کے کھلو گیا تے بولیا۔ ”بتو، اتھے بہہ جا میری لت دا سارا خون چڑ گیا اے۔ ٹریا نہیں جاندا۔ ہمیر وی بہت اے۔“

بتو گھوڑی وانگ اوبدے اگے نیویں ہو گئی تے رون ہی آواز وچ بولی۔

”دلوت! میرے لک تے چڑھ جا، میرے دھنگاڑے چڑھ جا۔“

”نہیں، نہیں ایہہ نہیں ہو سکدا!“

”شرم نہ کر، میرے دھنگاڑے چڑھ جا۔“

”نہیں بتو، ایہہ نہیں ہو سکدا۔“

”ایسر رندھاوے دے بندے ساڈے پچھے آ رہے نیں، اوہ سانوں مار دین گے۔“

”جے ایہہ گل اے تے فیراوہ اسیں اتھے کھلو کے اکٹھے اوہناں نال لڑاں گے تے

اکٹھے مراں گے۔“

”نہیں میں تینوں لڑن نہ دیواں گی، میں تیری لاش نہیں ویکھ سکدی میں پہلے ای دو

لاشاں ویکھ چکی آں، چل چھیتی کر۔“

”نہیں بتو، میں تیرے دھنگاڑے نہیں چڑھاں گا۔ چل میں ٹرنا واں۔“

سلطان اک وار فیئر ٹرن لگ پیا۔ بتو نے اوبدے لک دوالے اپنی سچی بانہہ پا کے،

اوس نوں سہارا دتا ہو یا سی کہ کتے ڈگ نہ پوے پر اوہ دس گز چل کے ڈگ پیا۔

”اوہ لازمی ساڈے پچھے آ رہے نیں، ایسر سنگھ تے اوبدے بندے میرے لک اُتے

چڑھ جا، میں تینوں نہال گڑھ لے جاواں گی، سورج نکلن توں پہلاں۔“

”نہیں بتو میں ایہہ نہیں کراں گا، میتھوں ایہہ نہیں ہو سکدا۔“ اوہ لمی لمی گھاہ اُتے

لیٹ گیا۔ بتو نے اوبدا سر چک کے اپنے پٹ اُتے رکھیا تے اُتھاہ تے اُک انھیرے وچ

اوبدے سکے ہوئے بکھاں اُتے اپنے گلے بکھ رکھ دتے۔ سلطان دا سر چکراون لگ پیا سی،

پٹ وچوں ٹھیس اُٹھ رہی سی۔ فیر سکون نے ہولی نال اوس نوں اپنی جھولی وچ پالیاتے
 اوہدی اکھ لگ گئی۔ بنو نے پہلے اوہدی ڈب وچوں پستول کڈھیا، فیر خنجر، اوہ پستول تے
 خنجر پھڑکے پہرہ دین لگ پئی۔

سویر نوں جد چا چاشفیا تھانے درشن سنگھ کول سلہریے دی لاش لے کے گیا اوس نے
 درشن نوں دسیا پئی رات سلہریے نے حویلی تے حملہ کیتا سی تے اوہ ماریا گیا۔ درشن نے
 سلہریے دی لاش وی ڈاکو کھڑک سنگھ دے کھاتے وچ پائی تے بولیا۔

”سردار کھڑک سنگھ جی، تسیں تن ڈاکو، سلہریا، دربارا سنگھ تے بمبوساںسی نوں مار چکے
 ہو۔ ایس ٹولی وچ کپکے ڈاکو چارسن، ہن ایسر رندھاوا باقی رہ گیا اے۔ اوہ ایس ٹولی دا
 سردار اے، اوہدے نال باقی بندے رگروٹ نیں، سرکاری کاغذاں وچ صرف چار ڈاکوؤں
 دا ای نال اے ایہہ اصل وچ سنبل دادی دے ڈاکو نیں۔ سنبل دا علاقہ ہندوستان دے
 ڈاکواں دی ٹریننگ گراؤنڈ اے، دو جے درجے اُتے تھوپا کر تے راجستھان دا وچکارلا
 کھپہ آؤندا اے۔“

”جے مینوں ایسر رندھاوا دا پتا ہووے تے میں اوہدا اچھا وی کر سکنا واں۔“ چاچے
 نے پنج ہزار روپے درشن نوں پھڑاوندیاں ہویاں آکھیا۔

”رات میری نگرانی وچ ساڈے ملازم میانی پہرہ دے رہے سن، اوتھے ایسر رندھاوا
 روپونوں گھر چھڈن آیا سی۔ اک ملازم نے گولی چلا دی، اوہ زخمی ہویا تے روپو سمیت
 پلٹ گیا۔ روپو دا گھر خالی اے۔ تے ایسر دی گھوڑی گنوشالہ دے ذخیرے وچ موٹی پئی
 اے۔ روپو تے زخمی رندھاوا ذخیرے وچ نیں، اسیں ذخیرے دے اندر نہیں گئے کیوں
 جے اک جنگل گھنا اے، دو جہ ساڈی نفری صرف پنج بندیاں دی سی۔ ہو سکدا اے ڈاکو
 زیادہ ہون، میں اپنے بندیاں نوں مروانا نہیں سی چاہندا۔“

چاچے درشن کولوں اجازت لے کے جد دو پہر نوں حویلی وچ آیا سلطان اپنے کمرے وچ
 سی تے اوہدا رنگ چٹا سی۔ بنو اوہنوں دارو پلا رہی سی، سلطان دے کپڑے سہل کے آگئے سن،
 اوس نے نویں کپڑے پائے ہوئے سن۔ اوہدے رتے کپڑے بنو نے ساڈ دتے سن۔

”چاچا، رات اسیں میانی وڑے تے رندھاوے نے اپنے بندیاں سمیت ساڈے

اُتے گولیاں چلائیاں تے میں زخمی ہو گیا، گھوڑی ذخیرے وچ جا کے ڈگی تے دم دے گئی۔“

”سوہنیا اوہ نہ رندھاوا سی تے نہ اوہدے بندے، رات میانی درشن سنگھ تے اوہدے ملازم پہرہ دے رہے سن۔ جدتسیں میانی وڑے اوہ سمجھے رندھاوارو پونوں چھڈن آیا اے۔“

”بتیوں کس طرحاں پتا اے چا چا؟“ سلطان نے حیران ہو کے پچھیا!

”میں تھانا ڈھلواں توں درشن سنگھ تھانے دارنوں مل کے آرہیا واں، اوہنے دسیا کہ رندھاوا زخمی ہو گیا ہے تے اوہدی گھوڑی مرگئی اے۔“

”ذخیرے وچ بندیاں دیاں آوازاں تے سرگھی ویلے میں وی سنیاں سن!!! بتو بولی۔“

”تسیں کس طرحاں اپڑے حویلی؟“ چاچے پچھیا۔

”بتو نے اپنا دوپٹہ میرے پٹ توں کھول کے میرے ہتھاں دوالے جکڑ بند ماریا تے مینوں موڈھے تے پا کے لے آئی۔“ سلطان نے دسیا

”میتھوں دلجوت ناراض ہو یا۔ گالھاں دتیاں، جاہل اجڈ تے بے وقوف مورکھ آکھیا، پر میں لوہ لگن توں پہلاں ایہوں چک لیا ئی حویلی! ایہدا تے بھارا ای کجھ نہیں۔“

بتو ہس کے بولی۔

”بھار خون دا ہوندا اے۔ جد سارا خون ای نچڑ گیا ہووے تے کچھ کھل ای رہ جاندی اے، بھلا کھل دا کیہ بھار ہووے گا۔ مینوں تگڑا ہو لین دے، فیر مینوں چک کے ویکھیں، بنت کور۔“ سلطان ہسیا۔

”پہلے تگڑا تے ہو جا، فیر چک وی لواں گی۔“

بتو نے شراب دی دوجی گلاسی اوہدے دل ودھائی گھنگرو ککڑ بھن کے لے آیا۔ سنٹو کھ سنگھ، کرتارو تے مشتاق نوں لے کے کمرے وچ آیا تے اوہ سارے، سلطان دے آلے دوالے آن کھلو تے اوہناں دے چہرے اترے ہوئے سن۔

”میں ٹھیک آں گھبراؤ نہیں، بتو نے مینوں بچا لیا اے۔“ سلطان نے آکھیا تے گلاسی مونہہ نال لائی، اوہناں ساریاں سکھ دا ساہ لیا۔

دو جے دن مشتاق سنگھ تے سکھونت کور دا ویاہ ہويا۔ او سے دن ای سنتو کھ سنگھ تے امرت کور دا ویاہ ہويا تے ویاہ بہت ای سادے طریقے نال ہويا۔ کیوں جے گرمیت نوں مرے زیادہ دن نہیں سی ہوئے، پر شراب دا بہت خرچ آیا۔ لگدا سی لوک سارا غصہ دارو تے کڈھ رہے نیں۔

ویاہ وچ چاچا پارٹی دے کسے بندے نے حصہ نہ لیا۔ ہاں گھنگرو نے مکڑ پلا پکائے سارا دن مکڑ پلا کھاندے رہے تے حویلی توں باہر نہ آئے، بنو نے اپنی ڈیوٹی، سلطان اُتے لائی ہوئی سی، اوہ اوہدی مرہم پٹی تے لگی رہی تے دارو پلاؤندی رہی، اوہنے سارا دن کچھ نہ کھادا جدرات پئی تے اوس نے دو گلاس شراب پیتی تے اک پلیٹ چکن پلاؤ کھادا تے کمرہ اندروں بند کر کے سلطان نال اوہدی نکی منجی تے لمی پے گئی، اوہدے پیر کرسی اُتے سن تے ہتھ موہہ سہرا کھاں تک بھروٹے سلطان دے پیراں اُتے، ادھی رات نوں اُٹھ کے اوس نے سلطان نوں دوائی پلائی تے فیر سویر ہون تیکر اوہدا سر بری گھنڈی رہی۔

سلطان پندراں دناں دے اندر دوائی نالوں زیادہ بنو دے ہرکھ پیار تے دیکھ بھال نال ٹھیک ہو گیا۔ ایس دوران چاچے نے اسیر رندھاوے دا پتا کیتا درشن نے دیا۔
 ”اسیر رندھاوا اشتہاری اے، اوہ ساڈا علاقہ چھڈ کے راجستھان ول گیا سی، پر پلس اوتھے وی اوہدے مگر لگ گئی، تازہ اطلاع موجب اوہ جعلی طریقے نال اپنا تے روپو دا پاسپورٹ بنوا کے لندن چلا گیا اے۔“

ایس گل دے تیجے دن چاچا، سلطان تے گھنگرو نوں لے کے شامیں توں پتن آیا، سنتو کھ، مشتاق تے بنو اوہناں دے نال سن، کرتار کور نے چاچی کبراں لئی اک دھاری دال کھیل تے اک کشمیری شال بھجی، ادھی رات تیکر اوہ ٹھا کر پور دی اک حویلی وچ رہے تے ادھی رات نوں اوہ او جڑے پے گئے۔

ودیا ہون ویلے بنو نے سلطان نال گھٹ کے چھٹی پائی تے فیر اوس نوں چھڈ کے اُچی اُچی رون لگ پئی، اوہدا دلجوت دو جی وار اوہدے کولوں وچھڑیا سی۔

مڑدی واری روں بھری بوری گھنگرو دے نیویں موڈھیاں اُتے سی۔ گھنگرو جیہڑا جگتی سی تے چاچے دے چوڑے حقے دا راکھا سی پر لوڑ ویلے گولی دی چلا لید اسی تے گھڑ سواری وی کر لید اسی۔ نہال گڑھ دے یدھ وچ اوہ بھیڑا نہیں سی رہیا۔ اوہنوں جیہڑا کم دتا گیا اوس نے تسلی بخش کیتا۔ واپسی تے اوس نوں روں بھری بوری چکائی تے اوس نے خوش ہو کے چک لئی۔

چاچے نے جد اوس نوں نال لیا سی سوچیا سی حقہ تے میں آپ بھرواں گا۔ ایہہ کم اوکھا نہیں۔ پر مینوں جگت نہیں آوندی۔ گھنگرو اوکھے ویلے جگت سنا کے غم دی دھوڑ مٹا دے گا۔ نالے پنجاب دے میراٹی جماندرو گھڑ سوار ہوندے نیں۔ گھنگرو واقعی سوہنا گھڑ سوار ثابت ہو یا۔

حقہ چاچے دے ہتھ وچ سی تے پستول تے خنجر سلطان دی ڈب وچ۔ اوہ تے ٹھاکر پوری جوہ وچوں اک کچے رستے اُتے ٹر پئے۔ ایہہ رستہ بیلے وچ جاندا سی۔ اوہناں دے سبے ہتھ جین پور، کاہنا۔ اوگرا تے جھبک رہ سی تے کھبے ہتھ تموں پتن، مرزا پور، وزیر پور، سلام پور تے دور انگلہ اوہناں دے پچھے ٹھاکر پور، سری رام پور، میانی تے گاہڑی دے پنڈن تے ساہنے ٹڈھوال، جو دے تے کوٹ نیناں تے کوٹ نیناں توں شکر گڑھ جان والی کچی سڑک۔ اوہناں راوی دا گٹے گٹے گوڈے گوڈے پانی پار کیتا تے سُکی ریت اُتے ترن لگ پئے، دریائی پانی ریت، بریتا تے اک ہور بیل، بریتے تے بیلے دے وچکار اوہ چپ کر کے تقدیر دے غلاماں وانگ ترے آ رہے سن۔ اگے چاچا کچھے سلطان تے اودوں کچھے گھنگرو، اچن چیت سبے ہتھ دی ریب ولوں اوہناں اُتے فائرنگ شروع ہوئی تے چاچا تے سلطان کھبے پاسے ول نیویں ہو کے ودھے، اوہناں دے پیر ریت وچ دھس رہے سن تے جد اوہ پیر پٹ دے سن ریت جتیاں وچ پھس دی سی، چاچا ہولی ہولی دوڑیا تے اوہدیاں دوویں

جتیاں ریت وچ رہ گئیاں سن، فائرنگ ہو رہی سی، سلطان نے بوٹ پائے ہوئے سن۔ فیر اک نکی درد بھری چپک ریت وچوں اٹھی تے اوہناں دے کناں نوں چیر گئی۔ اوس نے ورمے وانگ موری کیتی۔ چاچا بُہلی مار کے اگے ودھیا۔ اگے بیلا سی۔ اوہ نیلے وچ وڑیا۔ سلطان نے کچھے دیکھیا گھنگرو ڈگیا پیا سی۔ تے ترف رہیا سی۔ اوہ پلٹیا۔ اوہنے کول جا کے دیکھیا، ہتھ نال پرکھیا۔

گھنگرو لہولہان سی ریت بھج گئی سی پر تارنگ نظر نہیں سی آوندا اوہدے آلے دوالے گولیاں دس رہیاں سی۔ لگدا سی تڑتڑ کھلاں بھج رہیاں نیں۔ اوہنے روں دی بوری اک نکروں پھڑی تے نیواں ہو کے نیلے ول ودیا۔

”رب راکھا تیرا گھنگھرو۔“ اوس نے ہولی نال آکھیا سی۔

گھنگھرو نے ایہہ آواز نہیں سی سنی، اوہ مچھی وانگ ترف ترف کے مرچکا سی۔ چاچے نوں علم نہیں سی گھنگرو مر گیا اے اوہ اپنی جان بچاؤن دا پر بندھ کر رہیا سی، سلطان کچھوڑ نہ پر تدا تے روں دی بوری وی اوتھے ریت وچ بریتے اُتے رہ جاندی۔ گولیاں دا سدھا رُخ چاچے ول سی، پر اوہ بچ گیا۔ گولیاں سلطان دے سر برابر آئیاں سن۔ پر اوہ نیواں ہو چکا سی۔ گھنگرو دی واری انیر اُتے آئی، اک گولی اوہدی بانہہ وچ لگی تے اوس نے چپک ماری پھر تن گولیاں اوہدا سینہ چیر گیاں تے اوہ تھاں اُتے ڈگیا تے مر گیا۔

چاچا تے سلطان نیلے وچوں دی ہندے ہوئے لگدے چھپدے لگدی دی بانگ نال ٹڈھوال چوہدری اسماعیل دی حویلی اپڑے۔ اوہدا ہتھیار اوہدے حوالے کیتا۔ چاء پیٹی۔ چاچے لئی بھتی لئی تے پھر اسماعیل دیاں گھوڑیاں اُتے بہہ کے کوٹ نیناں آئے۔ تے اوتھوں تانگہ لے کے سورج چرھن ویلے بارھاں منگا اپڑ گئے۔

جے ایڈی سویلے تانگہ نہ ملدا تے اوہناں گھوڑیاں تے ای بارھاں منگا آؤنا سی۔ ظاہر اے کُبراں تے اکرم چاچے شفیقے نوں مل کے بہت خوش ہوئے اکرم نوں دھار بوال داکمبل پسند آیا تے کُبراں نوں شال۔ چاچے نے لسی دا گلاس پیتا تے پچھلے اندر وڑ کے گھوگ سوں گیا۔

جد سلطان گھرا پڑیا۔ اوہدی امی بختیاور مومی نال جھلیانی وچ بہہ کے گیاں لا رہی سی۔
 جد سلطان نے دوار صاف ٹپ کے زور نال السلام علیم کہیا اوہ دوویں اکٹھیاں بیڑھیاں توں
 اُٹھ کے دوڑیاں تے اوہناں اکٹھیاں سلطان نوں چھٹی پائی۔ اوہ اوہدی آواز پہچان گئیاں
 سن۔ چہرہ تے اوہدا داڑھی وچ لکيا ہويا سی، اوس نے انڈیا وچ اک دن وی شیونہیں سی کیتی،
 اوہ شکلوں سکھ جا پدا سی۔ سبھ توں پہلاں بختاور نے آپ نائی نوں بلایا۔ جد اوہ نائی نوں
 بلاؤن باہر گئی سی مومی نے سلطان نال کئی گلے شکوے تے ہنورے کیئے۔

شیو کروا کے تے نہا کے سلطان نے گرم گرم چاء پیتی تے فیر ٹیوب ویل تے جا کے
 اوہ وی گھوک سوں گیا۔ اوس نے ساری داڑھی منوائی تے تلوار مار کہ چھاں رکھیاں سن۔
 شیو تے غسل دے بعد اوہ اپنے آپ نوں ہولا پھل محسوس کرن لگ پیا سی۔
 اوہ چارے سوں رہے سن طالب فراڈیا نہال گڑھ، گھنگرو بریتے وچ چا چا پچھلے اندر
 تے سلطان ٹیوب ویل اُتے۔

اوسے دن رات نوں لندن توں ایوب خاں آ گیا، اوہ ڈھیر سارے تحفے لیا یا سی۔
 دراصل اوہ مومی داویاہ کرن آیا سی، اوہ چاچے دا پروہنا سی۔ کیوں جے اوہدا اپنا گھر
 کوئی نہیں سی۔ اوہنے لندن جان ویلے اپنا گھر وچ دتا سی تے لندن داکٹ خریدیا سی۔

دو جے دن کئی لوگ چاچے شفیے، ایوب خاں تے سلطان نوں ملن آئے، چاء تے لسی پی کے چلے گئے۔

”گھنگرو کتھے اے؟“

”اوہ اک دن جنگل گیا تے اوتھے اوس نوں اڈنا سپ لڑ گیا۔“

”طالب فراڈیا نہیں آیا؟“

”اوہ کو لے دی کان دے وچ مر گیا سی تے کان دے مالک نے پنج ہزار روپیہ دتا

سی۔ اوہ اوہدے ٹبر نوں دے دتا گیا اے۔“

”تساں کوئی خط پتر نہ لکھیا؟“

”خط پتر کیہ لکھدے کم وچ ای رُجھے رہے۔ پتھر دے کو لے داٹھیکہ لے لیا تے پھس گئے۔

سانوں تجربہ نہیں سی، مزدور قابو ای نہیں سی آؤندے۔ کان دا مالک وی ناراض ہو

گیا۔ کان دا مالک اپنے علاقے دے قبیلے دار سردار وی سی، اسیں اوہدے نال کیہ ٹکر

لیندے۔ پچھوڑ پرت آئے۔ بلوچستان وچ سردی وی بہوں پین لگ پئی سی۔“

چاچے نے جیہڑی کہانی گھڑی سی اوہ بلوچستان وچ پتھر دے کو لے دیاں کاناں وچ

مزدور فراہم کرن دی کہان سی۔ چاء تے لسی پی کے جان والے لوکاں نوں تفصیل دی لوڑ

نہیں سی۔ تے طالب فراڈیے دی تیویں نوں پنج ہزار روپے مل گئے سن۔

جے سلطان نوں کسے نے پچھیا تے اوس نے وی بلوچستان دا ناں لیا۔ اوتھے کیہ کجھ

ویکھیا۔ پہاڑ تے تھل تے ہس دیاں وس دیاں وادیاں۔ لوگ بہت اچھے نیں، پر غریب

نیں۔ غریبی دی وجہ سرداری نظام اے۔ جد تیک سردار اے، عام آدمی امیر نہیں ہو سکدا۔

سلطان پڑھیا لکھیا گھروسی۔ ایس واسطے اوہدی سوچ چاچے توں ذرا وکھری سی۔

چاچے دا ذہن سلطان دے ذہن نالوں چالھی سال کچھے سی۔

اگلے دن سلطان نے ٹیوب ویل رواں کیتا تے پانی موڑن لئی کہی موڈھے رکھ لئی۔
 اوہ آڈ وچ ٹھنڈا مٹھا پانی وگدا ویکھ کے سرورج آ گیا تے بولیا۔
 گھڑا نہ چکا ونا کڑیو، اوہدی پنڈ دے منڈے نال یاری
 تے فیر آپ ہی ایس بولی دا جواب دتا۔
 کھسماں نوں کھان کڑیاں، گھڑا چک لال پٹاں تے ہتھ رکھ کے
 پچھوں اک ہو آواز آئی۔
 لے جان گے جہناں نے دام خرچے، پھوکے دعوے متراں دے
 ”آؤئی چوہدري اکرم کدھر؟“
 سلطان نے اکرم نوں اپنے نیڑے آؤندیاں ویکھ کے آکھیا۔
 ”اوتے تیری بے بے من گئی او۔“ اکرم اوہدے کول آ کے اوہدے موڈھے اُتے ہتھ
 مار کے بولیا۔ اوہدی عمر ۲۵ سال سی۔ رنگ سانولا تے چھوٹیاں چھوٹیاں مچھاں تراشیاں
 ہوياں، کن وڈھے نک طوطے دی چنچ ورگا جس نوں یونانی نک آکھدے نیں۔ اوہ پکا پیڈھا،
 واہی وان سی اجیہا واہی وان جیہڑا کنال زمين وچوں ٹبر دیاں روٹیاں کما سکدا اے۔“
 ”کیہ من گئی اے میری امی؟“ سلطان نے پچھیا۔
 ”مومی نال تیرا ویا۔“
 ”فیر میں کئی کراں؟ بے بے من گئی اے تے بے بے ای ویاہ کرے مومی نال۔“
 ”اوکھا کیوں بولنا ایں۔ کیہ نقص اے مومی وچ۔ توں چار جماعتاں پڑھ کے دماغ
 خراب کر لیا اے، اوہ تیرے نالوں زیادہ گھٹ مٹ کردی اے۔ نالے دھکڑ جو ان اے۔“
 اکرم گرمی کھا کے بولیا۔
 ”اوتے اکرماں۔ پاگلا اوہدیاں ساریاں عادتاں گوریاں والیاں نیں۔ بے دتوفا“

”اوائے بے وقوف توں ایں سلطانیا! کیہ گوریاں لت چک کے چھڑی مار دیاں نیں؟“
 ”سلطان دا ہاسا نکل گیا۔ بھائی ناراض نہ ہو، میں ویاہ کراں گا مومی نال ہو دس۔“
 اوہ اکرم دیاں گلھاں تے ہتھ پھیر دا بولیا۔

”آیا وڈا بی آپس۔ اپنی سوئی کڑی پئی دیکھ کے بھکھ لہہ چائے۔ اوہ دیاں پنیاں میں
 ویکھیاں سن۔ اک دن نیکر پا کے تیری جھ دا گہناوا کر رہی سی۔ گوریاں نشو سن نال ایمان
 دے، جیویں مکھن دیاں بنیاں ہویاں نیں تے پٹ نیکر وچوں ڈلھ ڈلھ پیندے سن۔“
 ”اکرم! ہن بکواس بند کر۔“

”پانیر مینوں چھھی۔“

سلطان نے چھھی پائی تے اکرم چھھی چھڈ کے پٹ تے ہتھ مار کے چنگلی پٹ کے اُلر
 کے بکرا بول کے گاؤن لگ پیا۔

گھٹ گھٹ پا چھیاں
 تیری نکلے ہڈاں دی گرمی

دوروں چا چا شفیاء، ایوب خاں تے بختاور آوندے دے۔ سلطان نے اکرم نوں
 پھڑیا تے اوہ دے مونہہ اُتے ہتھ رکھ دتا۔

اوہ سارے سلطان کول آئے سن۔ اوہدا ارادہ چھن، پر اوہناں دے چھن توں
 پہلاں ای اکرم نے اوہناں نوں دسیا۔ ”سلطان بہت ای خوش اے۔“

مومی وی بہت خوش سی اوں نے جیکٹ تے پتلون پائی تے چاچے دے پچھلے اندر
 وڑ کے رمبا سمبا ڈانس کیتا۔ گُبراں ویکھ ویکھ کے حیران ہوئی تے پھر مونہہ وچ دوپٹے دی
 کٹی لے لے ہسدی رہی۔

ایوب خاں لہماں چوڑا آدمی سی۔ لگدا سی اکبری منڈی لاہور دا پلے دار اے۔ پر
 شاندار قیمتی سوٹ تے اوہدی شخصیت نوں چارچن لائے ہوئے سن۔ اوہ لندن بجلی دی اک
 کمپنی وچ الیکٹریشن سی تے دن رات کم کر کے لمے نوٹ بنا رہیا سی، اوہ اٹھارھاں گھنٹے کم
 کردا سی تے چھ گھنٹے آرام۔ اوہ روزانہ دو گھنٹے اعلیٰ قسم دی وہسکی پیندا سی تے جد کدے
 اوں نوں جنسی بھکھ ستاؤندی سی۔ کسے گوری نوں بیچ چھ پونڈ دہسکی تے کھانے اُتے اپنے

گھر لے آؤندا سی جیہڑا اوس نے ست ہزار پونڈ نوں اولڈ ساؤتھ ہال دی برینٹ روڈ اُتے خریدیا سی۔ 58 برینٹ روڈ ہن اوہ ساؤتھ ہال دے علاقہ براڈ وے وچ پاکستانی کھانیاں والا۔ چھوٹا جیہڑا رستوران کھولنا چاہندا سی۔ کیوں جے پاکستانی تے انڈین مزدور ایس علاقے وچ زیادہ سن۔

”پُتر تیرا ویاہ ٹھیک ویہہ دن بعد ہووے گا۔ انگریزی مہینے دی پہلے تاریخ نوں تینوں کسے قسم دا فکر نہیں ہونا چاہیدا۔ زیور کپڑے تے دو جے لوازمات تیار کرنا میرا فرض اے، توں ویاہ دے پنج دن بعد میرے نال لندن جائیں گا۔ مومی نال ہووے گی۔“ ایوب خاں بولیا۔

”جے زیادہ خرچ نہ ہووے تے چاچے نوں وی لے چلو۔“ سلطان نے ہنٹی کیتی

چاچے نے سلطان دی سفارش پوائی سی۔

”توں آکھیں تے دس بندے لے چلاں، میں چاہنا واں، ولایت وچ ہوٹل کھولیا جاوے تے اوس نوں چلاویں، جتھے میں رہنا واں۔ اوتھے ساڈے مزدور بھرا رہندے نیں۔ ظاہر اے اوہ دیسی کھانا پسند کر دے نیں۔ فیر انگریز وی ساڈا کھانا پسند کر دے اے۔ اوس نوں بُسی ہوئی دال وی دے دیوتے پتا نہیں چلدا۔“ اوہ سارے ہس پئے۔

”چاچا شفیقا میرا دوست اے۔ ایہہ جگت چاچا اے، ایہدے ورگا، بھلامانس تے ایماندار بندہ مینوں نہیں لبھا اے تیک، ایہہ پرانا آدمی اے دُکھ، سکھ داسا نچھائی وال۔ ایس نوں جے ہن پتا لگ جائے تے ایس دا دوست سنت سنگھ انڈیا وچ بیمار اے تے ایہہ ہن جتی کچھ مار کے تر پوے۔“

”کیہ چاچا شفیقا چلے گا، ساڈے نال ولایت؟“ سلطان نے فیر پچھیا۔

”ضرور! میں تیرے نال ای چاچے دا ویزا لواواں گا۔ تسیں دوویں کل میرے نال شکر گڑھ چلو تے نوٹو کچھوا لو، اگے میں جاناں تے میرا کم۔“

”تھینک یو انکل۔“ سلطان نے آکھیا تے ایوب نوں سلیوٹ ماریا۔ اوہ سارے ہسن لگ پئے۔

”میرا لندن اک ضروری کم اے، سیل سپاٹے دامینوں شوق نہیں۔“ چاچے نے دسیا۔

دو جے دن شام نوں چاچا جد شکر گڑھ توں واپس آیا تے اوس نوں اکرم نے دسیا کہ

تھانا کوٹ نیناں توں اک سپاہی آیا سی۔ تے اوس نوں لہدا سی کوئی لاش اے، ٹڈھوال
 دے سامنے بریتے وچ، پلس دا خیال اے لاش بارھاں منگے دے مراٹی گھنگرو دی اے۔
 دو جے دن چاچا تھانے گیا تے تھانیدار حاکم علی نوں میں دو ہزار روپے دے کے
 لکھوایا کہ لاش دا پتا نہیں چلیا، کس دی اے، ہو سکدا اے کسے انڈین سمگلر دی ہووے،
 جیہڑا بارڈر کراس کر کے پاکستان وچ آیا تے بارڈر پولیس دیاں گولیاں دا نشانہ بن گیا۔
 لاش انڈین بارڈر پولیس نوں دتی جاوے۔

لاش پاکستان دی بارڈر پولیس کول رہی یا انڈین بارڈر پولیس کول گئی، یا تھانیدار حاکم
 علی نے لاوارث لاش سمجھ کے اوس نوں دیا، ساڑیا یا پھوکیا، چاچے دے دلچسپی ہن نہ
 جیوندے گھنگرو وچ سی تے نہ مردہ گھنگرو دی گلدی سڑدی سڑیاں دیندی لاش وچ۔ اوہدی
 دلچسپی ہن اکرم تے سلطان دے ویاہ وچ تے برطانیہ دے سفارت خانے وچوں ملن والے
 ویزے وچ سی۔ جے ویزا مل جائے تے اوہ لندن ایئر رندھاوے کولوں بدلہ لے لوے۔
 بھلا کئی میراٹی دا کون یار۔

پاسپورٹ اوس دا بن گیا سی تے اوہ ہن کبراں، اکرم تے اکرم دی گھر والی بشیراں
 کولوں دور جان لئی ترف دا سی۔

اوہدے من اندر اک گھرک لگی ہوئی سی، جد اوہ نہال گڑھ توں خریا سی بھر جائی
 کرتارکور نے آکھیا سی۔ بھراوا تیری بڑی کرپا، گرمیل تے کڑم بھن گیا دھی دے کے۔ پر
 رندھاوا اچے وی بڑھکاں ماردا پھر دا اے۔ اوہو ای اصل قاتل اے، تیرے یارسنت سنگھ
 دا۔ تے جد درشن سنگھ نے دسیا سی پئی رندھاوا روپونوں لے کے لندن گیا اے تے اوہنے
 سوچیا سی مینوں وی لندن جانا چاہی دا اے۔

بس پلس دے بندے بڑے پچول ہندے نیں، اک واری ایہناں دے مونہہ
 رشوت دی رت لگ جاوے تے ایہہ پلٹ کے زخمی آدمی کول آوندے نے اوس دا ماس
 کھان واسطے گھنگرو مر گیا سی، اوہ سمگلر نہیں سی۔ سمگلر پیدل راوی نہیں ٹپدے، اوہناں کول
 مرزے دی بکی ورگیاں گھوڑیاں ہوندیاں نیں تے اوہناں اُتے جیہڑے سوار ہندے نیں
 اوہ گھنگرو ورگے نہیں ہوندے، بد معاش بھلے مانس وچ فرق ہوندا اے تے گھنگرو بھلا مانس

آدی سی جنا اوس نے جیوندے سار چاچے نوں آرام پہنچایا سی۔ اوہناں ادمر کے اوس
واسطے تکلیف دہ بن گیا سی۔
حاکم علی تھانیدار کسے ویلے وی اوس نوں ہتھکڑی لاسکدا اے۔ اوس نے گھنگرو دی
موت دا مقدمہ درج کر لیا سی تے گھنگرو دا جلیہ لکھ لیا سی۔
دوویں طرحاں چاچے دی تاگھ ہن شہر لندن بن گیا سی۔ جتھے اوہدے یار دا قاتل
سی، رندھاوا ڈاکو۔

اک دن پہلے سلطان داویا ہو یا تے دو جے دن اکرم دا۔ اک دن چاچے شفیقے دے گھر جنج آئی تے دو جے دن اوہدے گھروں جنج گئی۔ واجا پنڈ داسی، جیہڑا ٹوں ٹاں کر کے تے روٹی کھا کے چلا گیا۔ دوواں جنجاں وچ براتی ساجھے سن۔ دو دن واہوا، دیگاں کھڑکیاں، جیہڑے منڈے سمگلنگ کردے سن، اوہناں رج کے شراب پیتی تے دو دن بارھاں منگے دیاں گلیاں تے بازاراں وچ بڑھکدے رہے۔

سلطان دے ویہ دی تیجی رات ماسٹر انصر خاں لاہوروں کجھری لے آیا۔
 آلے دوالے دے پنڈاں دے لوکاں نوں پتا لگاتے اوہ شام دی روٹی کھا کے بارھاں منگے آ گئے۔ عشاء دی نماز دے بعد وڈے سکول دی گراؤنڈ وچ پڑ بچھ گیا۔ حالی استادان نے طبلے سارنگیاں ٹھیک ای کیتیاں سن تے شمیم حالی میک اپ ای کر رہی سی کہ فتح پور دے پٹھان ننگل دے پٹھاناں نال ڈانگو ڈانگ ہو پئے۔ جھگڑا تھیاں توں ہو یا۔ فتح پور یے اگلی باہی وچ کھلونا چاہندے سن، پر ننگلیے اوتھوں ہلنا نہیں سی چاہندے۔
 لڑائی دو گھنٹے ہوندی رہی، کئی بے گناہ لوکاں دے سر پاٹے، ایوب خاں سلطان خاں، چاچے شفیقے، اکرم تے، ماسٹر انصر خاں نے شمیم اینڈ پارٹی نوں کرائے توں الگ دو ہزار دتاتے چوری چوری بنیں ٹپا کے نور کوٹ ریلوے سٹیشن چھڈ گئے۔
 تیجے دن ایوب، مومی، سلطان تے چاچا لندن فلائی کر گئے۔

لندن آؤن دی سبھ توں زیادہ خوشی مومی نوں ہوئی۔ اوہ اک ہفتہ تیک اپنے ڈیڈی دی کار وچ سلطان نوں بانڈ سٹریٹ، پکا ڈالی، آکسفورڈ سٹریٹ سیل سپاٹا کراندی رہی۔ ایوب خاں رات نوں ڈیوٹی دیندا تے دے چاچے شفیعے نوں نال لے کے مناسب جگہ ٹول دا، تاں جے اوس نوں رستوران وچ بدل سکے۔ آخر اوس نوں براڈوے روڈ تے چرچ روڈ دی ٹر اُتے اک کھلی دکان مل گئی۔ پہلے اتھے اک نائی دی دکان سی، اوہدا کاروبار مندا ہویا تے اوہ اپنے اوزار وچ کے کینیڈا چلا گیا، دوکان دا کرایہ پندرہاں پونڈ ہفتہ سی، ایہہ کوئی زیادہ کرایہ نہیں سی۔

ایوب خاں نے متعلقہ محکمیاں کولوں سٹوکیٹ لئے تے رب داناں لے کے دوکان دے باہر ”مومی رستوران“ دا انگریزی، اردو، ہندی تے گورکھی وچ بورڈ لا دتا۔ اک باورچی کسے دو جے رستوران کولوں زیادہ پیسے دے کے توڑ لیا تے چار انگریز کڑیاں نوں شلواری میض پوا کے ویٹری تے لا دتا۔

لوک کھانا کھاؤن نوں گھٹ تے اوہناں نوں دیکھن زیادہ آؤن لگ پئے۔

فیر اک دن ایوب خاں، مومی رستوران دے اُپر والا فلیٹ خرید لیا تے ایوب خاں تے چاچا اوتھے آگئے۔ ہن 58 بریٹ والا مکان سارے داسارا مومی کول سی۔

ایوب خاں اپنے پروگرام اُتے چالو ہو گیا سی، اٹھارہاں گھنٹے کم تے چھ گھنٹے آرام، اوہ اپنی کمپنی وچ بارہاں گھنٹے ڈیوٹی دیندا، اوہدے وچ اوہدا اوور ٹائم وی لگدا۔ اوور ٹائم دے دوئے پیسے ملدے، فیر اوہ چھ گھنٹے پرائیویٹ کم کردا، اوہدے پیسے الگ۔ ”مومی رستوران“ دی آمدنی الگ۔ اوہ کئی کئی راتاں فلیٹ اُتے نہ آؤندا تے باہر ڈیوٹی اُتے رہندا۔ چاچا چھدا تے اوہ کہندا کمپنی دی فیکٹری اے تے فیکٹری وچ ڈیوٹی ہر ہفتے بدل جاندی اے، کدے صبح، کدے شام، کدے دوپہر، کدے ادھی رات نوں، ایوب خاں

کوٹھو دا ڈھگاسی جس دیاں اکھاں اُتے لالچ دے کھوپے لگے ہوئے سن۔
 اک رات نوں ایوب خاں نائٹ شفٹ اُتے سی۔ سلطان مومی کول سی تے رات
 دے یارھاں وچ گئے سن۔ چاچے نے ریستوران بند کیتا، گوری گڑیاں نوں ”گڈ نائٹ“
 آکھیا تے بلیک لیبل سکاچ دی بوتل کچھ وچ مار کے، چرچ روڈ دے فٹ پاتھ اُتے کھلو گیا۔
 اوہنے گرم سویٹر تے سوٹ پایا ہو یا سی، گلے دے آ لے دوالے مفلر سی، سر اُتے گرم
 اُن دی ٹوپ سی جیہڑی تھلے تیک آ کے اوہدے کٹے کناں دا برقعہ بن گئی سی۔ ہوا ٹھنڈی
 ٹھاری تے اوہ ادھی رات نوں اک اجنبی شہر وچ اُداس کھلوتا سی، اوس نوں گمراہ تے
 اکرم یاد آئے پر اوہ ہزار کوہ دور سمندروں پار سن، جتھے دن چڑھیا ہو یا سی۔

”ہیلو ڈیر!“ اک زنانی دی آواز، اوہدی کچھ وچوں بولی۔

”ہیلو!“ چاچے دے مونہہ چوں ہیلو دا لفظ سیٹی بن کے نکلیا۔ ٹھنڈی ہوا جوں چل رہی سی۔
 ”انڈین، پاکستانی؟“ زنانی کچھ تھلیوں نکل کے اوہدے برابر کھلو گئی اوہ لمبی تے پتلی
 سی تے کھبے نال چمکدے بلب دے چان پٹھ اوہ سوئی لگ رہی سی۔ چاچے نے اوہدے
 مونہہ اُتے بندی ویکھ کے آکھیا۔

”انڈین۔“

”ویری گڈ! میں بھی انڈین ہوں۔“ اوہ بولی۔

”میں پنجابی ہاں۔“ چاچا بولیا۔

”ویری گڈ! میں وی پنجابن ہاں۔ میرا ناں روپ متی اے۔“ زنانی نے دستاں والا
 ہتھ ودھایا، چاچے نوں اپنے بوجھے وچوں ہتھ کڈھنا پیا چاچے دا ہتھ ننگا سی، مصافحہ کردا ہو یا
 چاچا بولیا۔

میرا ناں کھڑک سنگھ اے تے میرا پنڈ نہال گڑھ تھانا ڈھلواں تحصیل، ضلع جالندھر ہے۔“
 اوہدا لہجہ دو آ بے دے سکھاں والا سی۔ فیر اوہ اُتے آگئے۔
 ”تسین اتھے کیہ کاروبار کردے او؟“

”تھلے میرا ہوٹل اے، شراب دی دکان اے تے ایہہ میرا فلیٹ اے۔“ فیر کچھ دیر

سوچ کے چاچا بولیا۔

”میرا اک بھرا اے اوہ بجلی دا کم کردا اے برینٹ روڈ اُتے۔“

روپ متی چاچے دی گل سن کے حیران ہوئی۔

”ایہدا مطلب اے تسیں لکھ پتی آدمی او۔“ اوہ بولی۔

”واہ گورو دی کرپا اے۔ تسیں کیہ کردے او؟“ چاچے نے پچھیا۔

”میں کدے کچھ کردی ساں، ہن نہیں، مینوں اک آدمی نے دھوکہ دے کے اتھے

لیانداتے فیر چھڈ دتا، کدے اوہ میرے اُتے مرداسی تے ورھدیاں گولیاں وچ میرے

کول آؤندا سی، میرے پیر چمداسی۔ پھر اوہ لندن آیا تے اتھے آ کے اوس نے مینوں

چھڈ دتا تے گوریاں دے پیر چمن چٹن لگ پیا۔“

”پچھلا علاقہ کیہڑا اے روپ متی؟“

”اوہو! جیہڑا آپ دا اے، پنڈ میانی، تھانا ڈھلوواں۔“

”ہونہہ۔“ چاچے دی ہونہہ ڈاڈھی لمی سی۔ اوس نے گلاس مونہہ نال لایا تے اکو

ڈیکے پی گیا۔

”جس بندے نے تینوں دھوکہ دتا اوہداناں ایسر رندھاواتے نہیں۔“

”تہانوں کس طرحاں پتا اے؟ سانوں اتھے آیاں بمشکل دو ڈھائی مہینے ہوئے

نیں۔ تسیں تے کئی سال پہلاں آئے ہوں گے۔“

”حیران ہون دی لوڑ نہیں، میں ایسر رندھاوے نوں جانتا واں۔“

”پر اتھے اوہداناں کھن سنگھ اے تے تہانوں کس طرحاں پتا چلیا۔“

”روپ متی چاچے دی گل اُتے حیران گھٹ تے خوش زیادہ سی۔“ چل ای جاند

اے۔ ہیرے۔“

”دو جا گلاس بنا روپو۔“ چاچے نے چھاں تے ہتھ پھیریا تے فیر سرتوں اونی ٹوپی

اُتاردتی، کنوں بغیر چاچے نوں ویکھ کے روپو دا مونہہ اڈیا گیا۔

”اک لڑائی وچ میرے دوویں کن کپے گئے سن، ہور کوئی خاص گل نہیں۔“

اوہناں دوواں نے چپ کر کے بوتل مکائی تے فیر چاچا نشئی روپونوں لک وچ ہتھ

دے کے بیڈ روم وچ لے گیا۔ جد اُس لہڑے اتارے اوہدا سریر لودے رہیا سی۔

ایسر رندھاوا لندن سی، درشن سنگھ دی اطلاع درست سی۔ بھر جائی کرتار کور نے وی ٹھیک دسیا سی، سنت سنگھ دا قاتل لندن گورے جسمائ نال کھیڈ رہیا سی۔

عجیب اتفاق اے، اسپس دوویں ولایت وچ اکٹھے ہو گئے آں، دربار سنگھ، بمبوسا سی تے سلہریا مارے گئے، پر رندھاوا پنج گیا تے لندن آ گیا تے جے اوس نے مرنا ہوندا تے اوتھے ای مر جاندا۔ اوہنے ولایت مرنا سی، ایس واسطے اللہ نے مینوں ولایت گھلیا، کجھ ایوب خاں دی محبت مینوں اتھے لے آئی تے کجھ میں گھنگرو دی لاش کولوں ڈردا اتھے آ گیا، پئی جد پرتاں گا، پلس بھل گئی ہووے گی، ہو سکدا اے حاکم علی بدل گیا ہووے۔

روپو وی اتھے دے میانی دی ہندو کڑی۔

”جٹا چک لے واگور وکر کے، باہمی گلاس ورگی۔“

چاچے نوں پرانی بولی یاد آ گئی تے نال ای اوس نوں بیٹی رات گلاس پیندی، گلاس ورگی باہمی، اج رات دس وے، چاچے نے ”مومی ریسٹوران“ وچ بیٹھے ہوئے شام نوں سوچیا۔

ٹھیک دس وے روپو ”مومی ریسٹوران“ وچ وڑی، چاچے نے اگے ودھ کے اوہدا سواگت کیتا۔

کاؤنٹر اُتے بیٹھا سلطان ہسیا، چاچے نے ساری گل اوس نوں دس دتی سی تے سلطان اپنا کولٹ پستول لے کے آیا ہو یا سی۔ جے روپو آئی سی تے ڈاکو ایسر رندھاوا وی اوہدے پچھے پچھے سی۔

روپو دے بہندے سارای، سلطان دے اشارے اُتے سکاچ دسکی دی بوتل میز اُتے آ گئی۔

”اج کتھے کتھے دا چکر لایا؟“ چاچے نے پچھیا۔

”بارھاں وے تہا تھوں آ گیا لے کے فلیٹ تے گئی تے سوں گئی۔ پنج وے اکھ کھلی۔“

تساں جان لکیاں دی مینوں پلا دتی سی۔ میں پی لواں تے نیندر بہت آؤندی اے، خیر ساڈھے پنج وچے اشناں کیتا، چھ وچے رندھاوا آیا، اوہدے نال اک گوری سی، میرا اوہدا جھکڑا ہويا، رندھاوے نے مینوں دھکے دے کے گھروں کڈھیا تے میں اک پب وچ وڈ کے اک مگ بیئر پیتی تے فیر لڑائی مار کٹائی والی انگریزی فلم ویکھ کے اتھے تہاڈے کول آ گئی۔“

”فلیٹ اپنا اے یا کرائے تے لیا دا اے؟“

”کرائے اُتے۔“

”کرنا کرایہ اے ہفتے دا؟“

”ستارھاں پونڈ ویک دے۔“

”رندھاوا کردا کیہ اے؟“

”کچھ نہیں گوریاں نال سوندا، بہندا اے، ہور کیہ کرنا ایں، رنج کے دارو پیندا اے۔“

”اتھے اوہدی بدمعاشی نہیں چل سکدی، ایہہ لوک ساتھوں دو سو سال اگے میں ہر کم وچ۔“

”اتھے رندھاوا ڈاکو بنیا پھر داسی، اتھے دے ڈاکو اوس نوں پانی وی نہ بھرن دین۔“

”روپو گلاس بناؤندی گلاں کردی رہی تے چا چائسن دا رہیا، اوہ ٹھیک کہہ رہی سی۔ پہلا“

”گلاس مکا کے اوس نے دو جا بنایا تے گھٹ بھر کے تھلے رکھ دتا۔ فیر اوہ چاچے دیاں اکھاں“

”وچ اکھاں پا کے بولی۔“

”رندھاوا ظالم آدمی اے، اوہ پاپی اے، اپرا دھی اے، کرودھی اے، اوس نے کئی“

”بے دوسے بندے مارے، ایہناں وچ میرا پتی رگھوناتھ وی سی۔ ساڈے ویاہ نوں حالی اک“

”سال ہو یا سی، رندھاوے نے ساڈا گھر گلا لٹیا تے فیر میرے پتی نوں مار دتا۔ مینوں مجبوراً“

”اوہدے منجے دی چادر بننا بیا میں ایہہ نہ کردی تے اوہ مینوں وی مار دیندا۔ میں ولایت نہ“

”آندی تے اوہ مینوں گولی دا نشانہ بنا دیندا، اوس نے تہاڈے پنڈ نہال گڑھ دے سنت سنگھ“

”نووں جانوں مکا دتا سی۔“

”چاچے نوں محسوس ہويا، اوہدے جگر اُتے چھری پھر گئی اے۔“

”اوہدا خرچ کون پورا کردا اے اتھے؟“

”کوئی وی نہیں، اوس نے افیم تے چرس لیاندی سی، اوہ وچ کے دو ڈھائی مہینے کڈھ“

لئے نہیں۔ ہن اوہ مینوں و سچنا چاہندا اے۔“
 روپو بولی تے سارا گلاس ڈیک لا کے پی گئی، جیویں زہر دا پیالہ ہووے تے اوہ
 خودکشی کر رہی ہووے۔

”روپو!“ ایسر رندھاوا واقعی پاپی آدمی اے اوہنے بے دوسے ست سنگھ نوں قتل کیتا سی۔
 افسوس اے سنت سنگھ دا قاتل بیچ کے لندن آ گیا، اوہ ہن ساتھوں بیچ کے نہیں جاسکدا۔“
 چاچے دے دماغ نوں کوڑا چڑھ گیا سی، شراب دا تے اوہ سچ کہن تے مجبور ہو گیا،
 روپو چاچے دی گل سن کے کنھی تے فیرا ہدے ہتھوں گلاس ڈگ کے ٹٹ گیا۔
 سلطان نے ہس کے دوجا گلاس لیا تے روپو دے ساہنے رکھ دتا۔
 ”تیراناں کیہ اے۔“ اوہنے سلطان دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے پچھیا۔
 ”دلجوت سنگھ۔“ سلطان ہس کے بولیا۔
 ”بنو دایار۔“ روپو چھیتی بولی۔ اوہ تے سچی تیرے اُتے نہال ہو گئی سی۔“
 ”تینوں کس طرحاں پتا اے، ایہہ بنو دایار اے۔“

چاچے نے پچھیا۔
 ”کوٹھے کوٹھے آ پھیں، تینوں بنو دایار دکھاواں۔“
 اوہ ہسی تے بولی ”رندھاوے نے مینوں دسیا سی، پئی کرتارو نے باہروں بد معاش
 منگوائے نیں، کھڑک سنگھ، دلجوت سنگھ تے سندر سنگھ تے بنو دلجوت سنگھ نال پیار کر دی اے،
 پر ایہناں گلاں دا پتا رندھاوے نوں اودوں لگا سی، جد سلہریا، دربارہ، بمبوتے گرمیل دا بھرا
 گرمیت سنگھ مارے گئے سن۔ تے رندھاوا بے بس ہو گیا سی۔ اوہدے کچھے تسیں تے پلس
 پئے گئی، اوس نے اک رات مینوں گھروں لیا تے، فیر بمبئی آ گیا تے بمبئی توں لندن۔
 ”ہن کتے نہیں جائے گا۔ روپ متی۔“ چاچا بولیا۔
 ”کھڑک سنگھ جی! مینوں، اک رات لئی دلجوت سنگھ دے دے تے، سویرنوں مینوں
 اگ لا کے پھوک دیویں۔“
 ”مینوں منظور اے، پر اک شرط وی اے۔“ چاچا بولیا۔
 ”اوہ کیہ؟“

”سانوں رندھاوا مارن وچ مدد دے۔“

”نہیں کھڑک سنگھ جی، ایہہ شرط قبول نہیں، میرا اصول اے میں رات جس آدمی نال گزاری ہووے، اوس نوں پتی سماں سمجھدی آں، میں اوس نوں دھوکا نہیں دے سکدی۔“

”ویری گڈ!“ سلطان تاڑی و جا کے، نعرے دے انداز وچ بولیا۔

”پر میں اج ایہہ اصول توڑ دیاں گی۔“ اوہ دس رہی سی۔ پھر بولی

”ایسر رندھاوے دے پیسے مک گئے نیں اوہ واپس جان والا اے اوہ فیر جتھا بنائے گا تے ڈاکے مارے گا۔“

”تینوں کس طرحاں پتا اے؟“ چاچے نے پچھیا۔

میںوں پتا اے، آخر میں اتھے اوہدے کول دو ڈھائی مہینے توں رہ رہی آں، انڈیا دے جیہڑے لوگ اتھے آئے نیں اوہ مزدور نیں تے مزدوری کر کے پونڈ کماؤندے نیں۔

رندھاوا مزدوری نہیں کر سکدا، انیم چرس لیاون تے وچن والے کئی ہور لوگ اوہدے نالوں تیز نیں، نالے انیم، چرس وچنا بڑیک کم اے، جیہڑا رندھاوے نوں نہیں آؤندا، اوہ موٹا کم کر سکدا اے، گھر لٹنا، بندے مارنا ایہہ کم ولایت وچ نہیں ہو سکدا تے جے ہندا اے تے ولایتی طریقے نال ہوندا اے، گھوڑی اُتے چڑھ کے تے بکرا بول کے نہیں ہوندا، رندھاوا بندے مارن تے گھر لٹن دا ولایتی طریقہ نہیں جاندا، ایس واسطے اوہ واپس جاندھر جا رہیا اے تے چھیتی۔“

”توں وی اوہدے نال جاویں گی؟“ سلطان نے پچھیا۔

”نہیں، نہ اوہنے میںوں کھڑنا ایں۔ تے نہ میں جانا ایں۔“

”فیر اتھے کیہ کریں گی؟“

”نو کری کسے انڈین پروار دی سیوا کر کے دن پورے کر لوں گی، میرے سر پر اندر لہو نہیں، شراب و سدی اے۔ میں لندن نہیں چھڈ سکدی انڈیا گئی تے رندھاوا میںوں جانوں مکا دیوے گا۔“

”توں کل توں ایس ریستوران وچ آ جا، پندرہاں پونڈ ویک، منظور؟“ سلطان نے پچھیا۔

”تھینک یو، دلجو ت۔“

”آج رات دے پندرہاں پونڈ توں روپونوں میرے حساب وچوں دے دے۔
دلجوت۔“ چاچا ہس کے بولیا۔

”میں دلجوت دے سرصدتے، رات دے پندرہاں پونڈ معاف کیتے۔“ روپونے
ہس کے آکھیاتے اوہناں دوہاں نے اوہدا ساتھ دتا۔ ہسن وچ۔

رات نوں سلطان نے باورچی تے گوریاں نوں چھٹی دتی اپنا کولٹ پستول چاچے
کولوں لیا، چاچے نوں ریشمی ڈوری دتی، تاں جے سٹے ہوئے رندھاوے دے گلے وچ
پھانسی پائی جاوے، روپونوں نخر دتا کہ ضرورت ویلے کم آوے۔

جد اوہ ایوب خاں دی کار وچ بہہ کے ۳۷۔ فارلاگ روڈوے چھوٹے جیسے فلیٹ
تے اپڑے، رات دے بارہاں وچ رہے سن تے برف باری ہو رہی سی، کجھ دیر بعد پیراں
دی آواز آئی۔

”کوئی زانی آ رہی اے۔“ چاچا کندھ اٹھویں بولیا۔

”جد دروازہ کھلیا، نائٹ گاؤن وچ تیبہ سال دی اک گوری کنبدی کنبدی کھلوتی
ہی، اوہ تینوں دھس دے کے اوپر دے کمرے وچ چڑھ گئے۔
بیڈ روم خالی سی، صرف گوری کھلوتی ہوئی سی۔

مڑ رندھاوا، آؤن والا ای اے۔ اوہ وی اوہنوں اڈیک رہی سی! اوہنے سلطان نوں دسیا۔
دو گھنٹے تیک اوہ اوس نوں اڈیک دے رہے، پر رندھاوا نہ آیا۔ فیر سلطان اُتے
گوری کول تے چاچا تھلے۔ فرنٹ روم (بیٹھک) وچ روپو کول بہہ کے رندھاوے نوں
اڈیکن لگ پئے۔ سویرے اٹھ و بے رندھاوا آیا۔ گوری اوس ویلے تیک چاء دا کپ پی کے
جا چکی سی۔

فرنٹ روم وچ رندھاوا، اک پاسے ہو کے بہہ گیا۔ اوہدیاں اکھاں وچ نیندر سی، اوہ
تے دو بے پاسے سن، چاچے رتھ مین سگریٹ بالیا تے بولیا۔

”میرا ناں کھڑک سنگھ اے، ایہدا ناں دلجوت سنگھ، روپونوں توں جاننا ایس، اسان
دربارا سنگھ گرمیت سنگھ تے دو جیاں نوں ماریا سی۔ توں بچ گیا سیس، اسیں رات قتل کرنا
سی، پر تیری قسمت چنگی۔“

”میں رات روپونوں ایس فلیٹ ساہمنے تھاڈے نال ویکھیا سی تے پرت گیا ساں۔
مینوں پتا سی، روپومینوں مروا دیوے گی۔ میں ہمیشہ سچ بولیا اے میں رگھوناتھ نول قتل کیتا
سی، سنت سنگھ نول وی میں ای قتل کیتا سی، گرمیل تے گرمیت دے کہن تے، پرتسیں
مینوں قتل نہیں کر سکہے جے میں قتل ہونا ہوندا تے انڈیا ہو جاندا۔
”تھاڈی قسمت چنگی سی تسیں بچ گئے۔“ رندھاوا مچھاں تے تاء دے کے بولیا۔
سلطان نے پستول کڈھیا تے چاچے ول کیتا۔
”نہیں، اج نہیں دلجوت۔“ فیراوس رندھاوے ول دھیان دتا۔ ”اسیں جا رہے
آں، پرچھتی پرتاں گے۔“ اوہ تینوں اٹھے تے باہر نکل گئے۔

تجے دن ایسر رندھاوے دے فلیٹ وچ کوئی ہور لاجر آ گیا سی۔ لندن وچ کرائے دارنوں لاجر آ کھدے نیں۔ روپو نے مومی ریسٹوران آ کے ایہہ گل چاچے تے سلطان نوں دی سی، اوہ دن ای چاچے نے ایوب خاں نوں آکھیا سی کہ اوہ انڈیا جانا چاہندا اے۔ ایوب خاں نے اک ہفتے دے اندر اندر چاچے نوں اپنی پراپرٹی وچ حصے دار بنایا تے برٹش پاسپورٹ لے کے دے دتا، جے اوہ چاچے نوں اپنی جائیداد وچ حصے دار نہ بناؤندا تے برٹش پاسپورٹ نہ ملدا، انج انڈین ویزا وی آسان ہو گیا۔ پاسپورٹ تے ویزے اُتے چاچے دا اصل ناں سی محمد شفیع۔

ویزا ملن دے چار دن بعد چاچے نے ایئر انڈیا دے جہاز وچ بہہ کے دلی ول اڈاری ماری۔ روپو اوہدے نال سی، اوہدا ٹوریٹ ویزا سی۔ اوہ ممکن والاسی، دو جاملن دی آس کوئی نہیں سی۔ شراہن کر کے ایوب تے سلطان وی اوہدی مدد لئی تیار نہیں سن۔ ہندو سکھ ویسے ای اوہدے کولوں ڈردے سن۔

دلیوں، جالندھر تے جالندھروں نہال گڑھ اپڑنا مشکل نہیں سی۔ اوہدے نہال گڑھ پہنچن توں پہلاں ایسر رندھاوے دی والپسی دی اطلاع دھاریوال، رمیدی، رندھاوے، منصور وال، ہبووال۔ لکھن کے، رامپور چکو کے، نہال گڑھ تے میانی پہنچ گئی سی۔ چاچے نے روپونوں سو روپیہ تے اک بوتل دہسکی دتی تے میانی چھڈیا۔

”میں کل تیرے کول آواں گا۔ شام نوں، ایس ویلے توں فکر نہ کریں۔“

چاچے نے روپونوں آکھیا تے فیراوس نوں تے اوہدے سوٹ کیس نوں تانگے توں

اُتار دتا۔

جد اوہ تھانے اڀریا تے تانگہ باہر کھلیار کے اندر گیا، درشن سنگھ اُٹھ کے ملیا تے فتح بلائی۔ ”کھڑک سنگھ! توں کتھے سیس؟ انسپکٹر چوڀڑا تے ڈی آئی جی کرشن بھنڈاری ملنا چاہوندے سن تینوں۔“

”کیہ کم اے، اوہناں نوں میرے نال؟“

”پتا نہیں، مینوں نہیں دسیا، ویسے توں کتھے سیس؟“

رندھاوا ولایت گیا ہو یا سی تے تن دن ہوئے نیس آ گیا اے۔ سانوں پتا چلیا اے، اوہ اپنا جتھا تیار کر رہیا اے تے گرمیل دے گھر ڈاکہ مارے گا۔ اوہدا خیال اے، گرمیل نے اپنی دھی کرتار کورنوں دے کے اوہدے نال غداری کیتی اے۔ پرتوں کتھے سیس؟

”میں وی ولایت ساں۔“

چاچے دی گل سن کے درشن زور نال ہسیا، جیویں اوہ کہہ رہیا ہووے جھوٹ بولنا ایں۔

”فیر کدوں ملیں گا۔ ڈی آئی جی صاحب نوں؟“

”جھپتی، دوتن دناں بعد، میرا اوہناں نوں سلام کہنا، کوئی خطرے والی گل تے نہیں؟“

”نہیں خطرے والی کوئی گل نہیں، ڈاکواں دے بارے ای گل ہووے گی۔“

جد چاچا نہال گڑھ سنت سنگھ دی حویلی وڑیا، ڈاڈا بہنیرا ہو چکا سی، حویلی وچ مشتاق، دو جھاں تے اک گھوڑی نوں پٹھے پا کے گھر جان والا سی۔

اوہ چاچے نوں ویکھ کے حیران رہ گیا تے فیر چھپی پا کے ملیا۔ ایہدے بعد اوہ گھر گیا تے اپنی ماں تے ٹکر نال لے کے آیا۔

”بھراوا! میرا دل کہندا سی توں آویں گا۔ جتھے رندھاوا اوتھے میرا بھرا، سنا کیہ حال اے۔ بھین گبراں تے پترا کرم دا اوہناں دی سکھ ساندا اے۔“

”ٹھیک ای ہون گے میں تے ولایت توں آ رہیا واں۔“ چاچے دی گل سن کے

کرتار کور دا مونہہ اڈیا رہ گیا۔ اوہ کیوں؟“ اوہنے پچھیا۔
 ”سلطان دا جس ٹیار نال ویاہ ہو یا اے، اوہدا باپو ولایت رہندا اے، سلطان اپنے
 سوہرے نال لندن گیا تے مینوں وی نال لے گیا۔“
 ”رندھاوا او تھے ای تے سی؟“
 ”ملیا سی اک دن۔“
 ”فیر کیہ گلاں ہونیاں۔“
 میں اوہنوں آکھیا پئی توں میرے ہتھوں مریں گا، فیر اوہ دوہے دن ولایت چھڈ
 کے ایدھر آ گیا۔
 ”اوہدے نال روپو وی سی؟“ کرتارو نے پچھیا۔
 ”روپو وی ملی، اوہ روپونوں وچنا چاہندا سی پر اوہ اوہدے قابو نہ آئی۔ میں اوس نوں
 نال لے آندا۔“
 ”بھراوا کئی حیرانی والیاں گلاں نیں تیریاں۔ چل چھڈ ایہناں گلاں نوں مگر سلوٹا
 ٹھنڈا نہ ہو جاوے، مچھی پکی ہوئی اے، مشتاق پھڑ کے لیا یا سی۔“
 ”ووہٹی دا کیہ حال اے؟“
 ”بہت چنگا حال اے؟“ پچی بچہ ہون والا اے، اکرم دا ویاہ ہو گیا اے؟“
 ”ہاں ہو گیا، اللہ مشتاق نوں پتر دیوے۔“
 ”اکرم نوں وی۔“ کرتارو بولی تے، چاچے نوں روٹی کھانڈیاں ویکھن لگ پئی۔ اوہ
 بے حد خوش نظر آ رہی سی۔
 رندھاوا دریا بیاس دے کنڈھے اک جنگل وچ اپنے تن ساتھیاں نال بیٹھا ہو یا سی،
 اوہدے چوتھے ساتھی نے گرمیل دی سوہ لین واسطے گھوڑا جنگل وچوں کڈھیا تے اڈی مار
 کے تے لگام کھچ کے اوس نوں دڑکی پایا۔

دو جے دن ادھی رات دے بعد رندھاواتے اوہدے چار ساتھی میانی آئے، اوہناں گھوڑیاں، بڈھے بوڑھ دی کالی چھاں تھلے بھیاں تے اک ساتھی نوں اوہناں دی راکھی کھلیریا تے فیڑھلٹھے بنھ کے منڈا سے مار کے رفلاں پھڑ کے گلیوگلی، روپو دے گھر دے سامنے آ گئے، تن ساتھی باہر کھلوتی، رندھاوا کندھ ٹپ کے اندر گیا۔

رندھاوے دے چوتھے ساتھی نے کچھلی رات اوس نوں روپو دے آون بارے دسیا سی تے رندھاوا اوس نوں چکن آیا سی، اوہ اوس نوں پسند کردا سی، کیوں جے اوہ دھڑلے دار عورت سی۔

اندروں بوہا بندسی، اوس نے ہولی ہولی ٹک ٹک کیتا، اندر بجلی دا بلب جگیا، کوئی زنانی ہولی ہولی پیر پٹ دی آئی، اوہنے کنڈی نوں ہتھ پایا تے دروازہ چوڑ چوہٹ کھول کے بوہے پچھے ہو گئی۔

کولٹ وچوں دو گولیاں نکلیاں، رندھاوے دے پیر اکھڑے تے مونہہ بھار ڈ گیا۔ ادھا دھڑ اندر تے ادھا باہر، انیدریاں اکھاں نے ویکھیا رندھاوا مر چکیا سی۔ چاچے نے سریر چھنڈیا، کتیا تے اوہدی لاش پٹی تے باہر بوہے اُتے دو گولیاں ماریاں۔ دھڑ دھڑ گھراں اندر بلب بلے تے ککارا پے گیا، ڈاکو آ گئے، ڈاکو آ گئے، پر ڈاکو آئے نہیں گئے سن۔ رندھاوے دی گھوڑی بڈھے، بوڑھ تھلیوں مل گئی سی، چاچے شفیعے نے لاش چکی تے میانی سنت سنگھ دی مڑھی تے لے گیا، لاش مڑی تے سٹ کے بولیا۔ ”لے وئی سنت سیہاں، میں تیرے کول خالی ہتھ نہیں آیا۔“ فیر اوس نے لاش گھوڑی تے پائی تے سنت سنگھ دی حویلی دے باہر لیا سٹی۔

دوپہر تیک آلے دوالے دے کئی پنڈاں دے لوگ رندھاوے دی لاش ویکھن آئے، بعد دوپہر انسپکٹر چوڑاوی آ گیا۔ درشن سنگھ سورج چڑھدے نال ای اپنے پنج جوان

لے کے آگیا سی، گرمیل نے اوس نوں راتوں، رات اطلاع پہنچا دتی، کئی فوٹو گرافر وی
 آئے سن۔ اوہ رندھاوے تے چاچے دے فوٹو لے لے کے پھاوے ہو گئے۔
 دوجے دن سورج ڈب رہیا سی تے گورنر پنجاب پر بودھ چند آیا ڈی، آئی جی کرشن
 بھنڈاری اوہدے نال آیا سی۔ اوس نے رندھاوے دی لاش لاگے کھلو کے کھڑک سنگھ تے
 پنڈ والیاں نوں دھنواد دتی تے آکھیا، کھڑک سنگھ چار ڈاکو مار کے منکھتائی شانتی لیا اے۔
 تے گرکھ اے، غیر چار مربے زمین تے چالی ہزار روپے کھڑک سنگھ نوں دے کے
 اوہ کاروچ بہہ کے چلا گیا۔ ڈی آئی جی، وی گورنر نال ای کاروچ بہہ کے ٹرگیا سی، انسپکٹر
 تے تھانیدار رندھاوے دی لوتھ لے کے چلے گئے۔ اگلے دن چاچا بنک وچوں رقم
 کڈھاؤن تے زمین دے کاغذ لین وچ رُجھا رہیا۔
 اوہ سارا دن باہر رہندا تے رات نوں آ کے روپو کول سوں جاندا، اوہ جدھر جاندا،
 لوک اوس نوں سلام کردے۔

اک شام اوہ میانی توں نہال گڑھ کرتار کور دے گھر آیا، پچھلے دساں دناں توں اوہ اکلا جاندر جا رہیا سی تے سدھا میانی آ رہیا سی، روپوکول، اوس شام اوہنے کرتار کور دے گھر روٹی کھانی سی۔ امرت کور تے سنتو کھ سنگھ وی آئے ہوئے سن۔ سکھونت کور دی سوہریاں گھر سی۔ مشتاق نے ہر قسم دی شراب اکٹھی کیتی ہوئی سی تے سالم مانہہ تے چول پکے ہوئے سن۔ کسن دیاں بھوکاں تے نکیاں ہریاں مرچاں دا گو کے گھیو نال تڑکا لایا ہویا سی۔ نال امب دا کھٹا اچا سی، دی ایس توں الگ سی، ایہہ چاچے دا پسندیدہ کھانا سی اوہ سارے اندر بہہ کے دارو پیندے رہے تے مانہہ چول کھاندے رہیے۔ فیر جان توں پہلاں چاچے نے اپنی گرم جیکٹ دے اندر ہتھ پا کے کجھ کاغذ کڈھے تے مشتاق ول ہتھ ودھا کے بولیا۔ ”چار مربے زمین دے کاغذ ایہناں وچ میرے ولوں تیرے نال مختار نامہ عام وی اے۔ توں چاہویں تے زمین وچ سلکنا ایں، توں ہن چار مربعیاں دا مالک ایں، میں تیرے ویاہ اُتے تینوں کجھ نہیں سی دتا۔ ایہہ میرے ولوں تینوں تے تیری ووہٹی نوں سلامی۔“

فیر اوہ گھروں حویلی آیا تے چٹی گھوڑی اُتے بیٹھا، مشتاق اوہدے نال سی، اوہ دوویں سنت سنگھ دی مڑھی اُتے گئے۔ چاچا مڑھی دے کول جا کے گھوڑی توں اتریا تے مڑھی کول جا کے اوہنے موم بتی تے ماچس جیب چوں کڈھیاں تے موم بتی بال کے بولیا۔ ”لے وئی سنت سیہوں میں چلنا واں۔ میں دوجی وار تیری مڑھی اُتے ایس واسطے آیا واں، پئی میں جیہڑا تیرے نال وعدہ کیتا سی، اوہ پورا ہو گیا اے، تیرا قاتل میں مار مکایا اے تے چار مربے تیرے پتر نوں دے کے تیرے سارے نیوندے مکا دتے، ہن کدے ملاقات نہیں ہووے گی، رب راکھا۔“

نہال گڑھ توں میانی آ کے چٹی گھوڑی اوہنے گرمیل دی حویلی بھھی تے آپ جیکٹ دے اندر لے بوجھے وچ شراب دی بوتل ٹولدا روپو دے گھر نوں ٹر پیا، روپو اوس نوں

اڈیک رہی سی، اوہنے بوتل روپونوں پھڑائی تے فیر لک نال بھجیاں دو تھیلیاں کھول کے
 اُلد دتیاں، چالی ہزار روپے دے نوٹ روپو دے پیراں پٹھ کھلر گئے۔
 چاچے نے اک نوٹ چکیا تے جیکٹ دے اندر لے بوجھے وچ رکھ لیا۔
 ”سوگھٹ چالی ہزار روپے تیرے لئی، میں سویرے واپس جا رہیا واں پاکستان، تموں
 پتن دے رستے، میری گھوڑی گرمیل کول اے۔ اوہ اوہدے کولوں لے لوں، اگے کچھے
 جان لئی کم آوے گی تے میرا ناں کھڑک سنگھ نہیں، محمد شفیع اے۔“
 ”شفیاء؟“ ہتھ بنھ کھلوتی روپ متی دے لال بلھاں وچوں انج لفظ نکلیا، جیویں ایہہ
 کسے اوتار داناں ہووے تے اوہ پچارن ہووے۔

”پلس دے لوک مینوں کھڑک سنگھ ڈاکو سمجھدے نیں۔ کیوں جے میں چار ڈاکو
 مارے نیں تے ڈاکو مارن کارن، مینوں فی ڈاکو اک مربع زمین تے دس ہزار روپیہ ملیا۔
 ایہی ودھ رقم تاں ملی پئی اوہ اشتہاری ڈاکوسن! روپو منجا کتھے اے؟ مینوں نیندر آ رہی اے،
 سوہری دیاں مینوں شراب بہت پیادتی اے۔“

روپو سہارا دے کے چاچے نوں نوٹاں اُتوں دی بیڈروم وچ لے گئی۔ کپڑے اتارن
 لگ پئے تے روپو پرت کے نوٹ چکن لگ پئی۔ اک سوگھٹ، چالی ہزار روپیہ اوہدیاں
 انگلیاں کنبن لگ پیاں، اوہنے کنبدیاں انگلیاں نال نوٹ تھیلیاں وچ پائے، باہر تے اندر
 دے بوہے بند کیجے۔ گھر دی اک نکرے لکشمی دے بت نوں پر نام کیتا تے پھر بیڈروم وچ
 آ کے تھیلیاں منجے دے سرہانے تھلے رکھیاں تے گرم چادر پرا نہہ سٹ کے اوہ ساڑھی
 اتارن لگ پئی، زیرودے سرچ بلب دی رتی چاننی وچ اوہدا ملوک سندر سریر واشنا دیندا،
 بلاؤز تے ٹائیٹ اندر لگیا ہو یا لُس لُس کرن لگ پیا تے فیر اوہ رتے ریشم دی رضائی چک
 کے چاچے نال لمی پے گئی، پر اوہ گھوک سٹنا ہو یا سی۔ سویرے چاچا چاء دا کوپ پی کے
 روندی روپونوں رب راکھا کہہ کے ودیا ہویا۔

چاچا تے گرمیل سارا دن جالندھر تے گوادر سپور پھر تڑ کے شامیں ٹھا کر پور وچ
دسوم سنگھ دی حویلی آ گئے تے دارودی ادھی ادھی شیشی پی کے تے ٹکر کھا کے سوں گئے۔
گرمیل اوس نون پار اُتارن آیا سی، اوس نون پتاسی چاچے نے اوہدے جوانی مشتاق نون
چار مریے زمین دتی اے، پر روپیہ نہیں۔

رات بارھاں وچے گرمیل نے گھاڑے مار دیاں نیندر اندر ویکھیا اوہ اٹھیا، اوہنے
کھڑک سنگھ نون جگایا تے اوہ دوویں حویلی تون باہر نکل آئے، اوہ نیلے ول جا رہے سن،
چڑھدے پاسے رتا جن بھور رہیا سی تے نیلے وچوں گڈراں دیاں آوازاں آ رہیاں سن،
اوہ دوویں نیلے ول تر پئے۔ تمون پتن اوہناں دے کھے پاسے سی۔ جین پور سجے پاسے،
پچھے ٹھا کر پور تے اگے پیلا، بریتا تے راوی دا پانی، رتے جن دی رتی چاننی وچ جھلکدا
راوی دا پانی۔

پیلا لنگھ کے جد چاچا بریتے وچ وڑیا، اوہدے بوٹ ریت وچ دھسن لگ پئے۔

”توں ہن گرمیل سیہاں واپس پرت جا۔ میں چلا جاواں گا۔“

چاچا بولیا سی۔

”راوی دے پانی تیک تینوں چھڈ آواں چوہدری محمد شفیع،“ گرمیل سنگھ شفیع نے زور

دے کے بولیا۔

”تینوں میرے اصل ناں دا کیویں پتا لگا؟“ اوہنے حیران ہو کے پچھیا۔

”سکھونت کور نے کل رات نون دس دتا سی۔“

”سکھونت کور نون کرتارو نے دسیا ہووے گا۔ ہو سکدا اے مشتاق نے دسیا ہووے،

چاچا انج بول رہیا سی جیویں اپنے آپ نال گلاں کر رہیا ہووے۔

”راوی دا پانی آ گیا اے توں ہن جا، بڑی مہربانی گرمیل سنگھ جی۔“

”کاہدی مہربانی کھڑک سیاں، میں تے تیرے نال اپنے کم واسطے آیاں ساں۔“

”اوہ کیہ؟“ چاچا پلٹیا تے پچھیا۔

”توں میرا بھرا گر میت ماریا سی، میں اوہدا بدلہ لین آیاں واں۔“

چاچا ہسیا پر پورا نہیں، اوہدا ہتھ ڈب ول ودھیا، پر راہ وچ رُک گیا، گُرمیل دے پستول دیاں تن گولیاں اوہدے سینے وچ وجیاں تے اوہ دوہرا ہو کے راوی دے چھلکدے پانی وچ ڈگ پیا، گُرمیل نے سونے ورگے سچے تیلے دی بنی ہوئی جُتی اتار لئی، لہورنگ گرم کھلوتے پانی وچ وڑیا تے چاچے دی لاش گھسیٹ کے وگدے پانی وچ کردتی، پر ایہہ کم کرن توں پہلاں اوس نے چاچے دی جیکٹ اتار لئی، لاش پانی وچ روڑھے پے گئی، گُرمیل نے رُٹھدی دی لوتھ نوں ویکھیا تے جیکٹ دیاں جیہاں ٹوہیاں اک پاسپورٹ تے کچھ سکے تے اک لکھ روپے نکلے۔ اوہنے اک لکھ اپنے بوجھے وچ پائے، جیکٹ دی جیب وچ پاسپورٹ رکھیا تے جیکٹ الار کے رپڑدی لاش ول وگائی، جتی پائی تے ریت اُتے تھک کے پچھوڑ پرت گیا۔ گُرمیل دی اکھ گھل گئی، اوہدے گھراڑے بند ہو گئے تے سوچیں پے گیا پر اوہ زیادہ نہ سوچ سکیا، چاچا ساہمنے پلنگ تے سُتا پیا سی۔ گُرمیل دا ذہن گھاؤں ماؤں سی راوی دے پانی وچ چاچے شفیے دی لوتھ روڑھے نہیں سی پئی، شفیا اوہدے ساہمنے نچنت سُتا ہو یا سی۔

گُرمیل اُٹھیا، کپڑے ٹھیک کیئے، پگڑی نوں دوہاں ہتھیاں نال چک کے سر تے رکھیا۔ داڑھی تے مچھاں اُتے ہتھ پھیرے تے چاچے نوں جگاؤن لگ پیا، اوہدا ذہن صاف ہو گیا سی، اوس نوں اتم وشواش سی، پکا یقین سی اوہ شفیے نوں قتل کرے گا۔

دو جی وار، اک وار، اوہ اوس نوں سنے اندر مکا چکا سی۔

اوہ ٹھا کر پور دی جوہ ٹپ کے نیلے وچ وڑے، ہر پاسے چپ چان سی۔ کدے کدے دوروں کوئی کتابیاں گدڑ بولداتے خاموشی دی کالی چادر پاٹ جاندی جنگل مک گیا سی تے بریتا شروع ہو گیا سی۔ فیر بریتے دی ٹھنڈی ٹھار ریت تے راوی دا گلا گلا پانی چمکن لگ پئے۔ دور چن بھور رہیا سی۔ سونے دا تھال۔ رتی چاننی۔ شعور تے لاشعور اک مک ہو گئے سن۔

”توں ہن واپس پرت جا، گرمیل سیہاں۔ چاچے نے چلدے چلدے آکھیا۔“ میں
ہن پانی لنگھ کے اپنے دہس چلا جاواں گا۔ پاکستان میرا دیس اے تے میرا ناں کھڑک سنگھ
نہیں، محمد شفیع اے۔“

”تیرا اصل ناں مینوں میری دھی نے دس دتا سی تے توں میرے بھرا گرمیت دا
قاتل ایس، چاچا فقرہ سُن کے انج پلٹیا، جیویں اوس نوں ڈیہوں لڑیا ہووے، اوہدے ہتھ
وچ پستول سی، پر گرمیل نے اکھ دے پکارے وچ پہلے فائر کیتا۔ گولی چاچے دی کبھی
وینی نوں چٹ دی ہوئی لنگھ گئی تے نال ای گرمیل دا سجا ہتھ لہو نال رتا ہو گیا۔ اوس دا
پستول ریت وچ نالی بھار ڈ گیا پیا سی۔“ گرمیل سنگھ جی، واپس پرت جا۔ میرے پستول
وچ اے وی بہت گولیاں نیں۔ میں تینوں تیری دھی صدقے چھڈیا، اوہ میری نونہہ جو
ہوئی۔ چاچے نے پستول والا اُلریا ہویا ہتھ تھلے کر لیا۔

چن اُتانہہ آ گیا سی تے دو بندے اک دو جے ول کنڈ کر کے اپنے اپنے دیس جا
رہے سن، چپ چان۔ گرمیل دے ساہمنے بیلا سی تے شفیع دے ساہمنے راوی دا چاننی وچ
چکدا پانی۔

راوی دا گوڈے گوڈے پانی لنگھ کے چاچے نے ساہمنے دھیان ماریا چانی وچ دریا دی اُچی ڈھاتے ڈھاتے پرا نہہ، منٹھی، ایرا، سراڑ، بروٹا، کانے تے اُچی لمی گھاہ دا جنگل سی۔ ایس جنگل تو پرا نہہ بھیکو چک تے اوس توں پرا نہہ اوہدا پنڈ بارھاں منگا سی، سورج چڑھن توں پہلاں میں پنڈ ہوواں گا اپنے گھر ہوواں گا۔ کُبراں اکرم تے بشیراں کول روپو، کرتارو تے گرمیل کچھے رہ گئے سن۔ اوہ ریت وچ تر پیا، ننگے پیریں۔ ریت برف وانگ ٹھنڈی سی فیر اوہدے سینے وچ اگ دا بُلّا ابھریا۔ اکھاں وچ چنکیاڑے ہمکے۔ سردیاں مورییاں وچ گولیاں چلن دیاں آوازاں تڑفیاں تے، اوہدیاں لتاں کنبن لگ پیاں۔ گوڈیاں گٹیاں دا ساہ ست، قطرہ قطرہ ہو کے ڈھلن لگ پیتے اوہ اپنے آپ نوں سنبھالدا سنبھالدا بھونٹی کھا کے ڈگیا تے پانی ول رڑھیا۔

جد دو بے دن تھاندا راجا کم علی نے آکے شفیے دی لاش تے قبضہ کیتا، دھنی تک لاش، پانی وچ سی تے دھڑ پانی توں باہر۔ شفیے دیاں کنناں دیاں مورییاں ریت نال بھریاں ہویاں سن۔ تے اوہدی پک تھلے دو بک ریت لال ہو گئی سی لوتھ دے آلے دوالے تاجے سمگلر دے پیراں دے نشان سن، پر ریت اُتے پیراں دے نشان کوئی وی نہیں سی پچھان سکدا ریتا کسے دی پچھان نہیں کراؤندا۔

تیجے دن لاہور دے اخباراں وچ اک کالمی خبر چھپی۔

”شکر گڑھ دے بارڈر اُتے، سمگلراں دے دو جتھیاں دا مقابلہ ہويا، جس وچ اک سمگلر ماریا گیا جس دا ناں شفیا سی، قاتلاں دا پتا نہیں چل سکيا، پلس تفتیش کر رہی اے۔“
 ایہہ خبر غلط سی، سمگلراں دا نا کرانہیں سی ہويا، اکلا شفیا رینجر ہتھوں ماریا گیا سی، پلس تفتیش نہیں سی کر رہی، کیس فائل ہو گیا سی۔

سلیم خان گمی ہوراں دالکھیا پنجابی ناول ”رت تے ریتا“ پہلا تھرلر Theiller ناول اے۔

ایہہ پہلی وار 1990ء وچ چھپیا؛ ایہدی گونج پنجابی ادب دے نثری کھیتر وچ آج تیک موجود

اے۔ پنجابی ساہت وچ گمی ہوراں نوں اک خاص مقام حاصل اے کہ اوہناں نوں پنجابی ناول دی بینہ رکھن والیاں وچ گنیا جاند اے۔

1947ء دے بعد دے دور وچ پنجابی بھائی چارے تے حالات و واقعات نوں ایہہ ناول انج

بیان کردا کہ ذہن وچ اک فلم چلن لگ پیندی اے۔ اصل وچ ایہہ ناول ساٹھے سماج وچلے پیار بھر پن تے پنجابیاں دے آپسی موہ پیاردی دس پاؤندا اے۔ ساٹھیاں پیڑاں نوں محسوس دی گل کردا اے۔ ایس دی زبان سوہنی تے رواں اے، مکالمے وی سچل نیں۔ سارے پاترا کھاں اگے رُ دے پھر دے نظر آؤندے نیں۔ ”رت تے ریتا“ وچ گمی ہوراں نے تن دکھ دکھ وسیب دکھائے نیں۔ جس وچ پنجاب دا چڑھا اہلندا آتے جگت پدھر رنگ ڈھنگ پڑھن والیاں لے دل نوں بھاؤندا اے۔ ایہہ ناول اوں ویلے دی آگواٹی کردا اے جدوں سکھ، مسلمان تے ہندو اکٹھے اکوتھاویں وسدے رسدے سن۔

کرتا کر دے درد نوں چاچا شفیقا جس شدت نال محسوس کردا اے۔ ناول کارنے اپنی ایس کرت وچ اوں پیڑوں گچھ ایس طرحاں بیانیا اے: ”انڈیا وچ اک شخص سنت سنگھ مر دا اے تے چاچا شفیقا پاکستان وچ ٹمگین ہو جاند اے۔ کمال اے، نہ اوہ اپنے دلیں دا، نہ اوہ اپنے مذہب دا۔“

ایہہ ناول ساٹھے پنجاب وچ ون والیاں دے جذبات تے اخلاقی قدراں دی دس پاؤندا اے۔ چاچے شفیقے اُتے سنت سنگھ دے احسان دا بڑا بھاری، کیوں کہ اوہ بے ٹیر دا وجود سنت سنگھ دی شفقت تے مہربانی دا بھاری۔ ونڈ ویلے دے فساداں وچ سنت سنگھ نے کس طرحاں چاچے شفیقے دی چوکی مدد کیتی؟ ایس ناول دا جوکا نوٹیکا ایڈیشن پنجابی ادب دی تاریخ نوں نویں سریوں محفوظ کرن دا اک چھوٹا جیہا آہرا اے۔ ایس واسطے اس سوچیا کہ ایس وڈے ناول نوں دوبار چھاپیا جاوے تاں جو ویلے دی دھوڑ پٹھاں پنجابیاں دی ساٹھیہ التادی ایہہ کتھا کہہرے گواچ نہ جاوے۔

شگفتہ گمی لودھی

انگلینڈ جولائی 2021ء

ISBN: 978-969-7863-25-9

9 789697 863259

